

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Fra det gamle Gilleleje

Redigeret af H. C. Terslin

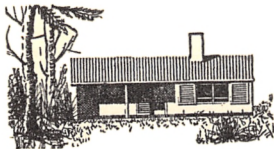

Gillelejesjæerne Poul Petersen og Chr. S. Christensen.

Foto O. Hardt.

Nordsjællandsskiftens årbog

Udgivet af Gilleleje museum
Årgang 1950

willy p. nielsen
arkitekt m. a. a.
hovedgaden 2
telf. gilleleje 270

EDUARD ERNST'

Viktualiehandel,
Hovedgaden 2
Telefon Gilleleje 114

Husk vort

delikate

Selskabssmørrebrød

Besøg

Nakkehoved **Fyrkro**

Nymonterede Værelser

i den gamle historiske Fyrmestergaard
ved Fabers Have og det store fredede
Omraade.

Telefon Gilleleje 239

VAND
GAS
SANITET
NYT OG
REPARATION

C. Clemmensen

Blikkenslægermester
Vesterbrogade 12 . Gilleleje
Telefon 347

Gilleleje Badehotel

AABENT HELE AARET
TELEF. GILLELEJE 160

Fiskenetfabriken

„DANMARK“

J. C. TVEDE A/S
HELSINGØR
TELF. 75

FRA DET GAMLE GILLELEJE

INDHOLDSFORTEGNELSE

	<i>Side</i>
Museets årsberetning	2
Forfatteren <i>Erik Bertelsen</i> : Skaaninge-Kestens Bedrifter. Ill. af tegneren <i>Poul Petersen</i>	5
Strandinger ved Nordsjællands kyst (<i>And. Kjellerup</i> ved <i>H. C. Terslin</i>)	10
Degnen (efter <i>Georg Hansen, P. C. Garde</i> og <i>And. Kjellerup</i> ved <i>H. C. Terslin</i>)	21
Halsnæsfiskerierne (<i>C. Brammer</i> ved <i>H. C. Terslin</i>)....	35
Provst <i>E. Steenvinkel</i> : Mindesten rejste i Søborg Sogn..	41
Skibskonstruktør <i>Henry Olsen</i> og maskinfabrikant <i>Carl Petersen</i> : Opmåling af både	51
Kommunelærer <i>Rich. Fabricius</i> : Hvem var St. Helene af Tisvilde?	57
<i>Knud Poulsen</i> : Erindringer fra Gilleleje	74
Forfatteren <i>Gert Grøndahl</i> : Menneske på jorden	79
Forfatteren, redaktør <i>Niels Friis</i> : Fyrinspektør <i>Chr. Fabers</i> Grav paa Nakkehoved	81
Museumsinspektør v. Nationalmuseet, cand. mag. <i>Holger Rasmussen</i> : Fiskeriet ved Gilleleje 1771	85

Foruden illustrationerne til artiklerne findes billeder af *C. Neumann* (side 4), *Axel Holm* (side 40) og *O. Hardt* (på omslaget) samt et fotografi på side 3 (Gilleleje hovedgade o. 1900).

Af museets årsberetning

Nye litterære bytteforbindelser: Kbhvns. Bymusem. Landsforen. f. Fiskepropaganda. Kgl. geogr. Selsk. Kulturh. mus i Härnösand. Univ. oldsakssaml. i Oslo. Haugesund mus. Dansk Tidsskr. Index. Univ. biolog. stat. i Lund. Foren. Gamla Lund. Hist. samf. Ribe amt. Koldinghus mus. Folkmålsark. i Lund. Sjöhist. mus. i Göteborg. Sjöhist. mus. i Simrishamn. Folklivsark. i Lund. Drammens mus. Fiskeridirektoratet i Bergen. Folkemindearkivet i Oslo. Kgl. Vitterhets o. Antikvitetakad. i Stockholm. Trondheims fiskeriselsk. Dansk Fiskeriforen. Kalundborg mus. Visby fornsal. Kalmar mus. Naturhist. mus. i Århus. »Ostkusten« (organ f. Sveriges kust o. havfiskare). Stranda härads hembygdsfören. i Mönsterås. — Ialt bytte med 64 institutioner foruden med fagfolk inden for forskellige discipliner. — Tilskud er modtaget fra undervisningsministeriet, Søborg-Gilleleje kommune, Tikøb kommune, Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse, Gilleleje Havnelaug, Fiske-salgsforen. »Gilleleje«, Gilleleje Brugsforening. — Af fester skal nævnes St. Hansfesten i år; her talte forf. Anders W. Holm. — Maskinfabr. Carl Petersen forøger stadig vor modelsamling. Anders Kjellerup og skibskonstruktør Henry Olsen har foretaget arkivundersøgelser på Kgl. Bibl. og Landsarkivet. Statsradiofonien har i 1949 to gange optaget reportager fra museet, den ene gang beregnet for danske i Amerika. Formanden (Terslin) har med støtte af undervisningsministeriet i 1949 besøgt en række svenske og norske museer og arkiver (fiskerihist. og museumsteknik). Efter indbydelse og med statsstøtte deltog formanden i 10. nord. folkelivs- og folkemindeforskerkongres i Finland i 1950 og besøgte tilige en række finske og svenske museer. Og efter Indbydelse deltog formanden i år i Det internationale råd for havundersøgelsers kongres på Charlottenlund slot. — 17. dec. 1949 udnævntes H. C. Terslin til Ridder af Dannebrog.

Læsernes opmærksomhed henledes på vor publikationsrække »*Naturhist. Meddelelser fra Gilleleje Museum*«, af hvilke hæfte 1-15 er udsendt. Indhold: Terslin: Strandvegetation på Gilleleje strandkliner. Vegetationen på Nækkehoved og Gilbjerg strande. Vegetationen på Gilleleje strand. Terslin: Geryon tridens fra sydøstlige Kattegat. Gilleleje-egnens fugle I-V. Echinus Flemingii fra sydøstl. Kattegat. Trigla lucerna fra sydøstl. Kattegat. Sebastes viviparus fra sydøstl. Kattegat. Hippasteria phrygiana fra Kattegat. A. Andersen: Pollenanalytisk Datering af Pattedyrknogler fra Søborg Sø. M. Degerbøl: Dyreknogler fra Søborg Slot.

Program for det nordsjællandske fiskerimuseum på Gilleleje:

1. *Naturforholdene langs kysten*, derunder sandflugten, og på fiskepladserne i sydøstl. Kattegat og nordl. Øresund, i særdeleshed dyrelivet og dets kår.

2. *Kystbefolkningen* fra oldtiden til nutid: dens materielle kultur, i særdeleshed fiskeriet, og dens åndelige kultur (religion, folketro og dialekt). Sammenlignende undersøgelser med det øvrige Nordsjælland og med Skåne-kysten. — Indvandningsforhold og folkeblandinger.

3. *Bopladsernes og lejernes opståen*; byplaner, landingspladser og havneforhold; byggesæt. — Fyrvæsen og lods-væsen.

4. *Nordsjællands-kysten* i kunst og litteratur.

Museets samlinger og årbøger skulle tjene dette program overfor publikum og være et redskab i skolens tjeneste, for fiskerne og fiskeristuderende, hvorfor der i det nye museum skulle findes et undervisningslokale med tilhørende laboratorium, bibliotek og arkiv (næste generation må knytte et akvarium for Kattegats dyreliv til museet). — — Museet vil kunne få almen interesse. Vi har ventet over 20 år på huset. De primitive forhold, hvorunder vi virker (et par loftlokaler), hindrer os i at virkeliggøre programmet. — Støt os med pengebeløb, så at vi kan realisere den interessante opgave, som ikke tidligere er forsøgt her i landet! Vi er beskedne og kan i første omgang nøjes med en bygning alene for fiskeredskaber og bådmodeller. — Forhåbentlig vil fiskerne hjælpe os til at få plads til bygningen i havnens nærhed.

Fra det gamle Gilleleje 1950

Årbog XVIII
redigeret af H. C. Terslin

Gilleleje Hovedgade o. 1900. (Foto).

Gilleleje museums forlag
1950

Sildefiskere fra Hornbæk bringe Fangsten i Land. Tegnet af *E. Neumann*. 1867.

Erik Bertelsen:

SKAANINGE-KESTENS BEDRIFTER

Illustrationer af Poul Petersen

Der boede fordem paa Raageleje
en Enke, som kaldtes for Skaaninge-Kesten.
Fattig var hun, og Tiggerposen
bar hun ofte i Vinterblæsten.
Eet Sted fik hun Fisk og et andet Sted Kaffe,
men kunde dog knebent sit Udkomme skaffe,
og tyngende blev hendes Alderdoms Kaar;
hun kom da paa Omgang fra Gaard til Gaard.

Og Bønderne her, de fiskede ogsaa;
de havde skam Nytte af saadan en kvinde;
for hun kunde baade bøde og binde
et Sildegarn;
det havde hun lært som Barn.
Ja, man har sagt,
at mens hun endnu var godt ved Magt,
da gik hendes Hænder som Lærkevinger.

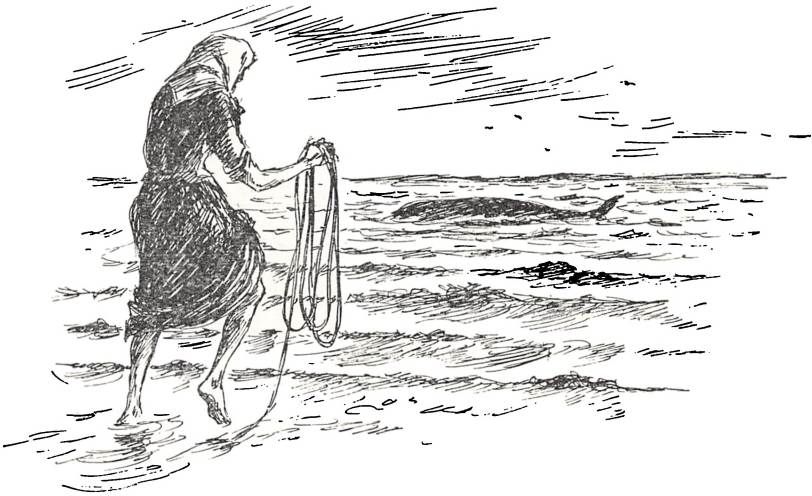
Saa vidt en uhildet Mand kan skønne,
hør Kesten næppe hørt til de kønne;
hun brugte Sæbe og Ferskvand med Maade,
men frygtede ellers ikke det vaade.

Tit bed hun Hovedet af al Skam
og tog mandhaftigt mod Dram paa Dram.
Men saa var det ogsaa i Grunden
ret stærke Ting, hun slap *ud* af Munden;
hun bandede værre end nogen Matros.
Dog maa det siges til hendes Ros,
hver Morgen og Aften hun huskede nøje
at bede en Bøn om Hjælp fra det høje.

Nu kender vi ikke engang hendes Grav.
Skyerne driver, og Slægterne skifter.
Men endnu lever hos gamle Folk
Mindet om hendes Bedrifter:

Engang drev en Springer, en Hval, paa Grund
uden for Lejets Kyst.
Kesten blev ivrig i samme Stund
og gjorde sig rede til Dyst
med Søen, der svagt over Revlen brød.

Hvalen? — den regnede man for død.
Og Kesten vadede ud, hvor den laa,
og prøvede paa
at binde om Bæstets Rumpe et Tov;
men hov!
da kom der Liv i det dvaske Skrog.
Kesten blev slaaet og væltet omkuld,
og Kæften fik hun af Saltvand fuld;
men Snøvsen tabte hun ikke.
Paa gaadefuld Vis fik hun slynget sin Strikke
om Hvalen og gjort den fast,
og Folk paa Stranden trak til i Hast.
Fangsten blev dræbt og flænset og ædt.
Den Dag blev Skaaninge-Kesten mæt.

Saa var det en taaget og regntung Aften.
Ingen af Lejets Mænd var hjemme —
de var ude med deres Baade og laa
paa Smidtenstraa —
da hørtes med eet en fremmed Stemme
ved en af Fiskernes Hjem.
Konen trak frygtsomt Døren paa Klem
og saa til sin Undren en drivvaad Mand,
som paastod, at han var skyllet i Land
fra en strandet Skude,
en Skonnert, som stod herude
midt mellem Lejet og Orebjergrende.

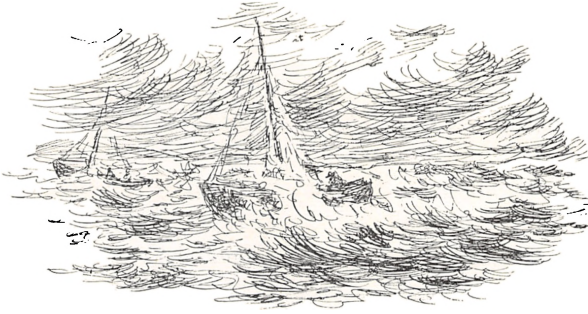
Til Stranden skyndte sig Kvinder og Børn
og gav sig i Kast med en dristig Tørn.
Fra Skibet blev hevet en Line med Klods.
Det iskolde Vand bød Kvinderne Trods,
og Kesten stod yderst i Fløkken;
snart havde hun fat i Blokken.

Og store og smaa holdt nu Trossen stram,
mens Mandskab og Skipper og hans Madam
de entrede ind
i Lygternes Skin.
Hver enkelt blev frelst, uden mindste Rift.
Var *det* maaske ikke en gæv Bedrift?

Det kan underlig ha' sig i denne Verden
med Menneskers Færden.
Engang kom to Baade fra Gilleleje
paa gale Veje
en rigtig krasbørstig Vinterdag.
Begge Baade var dækket af Is
i tykke Lag
og truedes haardt med Forlis.

Ved Raageleje til sidst de stod,
og Fiskerne her havde smaat med Mod;
kun nødigt satte de Livet i Fare;
de glanede bare.

Men Kesten kom; hun var ikke klumsen;
hun kiltrede Skørterne op om Numsen.
Saa stak hun til Søs med et Reb i Favn
og satte en Jernkrog i Baadenes Stavn.
Og ind blev de begge halet.
før Solen i Hav var dalet.

Og Kesten, som stod der pjusket og vaad,
bemærkede selv om denne sin Daad,
mens Næsen hun snød med sin Lommeklud:
»Mi Sæl var de alle druned,
hvis inte jeg var gaat derud.«

Saa tit har man hyldet i Tale og Skrift
en Sømand, som øvede Heltebedrift;
men alle de gamle Annaler
kun sjældent om Kvinderne taler.
Dog synes jeg næsten,
en Mindekrans tilkommer Skaaninge-Kesten.

Erik Bertelsen.

Strandinger ved Nordsjællands kyst

1749 forefaldt 2 strandinger ved Smidstrup strand vest for Gilleleje. 17. oktober strandede et fartøj »på Cronborg Ampts Forstrand« ud for Smidstrup. Mandskabet bestod af skipperen Jacob Rædder fra Kønigsberg, styrmand Frederick Lütken, kokken Martin Roth, matros Frederick Kielkier, Jørgen Store — — og kokkedrengen Efraim Tesserer. I den anledning holdtes gæsteret 29. okt., ved hvilken foruden mandskabet var tilsagt Niels Hansen af Tisvilde og Jørgen Hansen af Smidstrup. Skipperen og styrmanden gav under søforhøret en detailleret beskrivelse af sejladsen og vindforholdene indtil »den forrykte Seiluheld« d. v. s. strandingen fandt sted. Skibet var med sit gods afgået fra Amsterdam 3. okt.; hvortil det var destineret meldes intet om og heller intet om lasten. På grund af dårligt vejr passeredes Skagen først 16. okt., hvor de fik stærk kuling af V.N.V., som skiftede til S.S.O., derefter til S.S.V., S.O. og endte foreløbig med »tyk og toget Vær«. Men så blev der stærk vestlig storm med regn. I den første vagt d. 17. okt. begyndte vejret at klare; de så nu land, men var så langt inde, at de strandede på stenrevet; i løbet af en halv time var skibet fuldt af vand. Ikke desmindre gik mandskabet i gang ved pumperne; men »deres Arbejde var aldeles forgieves omend skjønt de saaledes derved havde udmattet sig, at de hverken kunde røre sig, saa de fornam ald menneskelig Hielp var forgieves, maatte de rettere paa dette for at redde Livet.« Kaptajnen blev dog om bord til næste Formiddag, »da Folk som boede i land igien kom tilhielp at de med en Lod Line og Jollen kom paa Landet, og siden Skibet var gandske forknust og ful af Vand, for de saavel som Landets Beboere, søgt at bierge af inde-

værende Gods, saa vit muligt har været af hvis som bierges turde, og nok var fordrevet i Styrteslaget.«

Søforhøret viste, at kaptajnen »sig hafde opført som en skikkelig og brav skipper i allemaader vil regere og anstaa«. Under forhøret oplystes, at mandskabets akkorderede hyre beløb sig til 140 rdl 38 mk 12 sk, nemlig skipperen 46 rdl 5 mk 4 sk, styrmanden 28 rdl 12 sk, kokken 23 rdl 2 mk 8 sk, 1. matros Kielkier 18 rdl 4 mk 8 sk, 2. matros 15 rdl og kokkedrengen 8 rdl 2 mk 12 sk. — — Retten, der bestod af kommissæren van Deurs og fuldmægtig Sonne Sørensen, afsagde følgende dom: Det erfores saavel af Skipperen, Jacob Rædder, som hans omborde havende Skibsfolk, at de have opført sig som redelige Skibsfolk, velegne og anstaaed, ligeledes erfohres det, at de siden Strandingstiden haver bierget alt, hvis (d. v. s. hvad) de kunde. Hvorfor de dog ikke paastaar nogen *Biergeløn*, mens alleneste dend dem for acorderede Hyre, som findes forklaret i Acten. — Ti kiendes for Ret, at Skipperen saavel som skibsfolkene i Anledning Lovens 4.de Bogs 3 Cap. at bør have dend øvrige Resterende halve Hyre, der beløber sig ialt 70 Rdl 1 Mrk 14 Sk helst siden de frifalder og ikke paastaar nogen *Biergeløn*.

(Cronborg Rytterdistrikts Birke Justitsprotokol 1748-53).

18. november samme år holdtes gæsteret¹⁾ hos yngste Peder Jensen i Smidstrup på begæring af van Deurs & Co. og skipper Sebkit Sebkitsen fra Stavoren i Frisland og hans skibsfolk: styrmand Siøbolt Iferes og kok

¹⁾ Gæsteretten sattes for sager, der skulle behandles hurtigere end ved andre retter, fordi en af parterne var »gæst«, d: kun midlertidig opholdt sig i pågældende jurisdiktion. Gæsteretsbehandlingen adskilte sig fra den almindelige procesform især ved, at retten selv mæglede forlig, at stævnevarslet og eksekutionsfristen var kortere end den sædvanlige, at retten sattes uden for de almindelige retsdage, at dommen skulle afsiges særlig hurtig, og at parterne kaldtes til at høre denne blive afsagt.

Elike Tennis; tilsagt var endvidere Sønne (el. Søren) Andersen og Lars Svendsen fra Gilleleje. Anledningen var, at Sebkitsens smakke »Enigheden« var strandet ved Smidstrup strand 18. okt., altså dagen efter foregående. De var gået fra Amsterdam 1. okt. og havde mødt samme vejr som ovenfor nævnt. Mandskabet taler om en flyvende storm, »hvilke som tiltog jo længere jo bedre, at de paa Guds Forsyn maatte lade drive ind i Kattegad, siden de ikke kunde faae Land isigte.« De blev desorienteret, da de ikke fik »Fyren af Kullen udi sigte, som de ikke kunde se, fordi dend ikke brændte«. Om natten kl. 2 blev de land vár og troede, de var uden for Kullen, så drev de vestover, idet de satte storsejlet til for at komme klar af land, »men for dend græsselige Storm og mange Brændinger kunde de ikke med ald deres Magt regere Skibet længere, men for at redde Livet maatte de sætte paa Grund, og efter at de hafde staat 2 Glas paa Grund, hafde de Skibet ful af Vand. Da det begyndte at dages blev Vinden alt haardere, absolverede de at sætte deres Baad ud, men blev strax saa ful af Vand«. Mandskabet kom med nød og næppe i land, skipperen blev dog ombord; han brugte »ald mulig Flid at bierge Skibet ud, idet hand hafde accorderet med landets Beboere at ville give dem 300 Rdl for at bierge Skibet ud, mens alt forgiæves.«

De 4 udnævnte domsmænd: Sønne Nielsen, Biørn Andersen, Peder Andersen og Lars Larsen af Gilleleje havde for gæsteretten synet »Enigheden«, »som de forinden Rættens i Dag (18. nov.) inden Aften med uskad Samvittighed, med deres cuperlig Eed kand stadfæste og bekræfte.« De erklærede, »at dend ei kand kome ud, fordi dend er knuset i Bonden, og inden i dend ophugge store Stene, saae det er umuligt, at dend nogensinde kand kome ud.«

Strandingstyveri. I Kronborg Rytterdistrikts Justitsprotokol 1759-68 findes følgende:

26. marts 1760 afsagdes på Kronborg Amts Birketing dom over bønderne Hans Nielsen og Jacob Nielsen i Smidstrup, Lars Rasmussen i Str. Esbønderup og indsidder Hans Nielsen Spillemand i Smidstrup i anledning af, at de havde stjålet en del gods fra skipper Mads Jacobsen Pikker af Skagen, efter at han natten mellem 29. og 30. apr. 1758 var strandet med sin båd uden for Smidstrup mark. — Regimentsskriver Plum havde som actor »lovlig overbevist de Skyldige, saavel med deres egen utvungen Bekendelse, som adskillige derom førte Edelige Vidner«. Uanset at skipperen mod 15 rdl. betaling har fraskrevet sig ret til tiltale, bør de skyldige afstraffes. — Af det stjalne har skipperen modtaget følgende: 4 Knipper Skagens Flynder, vurderet til 4 Mk, 1 Par Strømper med 8 Lys og 1 Pereque (paryk), 1 Mk, 1 Skrin (1 Mk 8 Sk), 1 brun Kjortel og Vest med Sølvknapper i Vesten (2 Rdl), 1 Par Sko med Sølvspænder udi (1 Rdl 3 Mk), noget uldent hvidt Garn, 1 ulden Nattrøje, 1 Styk gammelt Klæde og 1 Par Ulden Strømper (3 Mk); inklusive rettergang ved Skagens Byting bliver det samlede Beløb 5 Rdl 8 Sk. — — Men dertil kommer følgende, som skipperen ikke har fået tilbageleveret: 1 Styk nyt Cirtz (5 Rdl), 3 Pd Ruller Tobak (3 Mk), 1 Sæk og 2 Knipper Fløndere (3 Mk), 1 Hat (2 Mk), 1 Par uldene Strømper (1 Mk), 1 Par blaa strikkede Strømper (6 Mk), 1 Par linnen dito (1 Mk), 2 Aarer (2 Mk) foruden nogle Cabilou, som dog ej vides hvormange har nævnt (8 Sk); ialt 13 Rdl 8 Sk. — — Den ene af strandtyvene, Jacob Nielsen, er imidlertid død, hvorfor hans stærvbo skal deltage i erstatningen. — — Defensor i Sagen Sn Jørgen Brandt har talt de anklagedes sag, så godt det var muligt, »men ej haft andet til Deres Befrielse at erindre, end at han — vil formene det Omgangen paa deres Side, har været mere taabelig og enfoldig, end af forsætlig Ondskab«. — — Dommen var som i hine tider streng, da de indstævnedede ikke havde nogen undskyldning, og »sig selv til vel-

fortjente Straf, og andre lige slet sindede til Afsky« dømtes de efter actors påstand og if. lovens paragrafer »enhver for sig at piskes til Kagen, og at have Tyvs Minde paa deres Pande og videre efter det kongl. Allernaadigste udgangne Reskript af 21. Juni 1728 o. s. v. at arbejde udi Jærn i nærmeste Fæstning deres Levetid.« — Desuden skulle de tre mænd samt den afdødes stærvbo erstatte det stjalne med 26 rdl 1 mk. Endelig skulle de have deres hovedlod forbrudt og betale sagsomkostningerne. For de ovenfor nævnte exekutioner skulle de betale skarpretteren hver 9 rdl. — Dommen er dateret 9. apr. 1760. — — —

J. Lotterup (birkedommeren).

Hovedlod eller *boslod* var oprindelig den lod, som tilkom en person i f. eks. et bo, især det enkelte familiemedlems lod mellem nærpårørende. Senere betød hovedlod en persons formue i almindelighed, f. eks. når et bo skulle deles efter hoveder (3: deltagere). — Den her nævnte straf betød konfiskering af formue, dog ikke jord; den form for straf ophævedes ved forordn. 1824.

29. april 1761 sattes gæsteretten på »Esserom Birketing« på begæring af skipper Lars Christensen fra Gothenborg (Göteborg), som 23. april om morgenen var strandet med sin »Galliace, de Otte Brødre kaldet« ved Dronninge Mølle (mellem Gilleleje og Hornbæk). Rettens tre bisiddere var Hans Larsen af Harritzthøj, Børre Alfsen af Langerød og Lars Svendsen af Vejby. Skipperen fremlagde den af ham forfattede journal om strandingen, underskrevet af hans mandskab, nemlig Niels Arvedsen og Anders Thorsen, der var tilstede og som skipperen ønskede afhørt. Efter den sædvanlige edsafleggelse erklærede de sig i overensstemmelse med skipperens journal. 2 indstævnedede fiskere fra Villingebæk: Peder Olsen og Rigel . . . erklærede efter edsafleggelse, at galeasen var strandet »om aftenen imellem 5 og 6 Slæt i et maadeligt Vejr«. De to fiskere tog ud til skibet, da det allerede var på grund. Skipperen havde

erklæret, at han af nød for at bjærge livet havde været nødt til at søge land for at redde ladning og takkelage, fordi en planke var sprunget i skibet; de havde selv erfaret rigtigheden heraf, idet ladningen lå under vand, »saa de hverken kunde komme i Kahytten eller andre Steder i Fartøjet. Mandskab og fiskere var straks gået i lag med bjærgningen af sejl, og efterhånden var indbjærget »Et hundrede og Sex og tyve og Een Fjerding Sild«. Videre forklarede fiskerne, at skibet var blevet vrag og kun var tjenlig til ophugning. Strandfoged Ole Jensen fra Villingebeck aflagde ed på, at de foregåendes udsagn passede, og at ladningen, de 126 $\frac{1}{4}$ td sild på skipperens anmodning var bragt i land på et sikkert sted. — — (Justitsprot. pag. 154).

I samme justitsprotokol (pag. 252) findes følgende om en anden stranding. Retshandlingen i den anledning blev sat 1. sept. 1762 under foresæde af birkedommer Lottrup, birkeskriveren von Bless, og der var følgende stokkemænd²⁾: Hans Hansen af Harritzhøj, Jacob Erichsen af Anisse, Mogens Olsen i Græsted, Hans Andersen af Søborg, Mads Mortensen af Kikhavn, Niels Madsen smst., Peder Jørgensen i Backebjerg og Lars Olsen fra Hald. — I retten var fremlagt skriftlig requisition fra Hl Højste Raad Agent og svensk Commissair Ræhling »betræffende det ved Smidstrup eller Gilleleje strandede Fartøj, ført af Skipper Mogens Olsen Søderberg.« Indstævnet var vidnerne: Strandfoged Bjørn Larsen, Anders Larsen og Anders Nielsen, alle af Gilleleje. Efter at de havde aflagt »deres corporlige Ord med oprakte Finger«, forklarede de, at de var nærværende og så, at skibet, der var strandet mellem Gilleleje og

²⁾ Stokkemænd var if. det gl. danske retsprog de mænd, der på tinget havde plads på de 4 tingstokke. Senere blev stokkemænd navn på dem, der var udtaget til at overvære tingforhandlingerne og senere kunne bevidne, hvad der var foregået der.

Smidstrup, blev af en stærk nordveststorm »ganske smaa i Stykke-slagen d. 23de Juli sidstl. ved Middagstid«. Ikke det ringeste af ladningen var blevet bjærget. De vragdele af skibet, som var blevet bjærget, var solgt ved auktion, undtagen anker, tov og sejl, der inden auktionen var blevet transporteret til Helsingør efter Hl. Ræhlings foranstaltning.

Strid om Gilleleje Bjærgelavs bestemmelser. — 22. maj 1776 blev der afsagt dom over følgende 8 Gillelejere: Anders Pedersen, Niels Jensen, Anders Andersen, Jens Nielsen, Anders Nielsen, Jens Clausen, Jens Pedersen og Jens Jensen, fordi de alene har oppebåret 65 rdl 5 mk 12 sk i bjærgeløn på generalkonsul Ferrigs kontor i Helsingør for noget af dem i stranden funden og opbjærget talg af kaptajn Stubbes (?) strandede ladning og ikke har villet dele med lejets øvrige beboere, som dertil har ment sig berettigede »efter en imellem det samtlige Fiskelejes Beboere oprettede Vedtægt eller Contract dateret d. 27. August 1764 — — og paa Grund af samme har Citanterne ved deres antagne Fuldmægtig S.n Langsted ladet paastaa, ej alene at disse oppebaarne 65 Rdl 5 Mk 12 sk ved Dom skulle komme samtlige Gilleleje Fiskere til Deling.« — Imidlertid har 3 af de 8 indstævnedede fiskere: Niels Jensen, Anders Nielsen og Jens Pedersen krævet frifindelse, fordi den nævnte kontrakt bare tager sigte på indstrandet gods og ikke som i dette tilfælde strandet gods, der findes til søs. Det ville give anledning, mener de tre, til efterladenhed i at bjærge, når alle eller et stort antal beboere skulde have del i bjærgeløn, som en enkelt har fundet og ene haft arbejde med at bjærge.

Retten finder, at loven giver de nævnte 3 fiskere medhold, »hvorfor eragtes for Ret! At de Indstævnte og forhen navngivne Beboere bør for Citanternes Tiltale at være frie, og hvormed Processens Omkostninger ophæves.

(Justitsprot. pag. 462).

sign. Lottrup.

Ulovlig omgang med strandingsgods. — 14. april 1779 afsagdes dom i den anledning over følgende: Jens Jespersen, Hans Pedersen, Mogens Johansen, Povel Mogensen, Peder Nielsen, Sv. Jensen, Jens Nielsen, Jens Olsen, Peder Ibsen, Anders Nielsen og dreng Niels Andersen, Hans Michelsen, Peders Ibsens søn, Peder Clausen, Jørgen Rasmussen, Bent Pedersen, Niels Pedersen, Anders Pedersen, Jens Clausen, Niels Jacobsen og Svend Magnussen, alle af Gilleleje. Lars Rasmussen og søn, Jørgen Larsen, Hans Madsen og tjenestekarl Niels Larsen samt husmand Niels Jørgensen, alle af Str. Esbønderup. Stranddirektør Torben, Arent Hansen, Peder Nielsen og tjenestekarl Karl Jørgen Sørensen samt Chr. Rasmussen, alle af Smidstrup. Niels Pedersen på Bunderup. Rasmus Christoffersen i Haagendrup og desuden Hans Larsen fra Tisvildeleje. De havde »ulovligt borttaget og tilvendt sig dette i Land kommende Vrag³⁾ fra det fra Anholt strandede Skib, der skal have tilhørt Købmand Wiet⁴⁾ i København. — Aktor i sagen, regimentskriver Badstuber paa Esserom, har »udtaget vurderingsforretning⁵⁾ over det paastævnte Vrag tillige med Vurderingsmændenes Regning.« — Retten finder, at når samtlige nævnte personer ej alene tværtimod forordningen af 31. marts 1705 11 artikkel har ladet det opfiskede vrag bortføre fra stranden uden foregåede tilmeldelse for strandfogden, men endog har dristet sig til at beholde, afhænde eller sælge samme, og da de ved efterspørgning ej er overbevist om at have lagt noget dølgsmål på noget af det, som de har bjærget, så kendes for ret! »At disse anførte skyldige bør hver for sig for denne egenraadige

³⁾ Andetsteds i akterne står: noget ved Gilleleje Forstrand i Land kommende Vrag. — Der har formodentlig været tale om vragdele eller en del af vraget. — Strandingen synes at være sket i 1777.

⁴⁾ Andetsteds nævnes købmand Hvidt i Helsingør.

⁵⁾ Fiskerne Johan Larsen og Niels Olsen af Hornbæk havde synet og takseret vraget.

Adfærd at betale en Mulkt til Sognets Fattige af = 1 Rdl, samt een for alle og alle for een, at udrede og betale ej alene den i Sagen fremlagte Regning, men endogså erstatte Søgsmaalets Bekostning i alle Maader skadesløs. At dette bør udredes inden 15 Dage efter denne Doms Forkyndelse under Justitsens videre Befordring.

(Justitsprotok. pag. 678 og ny protok. pag. 19).

sign. *Lottstrup*.

En mærkelig strandingshistorie. — 10. marts 1786 blev på Gilleleje holdt gæsteret af rettens betjent efter begæring af S.n Christen Kofod af Bornholm i overværelse af 3 bisiddere: Hr. P. Tønnesen af Gilleleje, Lars Rasmussen af Udsholt og Rasmus Christophersen i Haagendrup. På citantens vegne mødte hr. prokurator Platau af Fredensborg og fremlagde stævning mod skipper Niels Lundberg af Christianshavn. Samtidig fremlagde Platau på citantens vegne målebrev fra d. kongl. vestindiske-genuesiske Rente og Generaltoldkammer af 16. aug. 1783 på en ham tilhørende fiskekvase, Charlotte, drægtig 2 kommercelæster. — Den indstævnedes skipper på fartøjet var ikke mødt personlig eller ved stedfortræder. Vidnerne blev så afhørt, således strandfoged Svend Pedersen af Gilleleje, der ved sin tilbagekomst fra en rejse til København havde set, at den indstævnedes Lundberg havde ankret op med sin kvase her på stranden tæt ved grunden; der havde ikke været andre ombord end en dreng, da skipperen den dag var i land. Han havde tillige erfaret, at skibet havde været på grund, men at nogle Gillelejere havde taget den af grunden udi flot vand, for hvilken hjælp de havde modtaget 10 rdl af skipperen; de havde dernæst tilbudt for 20 rdl at føre jagten til Isefjord. Lundberg ville imidlertid kun give 5 rdl, et tilbud de ikke kunne modtage. — Derefter var en af de øvrige vidner, Lars Pedersen Vind, kommet til strandfogden

og havde anmodet ham om at følge med ombord på »Charlotte« for efter skipperens forlangende at bese skibets tilstand og skønne over dets værdi, da han agtede at sætte det på land. De to mænd havde fundet skibet læk, men dog ikke anderledes, end at det meget vel ved drengen, som var ombord, kunne holdes læns med pumpen, idet de konstaterede, at der ikke var mere end en pøsefuld vand i bunden. — Men skipperen indlod sig i forhandling med de to mænd om at sætte jagten på land og bjærge inventarium, takkelage og ladning, hvorfor han ville betale dem 30 rdl. De to mænd ville imidlertid ikke gå med hertil, idet de fremholdt det ulovlige heri. De foreholdt ham, at det var bedre at føre jagten til Isefjord, mod at han betalte dem de begærede 20 rdl. — Så var vidnerne gået iland, men snart så de, at skipperen havde hejst fok og storsejl, hvorefter han satte sit skib på land. Dette skete 12. dec. 1785. Nu tog Gillelejerne ombord for at hjælpe ham og hans tøj i land. Jagten stod med 2 fod vand; dens dybgående var 5 fod. Skipperen akkorderede nu med vidnerne om for 20 rdl at bjærge takkelage, inventarium og fiskeladning, idet det var hans faste vilje at lade skibet blive på grunden, til trods for at vinden var så god, at de i mag ville have kunnet føre jagten til Isefjord. — — Strandfogeden skønnede over for retten, at kvasen var 500 rdl værd i flot vand og ladningen 30 rdl. Og lækagen, forklarede han, måtte den have fået, da den strandede første gang. — Et par dage efter landsætningen havde skipperen ført fiskeladningen til Helsingør. — Videre oplystes, at jagten, hvis mandskab foruden de nævnte bestod af en dreng, der skulle være matros, i løbet af 5 uger på grund af storm og uvejr var blevet slået itu, og at den i den tilstand var blevet solgt ved auktion 17. februar.

Det næste vidne, ovennævnte fisker Anders Vind af Gilleleje, forklarede om årsagen til »Charlotte«s 1. grundstødning, at da skipperen ville hæve ankeret og vinden

var østerlig, faldt jagten sønden over, i steden for norden, hvorved den kom på grund.

Lundberg ville ikke betale den akkorderede bjærgeløn. Men ved dom af 24. maj 1786 fik Gillelejerne deres ret.

(Justitsprotokol pag. 752).

En større stranding. — — 23. nov. 1784 indfandt rettens folk på Kronborg amt sig for at holde gæsteret i Gilleleje med S.n Peder Tønnesen og sønnen S.n Niels Tønnesen, begge af Gilleleje mølle, samt S.n Gøtje fra Frederiksborg som bisiddere. Anledningen var, at skibet »Planter Clubben«, ført af kaptajn Diderich Cornelius Diderichsen, kommet fra St. Croix og destineret til København, »Nat-ten imellem den 19. og 20. November sidst af ulykkelig Storm og Uvejr er kommet til Skade og indstrandet imellem Gilleleje og den saakaldte Gilleleje Fyr Taarn«. — Kaptajnen og hele mandskabet var til stede ved gæsteretten. Kaptajnen fremlagde udskrift af skibsjournalen om sejladsen og strandingen, og mandskabet bekræftede enstemmigt journalens rigtighed og tilføjede, at kaptajnen »havde brugt al Flid og Forsigtighed i at redde saavel Skibet som hans indehavde Ladning, og ikke forsømt det allermindste, som han i saa Maade var pligtig.« Diderichsen erklærede dernæst, at »hans Skibsfolk, enhver paa sin Post har udvist behørig Flid og Troskab paa dette hans Skib fra den første Dag de gik om Bord og indtil denne omvundne Stranding her ved Gilleleje arriverede.

(Justitsprotokollen pag. 600).

Ovenstående strandingsberetninger er uddraget af afskrifter, som hr. *Anders Kjellerup*, København, har foretaget på Landsarkivet. Hr. Kjellerup bedes hermed modtage museets bedste tak.

H. C. Terslin.

Degnen

I.

Den ældgamle degnestand¹⁾ fik dødsstødet, da lovene om oprettelsen af folkeskolevæsenet kom i 1739-40, hvorved opstod en ny stand, skoleholderne, og samtidig bestemtes, at ingen kunne få degneembede, før de havde været skoleholdere i 3 år. Derimod kunne skoleholderne (den nye lærerstand) ved dispensation opnå degneembeder. Der opstod således en tvedelt degnestand: degnene, som var studenter og ofte tillige cand. phil. (på Sjælland var o. 1740 80 pct. af degnene studerede folk, 10 pct. af dem havde tillige theologisk embedseksamen), og de degne, som var udgået af den ustuderede lærerstand. — — For dem med theologisk eksamen, som ad degnevejen ville prøve at avancere til præst, var det en træls vej først at skulle være lærer. En af dem var Dines Guldberg på Gilleleje (se årbog 1941), som aldrig blev præst, men døde som skolelærer.

Forinden degnen fik embede, overhørtes han af biskoppen i kristendomskundskab. Havde han så embede, begyndte en livsvarig kamp for udkommet, idet der i 1700-tallet ikke fandtes faste regler for lønning, og mange degne ikke modtog halvdelen af, hvad der tilkom dem²⁾. Lønningen bestod i korn (degnetiende, degnetraven), penge og småredsel (brød, flæsk etc.). Kornet var vigtigst og var en tredjedel af den tiende, præsten fik, og leveredes på marken. Pengene bestod i offer i kirken til jul, påske og pinse og beløb sig til 5-10 rdl årligt. Degnen blev ofte snydt for de ham tilkommende småydelse, der kunne variere meget fra sogn til sogn (i et ringe sogn angives denne ydelse til 34 brød, 17 gæs og 100 påskeæg på et år). — Efter 1739 steg lønnen med 6 rdl samt en snes læs brændsel for at læse med børnene, endvidere jord eller græsningsret. Jordproblemet var det værste; bedst stillet var de sjællandske degne, af hvilke 85 pct. i 1780'erne havde jord. — — — I 1760'erne beløb værdien af en degns korntiende og de samlede naturalieydelser sig til o. 95 rdl årligt. En del af hans offer bestod i accidenser,

¹⁾Nærværende I. afsnit har som kilde Georg Hansen: Degnen. 1944.

²⁾Kvægpesten og bøndernes ulidelige hoveri bar vel hovedskylden for, at degnene var dårligt stillet; bedst havde de det på Sjælland.

penge ved dåb, bryllup, barselkvinders første kirkegang og ved begravelser. Lønæssigt var degnen placeret mellem præsten og skoleholderen, idet præstelønnen på Sjælland lå o. 350 rdl, degnens o. 95 og skoleholderens o. 28 rdl årligt.

Boligproblemet var brændende. Undertiden manglede degnehuset, så degnen måtte leje sig ind hos en bonde eller han måtte sove i skolestuen; ofte var det en elendig rønne, der truede med at falde sammen. Husene var ofte gamle og slet vedligeholdt, da degnene ikke havde råd til at istandsætte dem, hvad de havde pligt til, hvorfor den tilsynsførende provst undertiden lod huset istandsætte på degnens regning. Boligstørrelsen var varierende, fra 1-2 værelser til gårde på 3-4 længer og et halvt hundrede fag. Fra 1751 lod man på Sjælland degnene (og præsterne med) blive ejere af deres boliger for 50-100 rdl, for hvilken sum de afhændedes til eftermanden. — — Kun i få tilfælde fik degnene jord; men de fleste havde dog kreaturer (ca. 90 pct. havde en eller flere køer, nogle får, grise, høns o. a.). De var således en slags bønder, især på Sjælland, hvor 40 pct. havde avlsredskaber, pige eller karl eller begge.

Degnen var 1700-tallets outsider, en halv- (sjældnere hel-) studeret mand med en del af overklassens vaner, f. eks. i klædedragt; men ellens var han præget af bondens kultur. Han var selvskreven ved bøndernes gilder. Ved disse drak man en mængde brændevin, århundredets yndlingsdrik, som bønderne trods forbud selv brændte; af degnene, som tillige med præsterne havde brændingsret, ejede 33 pct. brændevinskedel. En del degne var drikfældige og blev af den grund forsimplede; man hører bl. a. om degne, der blev impliceret i slagsmål.

Degnen skulle forrette kløkkeringning hellig og søgn; men vi hører om sløseri med den gerning. Han var forsanger i kirken, bad ind- og udgangsbøn, indtegnede altergæsterne og skulle prædike i præstens forfald. Han forestod ungdommens undervisning i kristendom i kirken efter gudstjenesten og en hverdag; efter 1739 skulle han tillige undervise i læsning, skrivning og regning. Tillige skulle han befordre provstens omgangsbreve (cirkuleringskrivelser). Hans værste bestilling har været indsamling af kollekter, den bestod i at gå tiggegang fra dør til dør, f. eks. når en ildebrand havde ruineret en familie. Kollekten var hin tids form for forsikring.

II.

I museets årbog 1941 findes en artikel om Gillelejes degne.

Fra Søbørg kendes følgende degne: Niels Degener, d. v. s. degn (nævnt 1588), Anders Deign (1650), vel sagtens den samme som Anders Sørensen Deign, der nævnes 1681, Anders Andersen Deigen (1690), Halvor Gundersen Deign (1695), død i Søbørg 1738, Hans Rahr (1737), der var student fra Helsingør og havde været skoleholder i Valby (Nordsjælland) i 8 år, død 1748; Chr. Jensen Bruun blev hans afløser; han havde været skoleholder dér fra 1738; han blev student 1729, cand. phil. 1729; da han blev degn i Søbørg 1748, ansattes skoleholderen i Ramløse, student Alb. Frøhals, som skoleholder i Søbørg; han blev degn i Græsted 1760 (død 1772). Efter Bruun var Ivar Lundby degn i Søbørg (1763-70); hans afløser blev Søbørgs sidste degn, Lars Wendelbo Hersom.³⁾

Han giver følgende biografiske oplysninger om sig selv: »Jeg er en fattig Degnesøn fra Hersom i Viborg Stift, Rinds Herred, den ældste af 10 levende Børn, hvoraf 1 Søn og 1 Datter siden ere døde. Jeg har med megen Fattigdom under Professor de Hummert(?) og Mag. Testrup, Conrector i Aalborg, lært mig frem til Student, og 1763 blev jeg skoleholder ved Nødebo Extra-Skole til 1770 sidst i Juli Maaned, da jeg af Høj Kongl. Naade ved Deres Højærværdigheds Hr. Svigenfaders Examination og medgivne Kaldsbrev blev indsat som Degn for Søbørg og Gilleleje Menigheder.« — — Biografien findes i et af Hersoms breve til biskop N. E. Balle, hvis svigerfader og forgænger biskop L. Harboe ses at have eksamineret ham og godkendt ham som værdig til degn.

Hersoms foresatte, pastor (senere provst) Schrøder i Søbørg, tilføjer biografien, at Hersom var forlovet, inden han i 1762 blev dimitteret, og at han fik Nødebo skoleholderkald, fordi han var en »trængende gift student«. Og Schrøder lægger ikke skjul på, at embedet var så ringe aflønnet, at Hersom fortrinsvis måtte ernære sig ved at køre for de omboende blegemænd til København. Fra forfatteren Kaj Nielsens artikel i nærværende årbog (årg. 1946) ved vi, at blegemændene i Sørup ved Esrum sø fortrinsvis vaskede for københavnske familier. Desværre er Hersom sikkert på disse køreture blevet vænnet til at tage ind på kroerne undervejs og er blevet drikfædig, hvorom vi siden skal høre. De syv år som fattig skoleholder har været en trang tid, som ikke kunne opvejes af de skønne omgivelser i Gribskov. Men som genbo på søens anden bred ligger Fredensborg. Og her lykkedes det ham ved påtrængenhed

³⁾ Kilden til nærværende II afsnit er Søbørg-præsten P. C. Gardes manuskript: Efterretninger om Søbørg og Gilleleje Præstekald (1892), der er beroende i Søbørg præstegårds arkiv.

at få foretræde for hoffet; det var kong Christian VII og dronning Karoline Mathilde (vi er i Struense-tiden).

Hersom havde en poetisk åre, som han dyrkede ivrigt, bl. a. som så mange andre supplikanter i hine tider i sine ansøgninger. Nedenstående prøve viser kvaliteten; han er så stor en digter, at han i sine vers er dus med selve den enevældige monark, hvem han for 4 år siden søgte audiens hos på Fredensborg og der lod sin harpe klinge med så gunstigt et udfald, at majestæten lovede ham degnekald, når et sådant blev ledigt. At ikke alle påskønnede hans kunst ved vi fra biskop Balle, som ved en lejlighed skriver: Hans poetiske Arbejder, som af Liebhaveere samles til at lee af, indbringe ham all mindre og mindre.

Men året 1770 tegnede godt. Med Søborg-deggen Ivar Sundby var det knald eller fald, og inden han lukkede sine øjne, skrev Hersom sin ansøgning, som er sålydende:

Stormægtigste Monarch, allernaadigste Arve-Konge og Herre!
Et langt Liv og lykosaligt Regimente her paa Jorden!
Et ævigt Liv effter dette, fyldt med uskatterlige Herligheder i
Himmelen!

Bønhør, Kong Christian, vor mildest' Lande-Fader!
Din Arve-underdan, som sig indfinde lader
Og knæler for din Foed med Bøn: Du holde vil
Hvad du for fire Aar mig naadigst sagde til
Bag Slottet Fredensborg, hvor Majestæter hørte,
Hvad jeg i Danske Vers Hans Majestæt fremførte,
Du ved Vakance da tilbød mig Degne Kald.
Da det med Søborg Degn er nu kuns Knald og Fald,
Mit Haab jeg da paa Gud og paa din Naade bygger
Samt paa den Trofasthed, som Kongen aldrig rygger.
Skriv egenhændig Ja, velsignet Scepter Mand!
Og glæd med Søborg Sogn Din Arve-underdan!
Gud fryde Dig igen med Dronningen Mathilde,
Gid Livs og Glædens Soel for Begge dale silde!
Farvel, tag Priis og Tak og Hvad jeg øndske kan,
For Du bønhører nu Din Arve-underdan.
Og uafladelige Forbeder og Tiener L. W. Hersom
Skoleholder.

Nødebo paa Cronborg amt 8. Juli A. 1770.

Digteren kæler for ordet arve-underdan; ikke så underligt, for han må selv have opfundet det (det findes ikke i den store danske ordbog); han har formentlig ikke syntes om ordet arve-undersåt, som ikke er så krybende, som han ønsker.

Søborg-deggen Ivar Sundby døde 17. juli, og to dage efter indsendte Hersom sin ansøgning og modtog allerede sidst på måneden

sin degneudnævnelſe. Myndighederne har arbejdet meget hurtigere, end de ellers ofte får skyld for. — — Hersoms tjenestebolig i Søborg var »uhensigtsmæssig stor« og bestod af 4 sammenbyggede længer, der var opført i årene 1656-58 og således en gammel gård. Den lå i byens sydvestlige del (nuværende matr. 2), »i en ufredelig afkrog«, skrives der, »langt fra Kirken«. Til gården hørte imidlertid ingen jord, men kun en kålhavn. Oprindeligt havde der været jord på »byens marker«, den såkaldte Degnejord, »Degneaasen«, »Degnetofte«. Men de var blevet lagt til præstejorderne. Holbo herreds provst Hans Hammer i Helsingø skriver herom (1772): Dend Kirkejord havde hans (Hersoms) Formand frasagt sig, saasom dend icke kunde indrente ham de derpaa anvendende Omkostninger ved at holde Folk og Heste og Redskaber til dens Drift. Og erindrer jeg mig helt vel, at Kirke-Sessionen næppe kunde formaa Mag. Smith, som dendtiid var Præst i Søborg (1751-65) til at tage imod denne Jord, fra hvilken Tid de efterfølgende Præster ogsaa have beholdt den. Provsten fortsætter: Degnekaldet er altsaa intet fragaet.

Degnejorderne var på 3 td 1 skp hartkorn. Efter at de før Ivar Sundbys tid (han var degn i årene 1763-70) var indgået i præstejorderne, fæstede han dem, men havde i 1768 måttet skille sig af med dem på grund af svagelighed; hans præst, Carl Chr. Carlsen Rothe, skriver om ham: »Han er en stille, paapasselig og villig Mand, men med svage Kræfter og legemlig skrøbelig« og samtidig anbefaler han degnens ansøgning til biskoppen, om at der må iværksættes en indsamling blandt stiftets gejstlige, fordi han er blevet forarmet i det ringe degnekald.

Men da Hersom kom til Søborg, var han fast besluttet på at generhverve degnejorderne for embedet; han siger endog, at han »havde søgt Degnekaldet alene for den Avling«. Men det lykkedes ham aldrig trods 14 års heltemodig kamp. Og det gjorde ham bitter. — — Vi kan ikke begribe, at myndighederne ikke genoprettede degnejorderne og derved forbedrede det usle degnekald, og ikke helt uden grund brugte Hersom i desperation stærke ord om sin præst, der nu ikke ville af med jorden. 1782 omtaler Hersom i en skrivelse den tidligere præst, J. Knudsen Thillerup, som »en jordgerrig Præst«. Og 1783 beskylder han sine foresatte for uretfærdighed med hensyn til kirkejorden: »Fordi Levebrødet var mig misundt og Præsten Hr. Thillerup havde Lyst til Jorden, fordi dend laae nærmere Byen, blev dend ham af Vedkommende overdraget i Fæste. Saaledes blev jeg berøvet Føde til mig og Familie, Foder til mine behøvende Kreaturer.«

Den officielle grund til, at Hersoms embede ikke fik tildelt degnejorderne, var, at »man forud vidste, at ingen Afgift fra ham deraf var at erholde«. Sandsynligheden taler således for, at Hersom allerede på et tidligt tidspunkt var sunket ned i et uordentligt levned og deraf følgende slette økonomiske kår. Forøvrigt prøvede hans senere foresatte, sognepræst Christoffer Johannes Schrøder, at hjælpe ham ved at overlade ham frivillig de gamle degnejorder en tid, men til ingen nytte, da han ganske forsømte dem. — Men det skortede ellers ikke på velvilje fra myndighedernes side. Fornævnte provst Hammer skriver således 1772: Dersom Hans Majestæt maatte behage at komme Monsr. Hersom til Hiælp i hans nuværende Betryk, og han vilde lære at sætte Tæring efter Næring ved en sparsommeligere og ordentligere Levemaade, end hidtil sket er, tror jeg, hand skulle finde sin nødtørftige Udkomme ved Søborg Degnekald. Trods denne anbefaling fik Hersom dog ikke dennegang nogen kongelig støtte. — Forøvrigt må vi erindre, at Søborg-deggen tillige var degn for Gilleleje, hvor der fandtes »en ringe Bolig« og jord (før 1653 var der et jordtilliggende på »4 Skp. Skovjord«). — Hvorledes Søborg-deggen administrerede denne jord, vides ikke.

Det er ikke lysteligt at læse om Hersoms levned og om hans varetagelse af embedet. Måske bærer skuffelserne sin store del af skylden for hans skæbne. — Samme år, Hersom blev kaldet til Søborg, var Jens Knudsen Thillerup i februar blevet udnævnt til præst for Søborg-Gilleleje menigheder. Han skriver, at udnævnelsen kom ham ganske uventet, og var ham en glædelig overraskelse. Han havde besøgt sin forgænger (C. C. Carlsen Rothe) og skriver senere: Jeg kan sige om Søborg: *veni, vidi, vici* (jeg kom, så og vandt). Jeg kom hertil for at besøge min dydige, nu salige Formand, som ønskede Forflyttelse. Jeg saa mig om og ønskede ham noget Bedre og mig i hans Sted. Jeg vandt og naaede mit Ønske, da Gud flyttede ham til Himlen og mig til Søborg. — Herre, hvad er dog jeg, og hvad er mit Hus, at du har ført mig hidindtil!

Thillerups syvårige Søborg-tid formørkedes dog under samarbejdet med Hersom. Det blev så galt, at præsten 1777 måtte indsende følgende klage over ham til provsten (Gad i Vejby): Degnen Hersom, som forlænge siden havde fortjent at anklages, gør det nu endelig så grovt, at jeg ikke kand eller bør tie længere, hvor meget jeg end hidtil har krympet mig ved at angive ham af Ømhed over at gjøre en ulykkelig Kone og 5 Børn ulykkeligere og brødløse. Ikke et eneste Stykke af Embedets Pligter opfylder hand, som hand bør, og naar jeg derom erindrer ham, faaer jeg det Svar:

naar hand faaer de Indkomster der tilhøre hans Embede skal hand nok gjøre Embedets Gjerning. Jeg maa slutte hand er ilde tilfreds, at Kongen ey vilde tage Degne-Jorden fra mig og overdrage den til ham, heller ikke tillægge ham 3die Deel Tiende imod Præsten efter hans Ansøgning og Paastand. . . . I Kirkerne kommer hand naar hand vil, bliver borte, naar hand vil uden at melde mig et Ord derom. I Gilleleje Kirke er jeg derved meest brudt, hvor Skoleholderen⁴⁾, en gammel Soldat, ey kand synge men tude des fælere, og ved for Resten ingen Besked om Forretninger der. Jeg maa da selv forrette baade Sang og Prædiken hvilket nu i min svagelige Tilstand falder mig tungt, da min Helbred ofte er saare tynd. — — Jevnlige kommer hand (Hersom) for sildig, endog første Juledag. — — I Søborg Kirke er han ligesaa forsømmelig. — — Saa snart er jeg kommen paa Prædikestolen, før hand løber sin Vej, spatzerer enten udenfor Kirken rygende paa sin Pibe (hvilken Forargelse!) eller hand gaar hjem ventelig for at klamres med sin Kone. — — Naar han staaer og synger Psalmerne skeer det gjerne med Haanden under Kinden Ryggen til Menigheden og en Pen i Haanden. — — Degneboligen lader han ganske forfalde, river den ned efterhånden og brænder det nedrevne. Med det hans Embede tilhørende Hus paa Gilleleje seer det og farligt ud. Imod en ulykkelig Kone er hand som en brølende Løve, ja jeg kunde maaske beviise, at hand har pryglet hende den samme Dag, saa snart hand er kommen hjem fra Skrifte. — — Hvad der er at gjøre er jeg raadvild om og overlader til Hr. Provsten at gjøre hvad De finder fornødent og nyttigt. —

Thillerups efterfølger, Chr. Joh. Schrøder, der var en af sognets (og amtets) betydeligste præster (han blev siden provst og var især nidkær for skolevæsenets forbedring), havde også besvær af Hersom. Da denne lod Degneboligen mere og mere forfalde — den var jo alt for stor, og degnelønnen kunne næppe klare vedligeholdelsen — blev der holdt tvangsauktion over Hersoms korn (100 sldr værdi) og efter 5 års henstand hans degnetiende for 1783, hvorved indkom 101 rdl 2 mrk 2 sk., som skulle anvendes til at betale en gæld på 100 sldr, han havde til enkekasen.

Hersoms økonomiske stilling er således håbløs. Og han sender den ene bønsskrivelse efter den anden til kongehuset. — — Arveprinsen havde bevilget ham 30 rdl, men lagt beløbet i brev til Schrøder, velsagtens for at denne skulle påse, at pengene blev rigtig anvendt. Men Hersom fik fat i brevet og tog pengene. Det var jo

4) Han hed Laurs Laursen Stub.

ikke så godt. Hersom er nu i knibe og tilbyder at fremskaffe beløbet eller stille halvdelen af sin tiende for året (1783) til disposition.

Talrige skrivelser handler om degnegårdens tilstand. Provst Gad nævner (1783), at »Hersoms mageløse Efterladenhed er Aarsagen til Degneboligens bristfældige Tilstand«, og at »det Kongl. Huus ofte har udviist medlidenhed og skiænket ham Hielp til Degneboligens Istandsættelse, men stedse har han ved et højst strafværdigt Forhold misbrugt denne Kongl. Naade. — For to Aar siden blev ham skiænket ved hans ublue Betlerier 30 rdl sist i afvigte Aar 12 rdl og indeværende Aar 30 rdl« (det ovenfor nævnte beløb, som hans kone modtog af kammerraad Mølling; man turde nemlig ikke udlevere beløbet til ham selv). Alle disse beløb var givet til boligens istandsættelse. De 30 rdl udtager han af det forseglede brev, »reyser strax til Kjøbenhavn, hvor han udgiver alle disse Penge; iblandt andre Ting kjøber 2 Par silke strømper, og ved Bortreyse derfra ikke have 2 sk i Behold at anvende til sit forfaldne Huuses Tarv.« Provsten skriver endvidere, at istandsættelsen vil koste o. 160 rdl, og at han med glæde vil udbetale Hersom det ved ovennævnte auktion indkomne beløb, hvis degnen kan skaffe kaution for istandsættelsen.

Hersoms Efterladenhed, hvorom nedenfor skal fortælles udførligt, ender med, at biskop Balle 27 decbr. 1783 anordner provsteret; denne sattes 29. januar 1784 og bestod af provst Gad og præsterne J. H. Schiwe i Græsted og Holst i Blidstrup, mens degnen P. Berg i Vejby skulle være aktor i sagen. — Mens retssagen står på, er biskoppen på visitats i Holbo herred og besøger bl. a. Søborg; han udtaler om Hersoms præst, Schrøder, at han er »en føjelig og hjælpsom Mand, som med største Omhu altid beegener den trodsige Degn og ofte føder ham med hele sin Familie af blot Medlidenhed, naar hans Fortjeneste er bortsværmet«.

III.

Provsteretssagen mod Hersom fylder 255 sider (pag. 67-322) i Holbo herreds justitsprotokol. Afskriften af det væsentligste er foretaget af *Anders Kjellerup*, hvem jeg herved bringer en hjertelig tak.

Det er biskop Balle, der beordrer provsten (Gad) til at ned sætte provsteret. Hans tjenesteskrivelse herom er sålydende: Velærværdige og Højlærde Hr. Proust! Da jeg er kommet i Erfaring om, at Degnen til Søborg og Gilleleje Byers Menigheder Lars Wendelboe Hersom, som desuden skal være stolt og trodsig mod sine Foresatte, haver i sit Embede været meget forsømmelig og

ved sit Forhold givet adskillig Forargelse, saa maa jeg herved paa Embeds Vegne beordre Deres Velærværdighed som Proust i Herredet, med tiltagne tvende Assessorer, paa belejlig Tid og Sted, at sætte en Prousteret, for derved lovligen at undersøge og med Vidner oplyse, samt derefter lovligen at hjemle og dømme over bemeldte Degn Lars Wendelboe Hersoms Forsømmeles i sit Embede og Uanstændighed i sit Forhold, saavel som hvad videre imidlertid maatte opdages. Til at være Actor mod fornævnte Degn haver jeg udseet Degnen for Vejby og Tibirke Menigheder S.n Peder Bang, som altsaa herved af mig constitueres, og paatvivler jeg ikke, at han jo heri vil iagttage sine Pligter, og i alt holde Hs Majestæts Lov og Forordninger efterrettelig. — Med alle guddommelige Velsignelser bedste Tilønskning forbliver jeg stedse Deres Velærværdigheds tjenstvilligste Tjener Nic. Edinger Balle. Kjøbenhavn d. 27. Decbr. 1783.

Peder Bang indstævnedes da Hersom til at møde for provsteretten i Valby kgl. skole torsdag den 29. januar 1784; Hersom udeblev imidlertid under hele retssagen. Vidnerne, som indstævnedes, var følgende: Gårdmand Jens Bendsen af Fjellenstrup, Sognepræst velærv. og Højædle Hr. Christoffer Schrøder, Skoleholder Leth i Søborg og Gaardmændene i Søborg: Foged Lars Jensen, unge Ole Jensen, Jens Jonsen, Holger Jørgensen, Lars Pedersen, Jens Jensen m. Hustru; følgende »Husfolk« fra Søborg: Drejer Jørgen Hansen, Hugger Gunner Nielsen, Maren Kistrups Sønner Jens og Anders, Skrædder Peder Gunnensen, Spillemand Henrik Christensen, Carl Olsen og Hustru, Svend Erichsens Enke, Jens Ingmandsen, Cornelius Væver, Tingmanden Peder Sørensen; fra Gilleleje Mølle: Sn Peter Tønnesen og hans Søn Hr. Niels Tønnesen, Tjenestekarl Jørgen Hansen, Tjenestepigerne Kirsten Larsdatter og Johanne Kjelderpige. Fra Gilleleje: Skoleholder Lund, Jens Thygesen, Bjørn Gunnensen, Bendt Pedersen, Skrædder Niels Jacobsen, Kleinsmed Christopher Jacobsen, Skomager Niels Jensen. Endvidere: Niels Pedersen i Bonderup, Ole Rigelsen i Nakke, Foged Hans Jensen i Munkerup, Torkild Andersen i Rødkilde, Peder Jensen i Hetsbjerg, Hans Jensen i Passebæk, Gaardmand Anders Hansen i Bregnerød, Skomager Svend Pedersen smst., Jeppe Larsen smst., Lars Pedersen i Firhøj, Gaardmand Peder Hansen i Færle, Gaardmand Henning Nielsen i Dragstrup, i alt 46 Vidner. —

Der blev forelagt dem 42 spørgsmål; blandt disse skal følgende nævnes: Om Hersom har indfundet sig til gudstjenesterne, og hvis han er udebleven: hvem han da har haft som stedfortræder; om han er udeblevet med sognepræstens tilladelse; om han har været

til stede ved skriftemålet; om der ved hans eventuelle udeblivelse ved det lønlige skriftemål er sket uorden blandt confitenterne, så disse har trængt sig frem for at komme først til skrifte eller skriftestolen så nær, at de har kunnet høre, hvad præsten og confitenterne talte om; om Hersom besørger bede- og fredsklokken ringet morgen og aften; om hvilke byer i sognet det tilkommer ham at indfinde sig i een gang om ugen for at undervise ungdommen i de guddommelige sandheder; om han har været forsømmelig og ikke indfundet sig på den gård, hvor denne undervisning og aftenlæsning skulle finde sted; om hvilke befordringsmidler Hersom har betjent sig af ved sine sognerejser til og fra Gilleleje (til fods, ridende eller kørt); om han efter gudstjenesten er taget hjem eller til krostuen i Gilleleje Mølle; hvad selskab han har været i dér; om han har udgydt eder og banden; om han i krostuen har yppet trætte og slagsmål; om hans forhold er dydigere og anstændigere i andre kroer på egnen, såsom Plejelt og Esserom kroer eller andre steder, såsom Helsingør, Frederiksborg og Fredensborg; om han udviser kærlighed mod sin hustru, som enhver kristen mand skylder sin kone. Eller om han omgås og behandler hende på en grim og tyrannisk måde med hug og slag; om hvordan beboerne reagerer over for degnens hele opførsel; om rygtet om hans væremåde er kendt 1, 2 à 3 mil fra Søborg og Gilleleje Sogne taler med foragt og afsky om hans uanstændige opførsel, så man anser ham som uværdig til at være degn. — —

Nogle vidner kunne ikke besvare alle disse spørgsmål, andre havde kun godt at sige til nogle af dem. Blandt vidneudsagnene skal følgende nævnes: Klokkeringningen havde ofte været forsømt. Degnen havde ofte været borte fra gudstjenesten, og skoleholderen har i stedet forrettet hans gudstjenestegerning; men i pastor Thillerups tid skete det ofte, at både degnen og skoleholderen var borte fra gudstjenesten. Hersom har nogle gange været borte under skriftemålet; og under prædikenen er han undertiden gået. Hans slette opførsel er kendt af alle i sognet, og han er derfor foragtet af alle honnorte folk. Tjenestepigen Johanne Larsdatter i Gilleleje Mølle berettede, at Hersom undertiden hastigt forlod kroen om søndagen; men undertiden blev han der til kl. 10 aften i selskab med fiskere og bønder og med disse drukket øl og brændevin. Hun erindrer, at degnen 2 gange har været drukken, den ene gang med Svend Skomager på Gilleleje, den anden gang med husmand Lars Hansen i Str. Esbønderup, da Hersom tog en stol og med samme truede at slå. En har set ham beskænket i Esbønderup kro. Niels Jacobsen på Gilleleje, som en tid lang har kørt for præsten, vidner, at Her-

som, når der var sidstprædiken, de fleste gange blev tilbage på Gilleleje. Klejnsmeden vidner, at Hersom ved skoleholderens hustrus ligbegiængelse yppede klammeri med skoleholderen og opførte sig således, at han af de tilstedeværende blev udsat af huset. En har hørt, at han går dato (!) var i slagsmål i Helsingør med en mand fra Valby. Kroens tjenestekarl beretter derefter, at Hersom efter at have prædiket gik fra prædikestolen ned på Gilleleje kro, hvor vidnet også var nærværende, at Hersom anfaldt ham ved fornærmelig tiltale og bød ham ud for at slås med ham, men at vidnet ingen lyst havde dertil, hvorefter degnen siden i kroen brugte ubekvemme ord, blandet med eder og forbandelser, som vidnet overså og anførte med Taal- og Sagtmodighed, at degnen drak øl og brændevin med gæsterne, især Hans Munckerup og Niels Skomager, men at selskabet, da degnen ud på aftenen forlod selskabet, gav deres foragt til kende over degnen. — 2 gange havde han været set i slagsmål i Helsingør med Henrik Gunnensen i Valby. Han havde også været i slagsmål med Jens Andersen fra Søborg i Esbønderup by, ved hvilken lejlighed Hersom fik et slag på kjendelig måde, så han i lang tid derefter var skaldet og intet hår havde på den ene side af hovedet. — Samme tjenestekarl beretter, at Hersom ved et bryllup i Søborg gav sig i trætte med skoleholder Leth, så at vidnet fandt sig nødsaget til at tilholde ham fredsommelighed. — Kroens tjenestepige fortæller, at man i Kongens Lyngby som andre steder havde sagt, at Degnen Hersom var bedre egnet til hestpranger end til degn. Og i anledning af det før nævnte slagsmål fortæller hun, at degnen, samme dag som han havde mistet halvparten af sit hår, var til trolovelsesgilde i Blaks Hejde og blev til hån og latter i selskabet. — Flere vidner taler om hans brutalitet i sit hjem. Hans hustru har beklaget sig over for Cornelius Væver over sin mands uordentlige levned, hvorved hun og børnene ofte mangler det nødvendige til livets ophold. Da Hersom og hans hustru var hos tingmand Peder Sørensen for at modtage Julerente, udtalte konen om Hersom: Gud bedre den, der bliver bunden til en sådan mand! — Madame Sundby (enken efter den tidligere degn) udtalte, at hendes datter engang havde set Hersom kaste en kniv efter sin kone. Endvidere fortalte hun følgende: Degnens hustru ledte en aften efter sin mand, der var udgået tillige med tjenestepigen for at affodre kreaturerne, gik omsider ud i gården og derefter i stalden, forefandt både mand og tjenestepige, men sidste løb ved hans kones komme og skjulte sig andre steder, og da Hersoms kone ikke kunne se formedelst mørket, men følte sig for med hånden, hvor hendes mand var, fik hun

uformentlig fat med hånden på Hersoms lønlige lem, og om morgenen derefter blev Hersoms kone angrebet af convulsioner; videre forklarede vidnet, at tjenestepigen engang anfaldt bemeldte degnekone med hug og slag i overværelse af sin mand, men Hersom alene anså dette passerede med latter; endvidere erindrede vidnet, at bemeldte tjenestepige ikke måtte opholde sig i Søborg by, men tage tjeneste andre steder for at forekomme videre forargelse i sognet; endvidere erindrer vidnet, at hun havde hørt af hr. Thillestrup (præsten), at han engang, efter at pigen havde forladt Søborg og antaget tjeneste i Kjøbenhavn, blev opkaldt af Hersoms kone for at formane hendes mand til bedre fredsommelighed end hidtil, da hun ofte blev overfaldet af Hersom formedelst af bemeldte tjenestepiges fraværelse; endvidere at Hersom selv havde sagt til vidnet i hans eget hus, at hans kone var bortløbet fra ham, imidlertid vidste vidnet, at hun havde skjult sig hos husmand Anders Mortensen i Søborg; endelig fortalte vidnet, at Hersom plejede omgang med utugtige kvinder.

Pastor Schrøders vidneudsagn er mest indgående: Hersom har været meget forsømmelig i sit embede og aldrig tilkendegivet, når han udeblev fra kirketjenesten. Skoleholderen har da måttet forrette sangen og kirkebønnens læsning og måttet sætte skamlen uden om skriftestolen (for at hindre nogen i at aflytte det lønlige skriftemål). Præsten kan ikke erindre, at Hersom nogen gang har ringet med klokkerne morgen og aften; og han har ofte uden resultat foreholdt degnen at passe ringningen og ofte måttet bruge sine egne folk til at ringe til kirketjeneste. — På spørgsmålet angående aftenlæsningen med de unge forklarer præsten, at degnen har pligt til at undervise ungdommen i religion i følgende byer i sognet: Dragstrup, Firhøj, Ferle, Rødkilde, Munkerup, Nække, Hetzbjerg, Bonderup, Passebæk og Bregnerød, men at det er hændt, at degnen er udeblevet, hvorfor præsten havde måttet besørge læsningen. Det kunne ske, at degnen først ankom til læsning kl. 10 om aftenen i stedet for kl. 7. — Hvad befordring til og fra kirke angik, oplyste præsten, at Hersom plejede at ride; men i Schrøders tid var det blevet sædvane, at degnen kørte med ham. — Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt Hersom efter gudstjenesten blev tilbage på Gilleleje kro, kunne præsten henvise til, at Hersom selv havde sagt, at dette var sket over hundrede gange. — Til slut skal anføres, at vidnet Niels Tønnesen fra Gilleleje mølle fortalte, at Hersom som oftest, så længe der er græs på jorden, indlader sine heste og kvæghøveder på kirkegården, hvorudover denne altid er i uforsvarlig stand og opfyldt overalt med heste-

kvægmøg, så at folk, der besøger den offentlige gudstjeneste, ikke kan finde noget behageligt sted at sætte sig på.

Hersom mødte trods indkaldelse ikke til et eneste af retsmøderne. Retten beordrer da skoleholderen Leth i Søborg og Lund på Gilleleje til at fordre et skriftligt svar af Hersom på anklagerne mod ham. Hersom påtegnede skrivelsen kort og godt: Vidi et legi et bonum dixi (»jeg har set, læst og godkendt det«), L. W. Hersom (sign.).

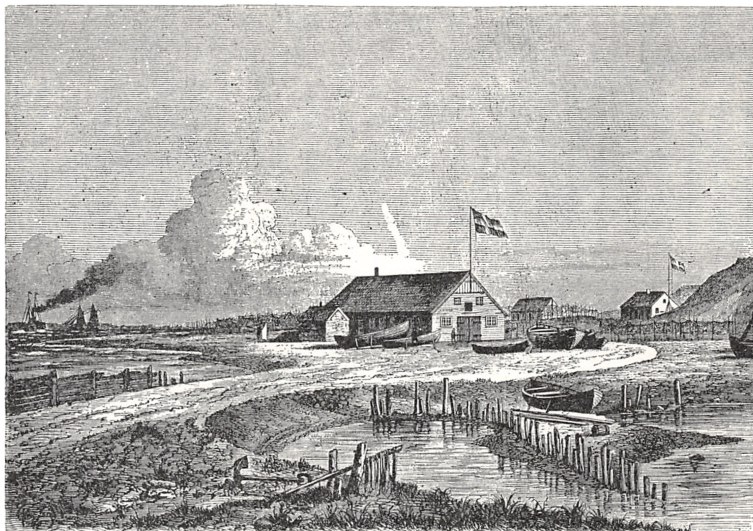
Provsterettens indstilling til dom, dateret Vejby 31. marts 1784, sign. Peder Bang, udtaler, at Hersom har vist sig aldeles uværdig til det degneembede, som er ham betroet; og for at ingen skal tage forargelse af ham, bør han have sit embede forbrudt samt betale sagens omkostninger og endvidere »noget anseeligt til Justits Casen og de fattige i Søborg og Gilleleje Sogne«. — På grundlag heraf afsagde provsten 28. april 1785 dommen, at Hersom skulle afsættes. To af provsterettens medlemmer, præsterne J. H. Schiwe i Græsted og Holst i Blidstrup, anbefalede ham dog til benådning »for Konens og Familiens Skyld«. — Hersom appellerede dommen, men denne blev stadfæstet af landemoden 1786, hvorefter han appellerede til højesteret, som dog 1787 fradømte ham embedet og pålagde ham et betale stiftsøvrigheden 30 rdl for kost og tæring foruden bøde til justitskassen og de fattige. Stiftamtmanden og biskoppen eftergav ham dog de 30 rdl og lod ham først dommen forkynde 23. februar 1788, for at han længst muligt kunne nyde embedets indtægter. Under retssagen havde hans embede været passet af skoleholder Schrøder i Græsted.

Hersom blev Søborgs sidste degn, idet embedet ifølge den nye skoleordning ophævedes, hvorefter skoleholderen skulle overtage degnens bestillinger. — Hersom blev boende i Søborg, hvor han af kongen fik et fæstehus (det meste af Nordsjælland var kgl. krongods). Hans hustru Christiane Sophie Holbech var død under højesteretssagen 1787 og efterlod sig sønnen Søren Holbech Hersom og 4 døtre: Friederica 26 år, Bolette 16, Karen 14 og Ane Severine 11 år. I anledning af skiftet mødte pastor Schrøder, skoleholder Bendtsen i Søborg og tiltagne mænd: foged Lars Jensen og gårdmand i Søborg Hans Persen hos Hersom 8. marts 1787 for ad interim at se det ringe efterladenskab, som fandtes conserveret, såsom degnen var rejst til Kjøbenhavn, og der ikkun var de to yngste børn hjemme. — 6. maj forlangte birkedommer Frørup i Esbønderup auktion over boet til bestridelse af domsomsomkostningerne. Hersom bad om udsættelse, da han fornylig havde indgivet memorialer til kongen, rentekammeret og kancelliet og ønskede, at

summen for degnetraven skulle anvendes til hans gælds afbetaling, eftersom beskøppen havde deklareret, at der i den aldeles nedfaldne, oprådnede og ruinerede degneboligs sted ingen skulle være. Udsættelsen blev dog ikke bevilget, da Hersom ikke kunne skaffe 4 mands forsikring på, at intet i hans bo i mellemtiden ville blive formindsket eller forvansket.

Det sidste, vi hører om Hersom, er hans andragende om at få privilegium til at handle med te og sukker, hvilket afsløges 1789, og hans ansøgning til rentekammeret om at få den gamle degneboligs plads og hjælp til anskaffelse af heste; disse fik han ikke, men han måtte få pladsen for 2 rdl i indfæstning og 6 à 8 mrc i årlig afgift (1790). Endelig søger han 1794 om en understøttelse. I sin påtegning af denne repeterer biskop Balle, at Hersom ved 3 retter er fradømt embedet, til trods for at hans advokat havde gjort al umage for at frelse ham. Ikke des mindre vil Balle anbefale ham til understøttelse, da han lider nød. »Vi må alle række ham en hjælp tit og ofte; men det forslaar ikke«.

(H. C. Terslin).

Fiskerlejet Lynæs med Dansk Fiskeriforenings Etablissement.
Tegnet efter Naturen af *Carl Baagøe*.

Halsnæsfiskerierne ^{*)}

Omkr. 1800 var fiskeriet på Halsnæs af ringe betydning. Først o. 1825-30 begyndte den udvikling, som har varet ved. Oprindeligt var der kun de to fiskerlejer Lynæs og Kikhavn, det første bestående af 8 huse, hver med et lille jordtilliggende, og lige så mange familier. De var alle fiskere, men havde blot 4 små både (joller) uden sejl samt en større åben sejlbåd, som de tre af fiskerne, der tillige var færgemænd, brugte til at befordre rejsende mellem Lynæs og Rørvig. Færgeriet gav hovedfortjenesten, men ophørte, da der kom dampskibsforbindelse mellem Roskilde og Nykøbing Sj. — — Der var overflod på fisk i Isefjord, men man havde kun ulke- og flyndergarn, hvormed man fangede ulke, flyndere, rødspætter og tunger. Garnene sattes i Kulhus-renden, Roskildefjords indløb, over for Ellinge, i Holbækfjord og omkring Ourø, især langs renden mod Odsherred, og undertiden i Dybet 1-2 mil ude i Kattegat. Garnene sattes om eftermiddagen og droges næste morgen. — Senere begyndte man krogfiskeri, men i mindre målestok (det var jo besværligere, da man først skulle stamppe orm), nemlig da garnfiskeriet begyndte at svigte.

Kikhavn skal være det ældste leje, siger Brammer. En gammel fisker, Niels Melchiorson, kunne huske den som en stor landsby; den brændte 1795, og han kunne tælle 24 nøgne skorstene, og der stod endnu nogle huse, som ilden havde skånet. På grund af udskiftningen genopbyggedes de fleste huse ude på jordlodderne og kom derved bort fra stranden, og beboerne blev nu mere bønder end fiskere, da landbruget betalte sig bedre.

*) Oplysningerne er hentet fra C. Brammers store artikkel i Tidsskr. f. Fiskeri 1872 og fra I. Mathiesen: Det nordsjællandske Fiskeri, 1853.

If. Stednavneudvalget nævnes Kikhavn 1582 og kaldes 1688 Kichauns Fische Leye. Lynæs synes først nævnt på Jens Sørensens kort 1720. Og de øvrige Halsnæs-lejer synes nyere, idet Hundested først kan påvises i slutningen af 1700-tallet; 1796 nævnes Hundested ager; nu er det jo Halsnæs' største leje. St. Karlsminde, Ll. Karlsminde og Sølager Huse nævnes ikke før 1844.

Niels Melchiorson beretter, at fiskerne på Kikhavn i hans ungdom brugte mansergarn, hvis dybde var 170 bord, længden 30 fv, men redte 18 fv; hver mand havde 4-6 garn; manser var et slags næringer. Endvidere havde man flyndergarn, med hvilke fiskedes en mængde tunger om foråret, 10-12 snese pr. båd med 12 garn; af rødspætter, flyndere og skrubber fik man et par ol pr. garn. Der var 7 småbåde uden sejl. Senere fik man større både med sejl. 1812-28 deltog man i de store sildefiskerier ved Sjællands Odde; der anvendtes bundsætte-næringer af længde omtrent som de senere anvendte drive-næringer, men kun halvt så dybe. — Silden var meget fed, og den store mængde gjorde afsætningen i fersk tilstand vanskelig; men så saltedes den og afsattes til bønderne, der i reglen betalte en fjerding sild med 1 td. rug. — Tidlig om foråret fiskedes marsvin med sættegarn. De sattes fra Liseleje til Kikhavn. Redskabet bestod af 8 længder med 24 garn i hver længde; en del år var udbyttet ret godt (30-40 marsvin i hver længde). Af et marsvin smeltedes 14-15 potter tran, og prisen var 24 sk. pr. pot. Men da dette fiskeri ikke længere betalte sig, begyndte bundgarnsfiskeriet på de samme steder, og man fiskede en mængde forårssild og hornfisk. Men da dette fiskeri i løbet af nogle år sløjede af, blev bundgarnene lagt op.

Det var lidt om fiskeriet i begyndelsen af 1800-tallet. Men desværre blev den langvarige krig med England af skæbnesvanger betydning for Halsnæs, idet næsten alle fiskerne blev indkaldt i årene 1807-14 og måtte gøre tjene-

ste på krigsskibene, kanonbådene eller f. eks. på batterierne ved Isefjordens indløb. De hjemmenværende fiskerfamilier nedsank i fattigdom, og for at holde den værste sult fra dørene måtte kvinder og børn drive lidt fiskeri med flyndergarn og krogfiskeri. Da mændene vendte hjem, var fiskeredskaberne ødelagt, fiskerne kunne ikke på grund af landets slette økonomiske forhold få midler til anskaffelse af garn o. s. v. Og det var den rene ynk. Indtil de to Lynæs-fiskere Hans Nielsen Væver og Niels Hansen Knap blev foregangsmænd. Den første tog i 1815 tjeneste hos Hornbækfiskere og vendte året efter hjem med nye idéer for fiskeriet; han lejede en jolle og lå ene og fiskede i Isefjord og Kattegat. Året efter anskaffede han to større både, og med mandskab fra Lynæs fiskede han ved Sjællands Odde. Den økonomiske situation var ved at bedres for Lynæs. — Den anden, Niels Hansen Knap, havde været i fangenskab hos englænderne, hvorefter han havde tjeneste i Hudsonbay-Compagniet, og da han vendte hjem 1818, havde han lidt formue, og i ledtog med Hans Nielsen Væver og andre Lynæs-fiskere gik han i gang med sildehandel, købte jyske sild, som han solgte med god fortjeneste bl. a. i København. Disse initiativrige folk forpagtede også noget ålefiskeri i Limfjorden. Men der skulle dygtige og hårdføre folk til disse foretagender, når vi får at vide, at de bare havde små åbne både på 2-3 tons, med hvilke de selv om vinteren besejlede Kattegat. 1820 forliste Hans Væver og brødrene Niels og Hans Knap i nærheden af Grenå og mistede båd og last til en værdi af ca. 1000 rdl. og var således ruinerede. Men modet var ikke knækket; de fik ved hjælp af lån anskaffet to nye større både og også fiskeredskaber og drev med held fiskeri og handel nogle år.

Men så begyndte man atter på hjemmefiskeriet, anskaffede sig bundgarn og slog sig derefter på vådfiskeri i Skansebogen, ålefiskeri i Kulhusrenden under Grønnæsskov,

men også drivfiskeri i Kattegat efter makrel om forsommeren og efter sild om efteråret, hvilket sidste blev hovedindtægtskilden og bevirkede Halsnæsfiskeriets opsving.

Brammer har naturligvis især beskæftiget sig med skildringen af fiskeriet i hans egen tid ¹⁾, i 1870'erne. Og efter at have mindet om, at Lynæs o. 1820 drev fiskeri med nogle små joller med flynder- og ulkegarn og o. 1850 med 8 bundgarn og 14 drivbåde og med 14 fladbundede både samt nogle mindre til garn- og krogfiskeri, fortæller han, at der i 1870'erne er 20 dæksbåde på 4-5 tons til drivfiskeri efter høstsild og 15 makrelbåde og på Hundested 17 drivbåde og 17 makrelbåde til fiskeri i Kattegat. Fremskridtet skyldes den nye havn på Lynæs og den nye landgangsbro på Hundested.

Brammer kommer nu ind på indgående skildringer af garn- og krogfiskeriet, bundgarnsfiskeriet, ålefiskeriet m. v. Her skal blot medtages beretningen om ulkefiskeriet. De øvrige fiskerier må vi på grund af pladshensyn vende tilbage til i en senere årbog.

Brammer formoder, at ulkefiskeriet er det ældste fiskeri på fjorden. I slutningen af 1700-tallet levede i den nu nedlagte bondeby Rorup ²⁾ Peder Hansen Kæmpe, der skal have været den første ulkefisker; han havde sin landingsplads under Grønnæsseskov og satte sine garn i Renden; han havde ikke anden båd end en ege. Han fik også andre til at drive dette fiskeri, navnlig Lynæsfiskerne. Køberne mødte ved skovløberhuset og fyldte deres kuber med ulke og traskede med dem ud i de omliggende landsbyer og solgte dem til fattigfolk. — Et ulkegarn er 80 fv i opkastning og 60 fv færdigredt, 11 masker i dybden, hver maske på 1½ tomme. Garnene sattes fra Skåret ud i Dybet eller Renden i Isefjord efter at være stenede og forsynet med flåd, vager og en større sten i bunden ligesom i flynder-

¹⁾ C. Brammer var i mange år lærer ved Lynæs-St. Karlsminde.

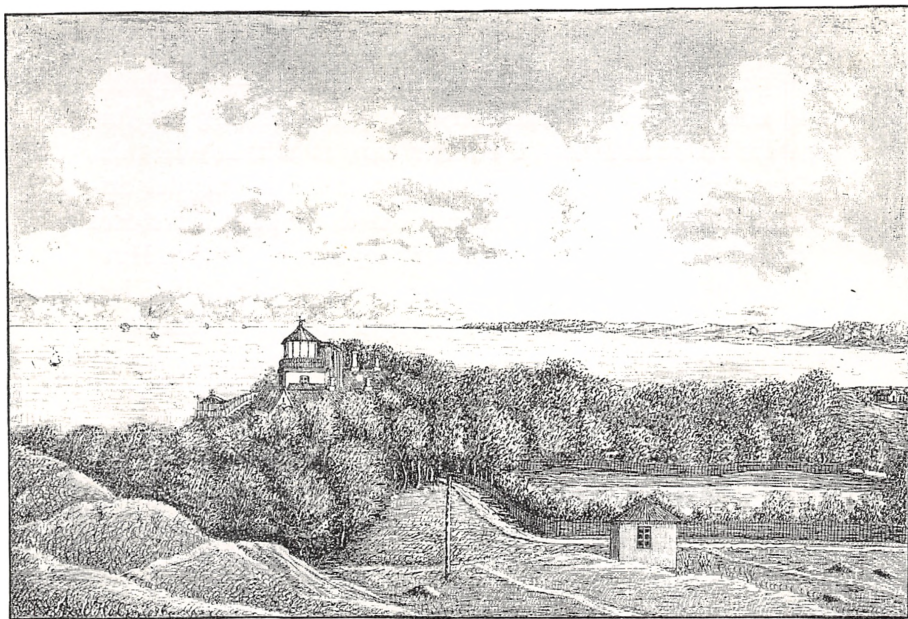
²⁾ Rorupgård nævnes 1. gang 1451 (Stednavneudv.).

garn. De står i 3-4 timer, og man kan da fange 16 snese ulke pr. Garn, som betales med 4 sk. snesen. — I Tidsskr. f. Fiskeri 1873, hvor Brammer aflægger beretning om forrige års Halsnæsfiskeri, fortæller han, at ulkefiskeriet det år begyndte midt i april og varede ved ind i juni; det drevs af næsten alle fiskerne, selv om det ikke giver større økonomisk udbytte, men ellers er meget fordelagtigt. Hver fisker har mindst 1 ulkegarn, som sættes nær land i Isefjord, i reglen kl. 3 morgen, og drages o. kl. 3 eftermiddag. Det sædvanlige udbytte er 10-20 snese ulke samt enkelte fjæsinger o. a. småfisk. Der er få købere (der kan sælges et par snese à 6 sk); men fiskeren har selv brug for fisken. Han piller de 10 bedste ulke fra til at lave suppe af, medens resten koges til svinene. Hver fisker køber sig nemlig tidlig om foråret (undertiden også om efteråret) 1-2 smågrise, der hele tiden fodres med ulke og fiskeaffald. Grisene piller forsigtigt kødet fra benene, og fiskesådet (det vand fisken er kogt i) tjener som drikke i stedet for mælk. Svineføden og svinestierne lugter rædsomt, men svinene trives særdeles godt ved denne ret, når de er vant til den, og bliver meget fede.

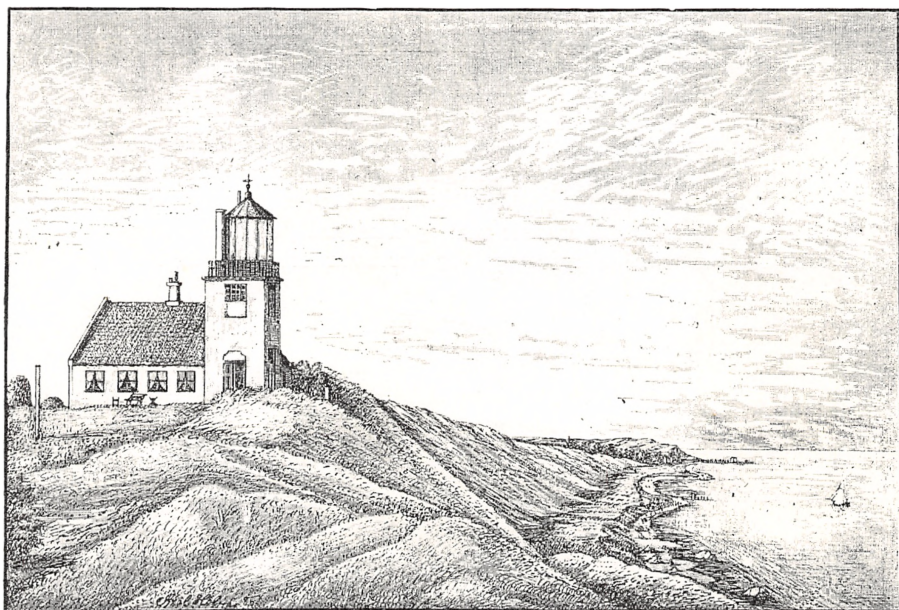
H. C. Terslin.

P.s. Da vi har til opgave at skildre alle de nordsjællandske lejers fiskeri, vil vi som tidligere bringe beretninger derom. Alle, som kan hjælpe os i dette arbejde (indsamle beretninger og sende os fiskeredskaber, f. eks. mansergarn og ulkegarn), er derfor med i et arbejde, der både er interessant og har uvurderlig betydning.

Nakkehoved. Det østlige Fyr. Tegnet af *Axel Holm*. 1886.

Nakkehoved. Det vestlige Fyr. Tegnet af *Axel Holm*. 1886.

Mindestene rejste i Søborg Sogn.

Ved Provst Emil Steenvinkel.

I 1923 søgte jeg efter 2 Aars opslidende Arbejde som Lukasstiftelsens Rejsepræst det ledige Sognekald i Søborg, hvor min Ven fra Studieaarene, Pastor Thomas Ravn var Kaldskapellan med Gilleleje som Distrikt. Embederne blev efter Provst Nordentofts Forflyttelse til København som residerende Kapellan ved Garnisons Kirke delt som to Embeder, der begge sattes i den daværende 2. Lønningsklasse. — —

Det første, jeg tog fat paa, var min gode Kæp, (efter Pastor Morten Pontoppidans Anvisning) for at gaa fra Hus til Hus i Landsbyen for at hilse paa Folk og siden efter til Gaarde og Huse i det vidtudsstrakte Sogn. Jeg gav mig god Tid hvert Sted og lod særlig de ældre fortælle om Sognet fra gamle Dage. De var mere end villige, nogle fyldte mig endda med Historier, som jeg ved nærmere Eftertanke maatte sige mig selv nærmest kunde betegnes som Skrøner. Blandt andet fortalte nu afdøde Gaardejer *H. P. Hansen*, Vandmosen, mig, at han ude i sin Have havde Fodstykket til den gamle Kagsten, som i sin Tid havde staaet under Præstegaardens Lind. Men en gammel Kone, Karen, som boede lige overfor, havde sagt til ham: »Kunde du ikke rulle den Sten over Landevejen, saa kunde jeg da sidde der og strikke paa mine »Hoser« og slikke lidt Sol.« Og Hans Peter Hansen gjorde det. Hvem brød sig om en Sten mer eller mindre i en stor Stenbunke. Men efter Karens Død blev Huset, som tilhørte *H. P. Hansen*, nedrevet. Ved den Lejlighed kørte han det runde Brudstykke hjem til Pudsagergaard i Vandmosen. Jeg spurgte ham, om han ikke vilde skænke Byen den tilbage, men det vilde han slet ikke høre Tale om. I Kirkens Embedsbog havde afdøde Sognepræst Garde opsamlet en Mængde historisk Stof, som senere i høj Grad kom mig til Nytte, da jeg ved Kirkens 700 Aars Jubilæum skrev Sognets Historie. Her fandt jeg bekræftet, at Sognets gamle rundhuggede Kagstens Fundament bekræftede sig paa »Vandmosen« (Pudsagergaard).

Ved *H. P. Hansens* Sølvbryllup var han saa glad, at han skænkede Stenen til Byen. *Men hvor var saa de øvrige Rester?* Tilfældet kom mig mærkeligt til Hjælp. — — Den gamle Veranda fra

Præstegaardens Opbyggelse i 1873 var pilraadden, men den bares oppe af en Vildvin. Menighedsraadet besluttede da i 1924 at mure en halvaaben Veranda. Murermester *Laurits Madsen* fik Arbejdet overdraget. Jeg fulgte Arbejdet med Opmærksomhed, og da Gulvet til Verandaen skulde støbes, vilde Murermesteren lade den gamle Trædesten ligge og støbe Beton op til den. Dette havde han regnet med i sit Tilbud! Jeg bad ham dog med en Jernstang brække den fra, da jeg havde nogen Formodning om, at den bar en indhugget Indskrift fra den gamle Præstegaards Tid. (Den fandt jeg nu siden i Stenhøjen). Han var velvillig og vendte den rundt for mig, og Resultatet var, at vi fandt den skønneste rundhuggede Sten, c. 2 Meter høj. Jeg var ikke i Tvivl om Fundet. Det var Mellemstykket af Kagstenen. Jeg lovede ham at faa Arbejdet med Stenens Samling og Opstilling, naar vi til sin Tid fandt Overstykket. Saa begyndte Jagten paa dette. Jeg gennemsøgte den med kraftige Brombærranker næsten overgroede Stenhøj, og fandt her efter mange Rifter i Hænderne en Sten, som kunde se ud til at være Overstykket. Da Arbejdsmændene havde holdt Middag, gik jeg ud til dem bevæbnet med Øl og nogle gode Cigarer. Den Slags gør altid Underværker! De hjalp mig med Jernstangen og fik brækket Stenen fra. Det var virkelig Overdelen. Jeg henvendte mig til det daværende Sogneraad og anmodede det om Tilladelse til at opsætte Stenen paa dens gamle Plads, som kunde ganske bestemt opgives 12 Alen og 2 Fod fra Provst Schrøders Lind. Paa det gamle Kort staar der ganske tydeligt angivet: »Byens Kag«. Saa om Stedet var ingen Tvivl mulig. Men jeg fik til Svar fra Sogneraadet, at jeg gerne maatte opstille Stenen, men for egen Regning og Bekostning! Jeg svarede ikke paa den Skrivelse. Det var den gamle Historie i Sogneraadet, at Gilleleje kunde faa alt, men Søborg maatte staa med Huen i Haanden, en Indstilling, som jeg efter bedste Evne gennem Aarene har søgt at faa ændret. Vi er to Sogne, men een Kommune, og Kommune betyder netop Fællesskab. — — Resultatet blev saa, at jeg lod den opstille i min Have, synlig fra Landevejen. Murermester Laurits Madsen tilbød at opstille den gratis, »naar de fedtede Rødder ikke vil arte sig«. Naar jeg betalte Cementen til Underlaget, vilde han give Arbejdet. Der stod den i 4 Aar. Men ved det nye Sogneraadvalg fik Søborg indvalgt daværende Gaardejer Hans Hansen, Aagaard. Jeg gik til ham og viste ham det gamle Kort, og straks var han villig til at tage Sagen op. Der stod et mindre Bravallaslag, men heldigvis for lukkede Døre, og denne Gang lykkedes det at faa Lov til at stille Stenen ud paa dens gamle Plads foran Byens Raadhus. Men Kompromiset var

dette: Sogneraadet betalte Arbejdslønnen, og jeg Cementen! Gdr. Jørgen Nielsen, Odderholm, som altid havde vist stor historisk Interesse, skænkede en meget smuk Sten til at lægge foran Kagstenen, og den fik Indskriften:

»Her strøg man fordem Skjelm til Kag,
Thi Hjerterne var haarde,
Nu Stenen staar nær Præstegaard,
Hvor Moder Jord har drukket Angerstaare.«

Kagstenen i Søborg By.

Længe troede jeg, at vi var ene om i Søborg at have en Kagsten, men ved et Besøg i Esrum fandt jeg i en Have en hel og ubrudt Sten, nøjagtig Mage til Søborg Kag. Jeg henvendte mig til den daværende Sogneraadsformand i Esbønderup, som straks tog sig af Sagen og lod Stenen sætte op i Esrum Klostergaard, dog lidt for afsides. Den har, efter Findestedet at dømme, staaet nær ved Kulhytten, det middelalderlige Fængsel midt i Esrum By. (Desværre forlængst borte). Nu havde jeg faaet Blod paa Tanden. Eg-

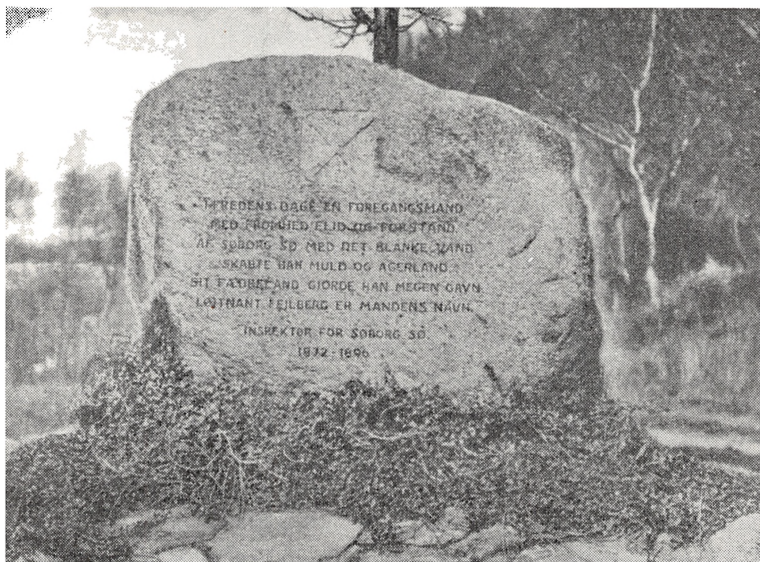
nen var saa minderig, men faktisk vidste Godtfolk ikke ret meget om, hvor minderig en Egn vi virkelig boede i. Og Ingemanns »historiske« Romaner satte de Lærde i København et stort Spørgsmaalstegn ved, hvad det historiske angaar. Det er nu min Overbevisning, at Ingemann pr. Intuition og Inspiration har været heldigere, end de fleste har formodet. Men een Ting vidste jeg var Historie, og det var den Indsats, som Løjtnant, Etatsraad *Peter Berendt Feilberg* havde øvet ved Søens Udtørring. »Løjtnanten«, som han altid kaldtes ogsaa af sine nærmeste, havde forstaaet at samle om sig en Flok Arbejdere, som saa op til ham og viste ham en enestaaende Trofasthed. Det at have tjent »Løjtnanten« var i sig selv en god Vandelsattest. Jeg ventilerede Tanken om at rejse ham en Mindesten og fandt Ørelyd først og fremmest hos Kreditforeningsrepræsentant *Laurits Jørgensen* og Løjtnant Feilbergs Familie.

Paa Gdr. *Jens Jensens* Vænge i Søborg Sø havde jeg fundet en passende stor Sten. Gdr. *Jens Jensen*, Birkekærgaard, forærede mig den til Formaålet, og ved Hjælp af en stor Egetræs Stenslæde og Gdr. *Jørgen Nielsens* arbejdsvillige »Frederiksborgere« blev Stenen bragt paa Plads, der hvor Vejen gaar ned til Søborg Slotsruin. Ved Henvendelse til Sparekassedirektør *Andersen*, Frederiksborg Amts Sparekasse, og til andre af Egnens Pengeinstitutter og særlig ved Velvilje fra Det kgl. danske Landhusholdnings Selskab fik jeg det fornødne ind til den ret store Inskription, som skulde forklare Eftertiden den store Betydning, Løjtnanten havde haft for Indvindingen af Agerland fra Søborggaards Jorder, som i Feilbergs Tid ejedes af Lensgreve K. J.-V.-Friis. Men hvad skulde der nu staa paa Stenen. Jeg husker et Komitemøde, hvor en »Digter« blandt andet højtideligt deklamerede: »Han var en Hjertens Dannemand, han fjernede Grev Friis' Vand« o. s. v. Manden blev helt forfærdet ved at høre det Latterkor, som rejste sig om ham. Komiteen bad da mig om at forsøge mig, og det blev saa til den Indskrift, som staar paa Mindestenen bag den Eg, jeg selv plantede den Dag, Stenen naaede sin Plads.

»I Fredens Dage en Foregangsmand.
Af Søborg Sø med det blanke Vand
skabte han Muld og Agerland.
Sit Fædreland gjorde han megen Gavn.
Løjtnant Feilberg er Mandens Navn.«

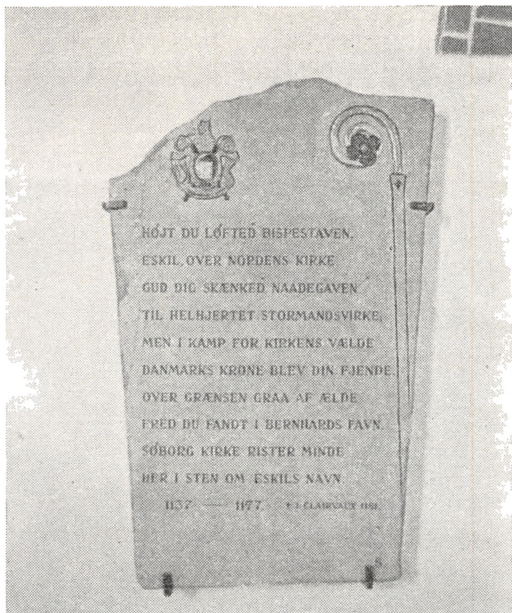
Ved Stenens Afsløring talte Professor *Westermann* fra Landhusholdningsselskabet. Jeg afslørede Stenen og overgav den til Søborg

Ejerlaug, som lovede at værne om Mindesmærket og Pladsen, hvor der ogsaa blev opstillet to Vejvisere med Indskriften: »Vej til Søborg Slotsruin« og en Hvilebænk, hvorfra der er den skønneste Udsigt til Slotsruinen og over »Søen«, Løjtnant Fejlbjergs stor-slaaede Livsværk.

Fejlbjerg Stenen ved Søborg Sø.

Slotsruinen maa altid sætte den historisk interesseredes Fantasi i Sving. Hvad er ikke foregaaet her, hvor Erik Menved holdt Hof, og Valdemar og Helvig tog deres ægteskabelige Stridigheder? Her blev Danmarks, Sveriges og Norges store Dronning Margrethe født, efter Traditionen. Her laa Oldtidsborgen og Eskils Borg. Det var min Tanke at rejse en Mindesten for Eskil her, Nordens store og første Ærkebiskop, som friede Norden ud af Tyskernes kirkelige Overherredømme. Men mine Planer stødte paa afgjort Modstand hos Ruinens dygtige og fremragende Arkæolog, Arkitekt *C. M. Smidt*, som ønskede, at Ruinen skulde være fri for Mindesmærker. Jeg valgte derfor at sætte en Mindetavle i Søborg Kirke. Der var Menighedsraadet da bestemmende. Der kom til at staa paa Tavlen i Koret mod Øst:

Mindestenen for Eskil i Søborg Kirke.

•Højt du løfted Bispestaven, Eskil over Nordens Kirke.
 Gud dig skænked Naadegaven til helhjetet Stormandsvirke.
 Men i Kamp for Kirkens Vælde Danmarks Krone blev din Fjende.
 Over Grænsen graa af Ælde, Fred du fandt i Bernhards Favn.
 Søborg Kirke rister Minde her i Sten om Eskils Navn.◀

I Stenens venstre Hjørne er indhugget Eskils heraldiske Vaaben (tillige Lunds Domkirkes Sigillum), St. Laurentius Risten i Guld og Kirkens Arm, som rækkes ud for at velsigne Folket, og hans Valgsprog: Deus Omnibus Omnia (Gud alt i alle).

Højre Side indrammer Verset med Ærkebispens gyldne Krumstav. Stenens Bogstaver og Prydelser er tegnet af *Ole Steenvinkel*, og Stenens Hugning og Indsætning i Muren er udført af Stenhuggermester *Jensen* i Hillerød.

Men paa Trods af Arkitekt Smidts Modstand kom der alligevel en Mindesten paa Ruinen. For denne Stens Rejsning fralægger jeg mig ethvert Arsvær. Det var Udstykningsforeningen, som havde foretaget Fordelingen af de mange Smaalodder paa Søen til Par-

cellister og de saakaldte »jordløse eller indeklemte Husmænd«, en virkelig god social Foranstaltning. Nu var Udstykningen endt, og Bestyrelsen satte sin Vilje igennem. Stenen var en Bremersandsten, og mod alle sagkyndiges Modstand rejste Udstykningsforeningen denne Sten, hvis Indskrift lyder:

»Førdum omgaves Søborg Slot af Sø og Mose. Amtmand H. N. Arcander begyndte i Slutningen af det 18. Aarhundrede Udtørringen af Søborg Sø. Hofjægermester Th. E. Neergaard og Etatsraad L. N. Bregendahl fortsatte dette Værk, der i Aarene 1873-87 i Grev Friis' Besiddertid fuldførtes af Ingeniør P. B. Fejlberg. Udstykningsforeningen erhvervede 1915 det indvundne Land for Egnens Folk. — 1926 rejstes denne Sten til Minde.«

Stenen er snart forvitret, som det var at vente i det ret skarpe Klima, og det er vel et Tidsspørgsmaal, hvornaar den styrter ned i Voldgraven.

Hans Majestæt Kong Christian den 10, fejrede i 1937 sit 25 Aars Regeringsjubilæum. Da Søborg ingen Genforeningssten havde rejst i 1920, samlede jeg en Kreds af nationalt sindede Mænd og Kvinder med det Formaal at sætte Kongen en Mindesten af Format. Ude i Søen laa Toppen af en mægtig Sten synlig midt i et Mosekildespring. Ingen vidste med Bestemthed, hvor stor den var, og havde vi vidst det, er det nok muligt, vi havde opgivet at hæve den. Jeg havde et par gamle veltrænede Grøftegravere fra »Løjt-nanten«s Tid med nede at se paa den. »Den Sten faar vi aldrig op,« sagde den ene. »Jeg har som ung prøvet at grave mig ind under den. Men Bunden af den er nok en Bjergtop i Kina!« Den anden, »Jens Pæsen«, som hans Kælenavn hed, slog mig faderligt paa Skulderen: »Kære Præst, jeg vil ikke, De skal blive til Grin, den Sten, man ikke kan løfte, skal man lade ligge. Og den her er for stor.« — »Jamen, Jens Pæsen, det er da ogsaa Mindet for en stor Konge, vi skal rejse.« Saa rettede den gamle kongetro Soldat sig op i fuld Garderhøjde og sagde: »Ja, til Kong Christian er intet for godt!« — Jeg fastslog, at det var kun et Spørgsmaal om Penge. I den følgende Tid kørte jeg rundt til Sparekasser og Banker og blev intet Sted afvist. En Liste til Tegning af Beløb blev baaret rundt i Sognet, og vi fik ved en enkelt Mands Velvilje samlet lige ved 1000 Kr. sammen. Komitéen henvendte sig til Entreprenør Viggo Andersen, Gilleleje, og han underskrev Kontrakt med os om at hæve Stenen og sætte den paa Plads.

Vi skylder Hr. *Viggo Andersen* Tak for, at han ikke løb fra sit Ord. For det blev et langt større Arbejde, end nogen af os havde tænkt os i vor vildeste Fantasi. Der blev laant Kranvogn fra Helsingør Skibsværft, store, friske Egetræskævlere blev rejst over »Kæmpen«, som laa i det klare Mosevand. Seksskaarne Taljer med Staalwirer blev sat omkring Stenen. Proprietær *Juhl*, Ørbakke, kom med sin Traktor og spændte den for Trækket. Gdr. *Jørgen Nielsens* Heste var atter i Spidsen af Trækkraften, men Staalwirerne knækkede, og Trebenene sprang som Tændstikker. Man var ved at give op. Entreprenøren meldte fra. Han kunde ikke. Men han havde en Mand, Stenfisker *Vilhelm Hansen* fra Klokkevang i Gilleleje. Han var af Stof som de gamle Vikinger. »Har vi sagt A, maa vi sige B. Den Sten skal op.« Saa sagde han til Skovrider *Wielandt*, som var Medlem af Komitéen: »Kan De skaffe friske Egetræsroller og en Slæde af Egetømmer, saa tager vi endnu engang et Stenfiskernap. Husk paa, denne Sten har ligget i Jorden, siden Norges Isbræer kælvende sine Sten her i Landingen.« Skovrideren gav *Vilhelm Hansen* Haanden: »Kan De løfte Stenen op af

Kongestenen i Søborg.

Hullet, skal jeg som min Gave købe et Par friske Egetræer i Skoven.« »Jamen, det skal være i Morgen.« — »Skal vi sige i Overmorgen og saa en Uge til, saa skal Plankerne ligge her.« Skovrideren holdt Ord, og det gjorde Vilhelm Hansen ogsaa.

En Sommeraften gik jeg fra Hus til Hus og bad alle »stærke Mænd« i Byen om at komme og tage et Nap med. Og hvem vilde ikke gerne gælde for en stærk Mand! Omkring Træerne i Kongshaven blev der slaaet Jernplader, for at de nye Staalwirer ikke skulde skære Træbarken over, der blev lagt Staalwirer helt op om de store Asketræer omkring Cyklemekaniker Peter Andersens Udhus med Hjertekammer, som desværre væltede ved første Træk. Proprietær Juhls Traktor kom atter for, og Jørgen Nielsens Hestespand, og saa det langsnoede Tov, som ca. 60 Mænd lagde Kræfterne i, og saa dirigerede Vilhelm. Han havde faaet fat paa en lang Pind med en rød Klud, og den svang han over sit Hoved, og med høje Vræl »hiv o høj, Manner, og saa lægger vi Kræfterne i, hiv o høj!« lignede han en fransk Revolutionskæmper. Og saa det Suk, som lød, da Stenen lettede sig og svingede over paa Egetræsslæden, det vil jeg sent glemme. Resten var Barneleg. Paa de friske Egetræsroller trak man med forholdsvis Lethed den 20 Tons Sten over Mosedraget op paa Landevejen. Stenen knuste den ene Træstamme efter den anden, masede dem jøgstaveligt talt til Splinter, og da vi var kommet op paa Landevejen, var der ikke flere friske Ruller. Den stedlige Politibetjent kom hen til mig og bad mig om at sørge for, at Landevejen var passabel inden Aften. Jeg lovede ham, at jeg skulde gøre mit bedste! Der blev i Hast barket flere Ruller af, medens vi havde det store Mandskab samlet, og vi fik med Nød og næppe trukket Stenen op, hvor den nu ligger. Længere vilde den ikke, det var mod Bakke, vi trak, og Komitéen fandt, at som den laa, kom den rigtig til sin Ret. I Kampens Hede glemte vi at spørge Forpagteren om Til-ladelse til at lade den ligge her, men ved Forhandling mellem Menighedsraadet og vor udmærkede Forpagter Davidsen fik vi en Overenskomst i Orden. Det blev Stødet til et helt lille Byanlæg og Rejsningen af en Flagstang, hvor Byflaget vajer ved alle store Højtider i Land og Sogn.

I en Audiens paa Christiansborg havde Hans Majestæt Kongen godkendt Tanken om en Kongestens Rejsning og billiget Arkitekt Arne Jacobsens Tegning til Stenen. (Tegningen var en Gave). Indskriften var kort og sigende. Christian X's Navnetræk og Rejningsaar, og paa den pragtfulde Granitstens Sideflade Kongens Valgsprog: »Min Gud, mit Land, min Ære«. Stenen blev indviet

paa Kongens Regeringsjubilæumsdag. Vi plantede en Eg for Kongen. Den visnede mærkværdigvis det Aar, Kongen faldt af Hesten, men næste Aar, da Kongens Helbred var i Bedring, skød den et kraftigt Skud og staaer den Dag i Dag smukt bag om den 25 Meter høje Flagstang. For Hendes Majestæt *Dronning Alexandrine* plantede vi en smuk Lind, som nu løves hvert Aar. Ved Anlæggets Indgang placerede vi Mindestenen for Provst *Christoffer Schrøder*, den Mand, som i Bondefrigørelsens Dage ledede Matrikuleringen af Jorden. Han har selv ladet Bogstaverne C. S. indhugge i Kampestenen. Den laa som Syldsten under den gamle Provstegaard. Nær ved denne Sten staaer det smukke Broncekrucifiks, som ved Biskop *Fuglsang-Damgaards* Velvilje blev bekostet af et dertil bestemt Fond. Biskoppen foretog Indvielsen af Krucifikset 1941, da den nyrestaureerede Kirke ogsaa blev indviet.

I Søborg Kirke findes to Runestene. I Nord ved den gamle Kvindeindgang har jeg ladet Runestenen indsætte; paa den er ristet *Ave Maria* (paa det yngre Runealfabet). Oven over ses den farveglade Maler *Christian Zahrtmanns* Maleri af Madonna med Barnet. Paa Kirkens sydøstre Hjørne er en lille uanselig Runeskrift indristet i Munkestenen. Der staaer ikke, som Professor Wimmer tydede det: den *f(agre) Yrsa*, men som Runeforskerne Dr. Lis Jacobsen og Dr. Moltke med deres moderne Midler tydede det: *Then fyrstæ*. Det skal maaske betyde: Det er den første Sten til det stolte Kirkehus: Søborg Kirke. I Søborg Kirkegaards Mur sidder nu under de tilmurede Vinduer i den gamle Præstegaards Stuehusmur Pastor Lyngbys oprindelige Gravsten, hvor der staaer: H. C. Lyngbye 1837*). Den er blevet afløst af en Sten paa Danmarks store Botanikers Grav under den store Sørgepil. Paa Kirkegaarden ses endvidere en smuk Sten over Provst, Dr. theol. Anders Andersen med Indskriften: »Den, som tror, haster ikke. — Rejst af Venner«.

Det er ikke sandsynligt, at flere Mindesten vil blive rejst foreløbig i Søborg, jo een vil komme til at staa der den Dag, de dansk-sindede Sønnerjyder stemmer sig hjem med Selvbestemmelsens Menneskerettighed. Inskriptionen kunde da passende være:

Ved Ejderstenen staaer Bannermærket.

Vi Danske ved, at Guds er Værket.

Emil Steenvinkel.

*) Om H. C. Lyngbye se H. C. Terslins artikkel i nærv. årbog 1942 (redakt. anm.).

Opmåling af både

Forfatterne er af gammel Gillelejeslægt, fra barnsben fortrolige med bådene; førstnævnte er som skibs-konstruktør ansat ved Orlogsværftet; sidstnævnte er maskinfabrikant og bygger museets både-modelsamling. — (Red.).

Gilleleje båd-modelsamling, der til dato består af 30 stykker, udført i størrelsen 1:24, har til opgave at skildre stedets og forøvrigt hele Nordsjællands bådtyper og deres udvikling. — — — De ældst kendte daterede både herfra er jagten *Danmark*, bygget på Hornbæk 1809, og den åbne sildebåd *Carolus*, bygget på Arildsleje 1818.

Desværre ved vi intet som helst om vore fartøjer fra fjernere tider. — Gilleleje drev søgående fiskeri og tillige søfart og handel så langt tilbage som i begyndelsen af 1500-tallet; men da vilkårene, hvorunder fiskeriet fandt sted i gammel tid, med landing på åben strand, har været som i begyndelsen af 1800-tallet, kan man sikkert forudsætte, at de ældre både ikke har været væsentlig forskellige fra de typer, der var fremherskende i begyndelsen af forrige århundrede.

Under fremstillingen af vore modeller har Dresler: Danske Saltvandsfiskerier (1890) været benyttet. Heri findes tegninger af den tids anvendte fiskefartøjer. Toldvæsenets målerbreve, som er udfærdigede for beregning af tonnagedrægtighed, har også været benyttet. Disse breve giver så fyldige oplysninger, at en båd kan rekonstrueres derefter. Og skulle båden senere være blevet ombygget, er vi i stand til i model at føre den tilbage til den oprindelige skikkelse, som målerbrevet udviser.

Er man nu i besiddelse af en tegning, som i Dreslers

bog, behøver man blot at lave skabeloner i den størrelse, modellen skal have, direkte fra tegningen. — Men skal man arbejde ud fra målerbrevene, er opgaven betydeligt sværere, medmindre man har fotografier til støtte. Man må jo lave sin tegning ud fra målerbrevets oplysninger, inden man kan fremstille skabeloner. Sagen er nemlig den, at målerbrevet ikke opgiver »springet« og heller ikke rigningen; endvidere må bemærkes, at målerbrevenes mål i enkelte tilfælde er taget udvendigt¹⁾, men i de fleste tilfælde på spant eller inderklædning. — For at få modellen så nøjagtig som muligt, må man kende materialets (tømmerets) dimensioner, for derom tier målerbrevet. Undertiden må man da klare sig med sammenligning med en anden lignende båd af samme alder og type og fra samme bådbyggeri. I figur 1 ses en tegning udført efter et målerbrevs oplysninger og med støtte af fotografi.

Er man derimod så heldig at skulle måle en af de gamle eksisterende både, sker dette ved kølhalningen. Man ind-

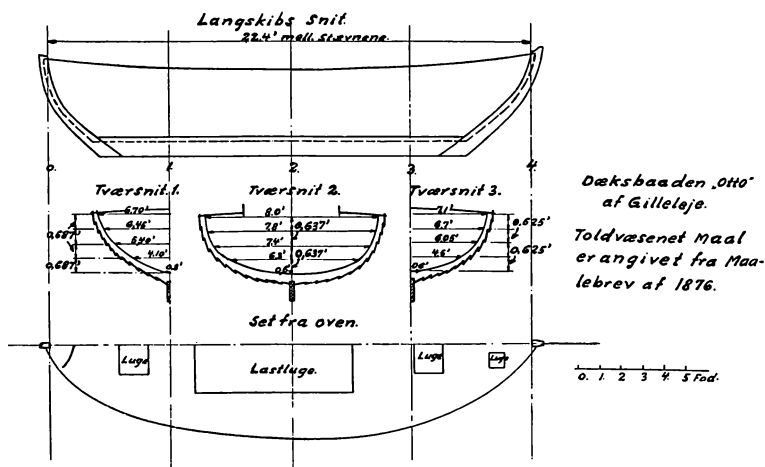

Fig. 1.

¹⁾ Især kvaser med dam til transport af levende fisk ses i målerbrevene angivet med udvendige mål.

deler fra yderkant af spunding mellem stævnene (d. v. s. den største længde) i 4 lige store intervaller, dog således at det forreste og agterste interval inddeles i halve, for at man kan opnå så stor nøjagtighed som muligt af bådens ender (se billedet t. v. i fig. 2). Og ved hver opdeling afmærker man hvert enkelt bords underkant i højderetningen, hvorefter man tager de vandrette mål (se tværsnittet i fig. 2). Så tages flere mål af bådens bredde, af bordenes

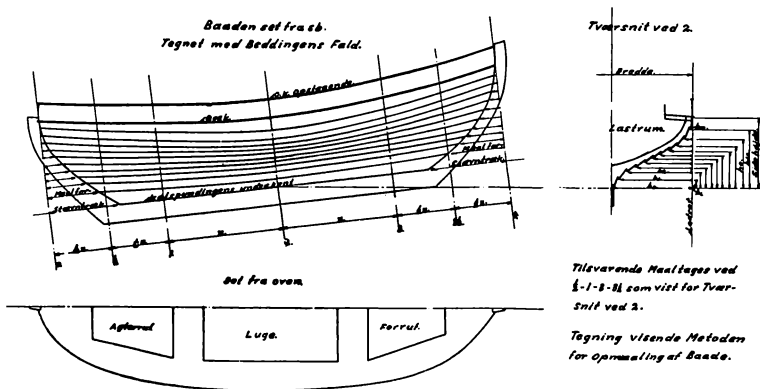

Fig. 2.

og kølens tykkelse samt af sidehøjderne, og nu er man i stand til at tegne de forskellige nødvendige tværsnit. Derefter måles stævntrækkene parallelt med kølspundingens underkant og til en linje vinkelret herpå (se billedet t. v. i fig. 2), hvorefter man måler bådens højder, stævnenes dimensioner og bordenes bredder, og ovenbords måles opstående, såsom skanseklædning, lønning (skvætbord), ruf, luger og mastekiste, ligesom den nødvendige stedsbestemmelse af disse foretages; rummene måles indvendig ligesom tømmerets, dæksbjælkernes og bjælkebugtens dimensioner. Nu kan der laves en linjetegning af båden, og alle de skabeloner, som er nødvendige til bygning af modellen, kan udføres. Dreslers tegninger og tegninger på

museet samt personligt kendskab har været midlerne til fremstillingen af rigningen af vore modeller.

I nærværende artikkel skal vi nøjes med at give læserne et indtryk af nogle få af vore både:

Jagten har fladt agterspejl og blev væsentligt brugt til handels- og fragtsejlads på Jylland med smør, æg, ost, levende og slagtede kreaturer samt kul og salt. Denne jagt-

»De tre Svogre«

»De syv Brødre«

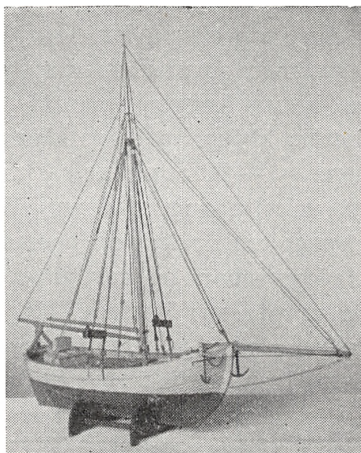
type målte fra $5\frac{1}{2}$ til $8\frac{3}{4}$ commerce-læster (à 1,95 reg. tons). Et eksempel er jagten »De tre Svogre« (se fotografiet). — — — En anden type er den åbne eller halv-dækkede, spidsgattede båd. Den anvendtes til handel med træ og korn og til fisketransport; den blev mest bygget i Skåne, målte 2-3 c. l., var lav i bygningen og kunne trækkes på land. Eksempel på denne er fotografiet af »De syv Brødre« (se billedet). — Så er der den åbne, spidsgattede bådtype, der kun anvendtes i sildefiskeriet og under makrel- og rødspættefiskeriet. Et eksempel på denne er billedet af båden »Emma«.

Da der omkring 1870-80 blev bygget havne på kysten,

fik vi andre typer, bl. a. kvaserne, som målte 10-18 t, og som var specielt indrettet til transport af levende fisk, særlig rødspætter fra Anholt, hvorfor de var forsynet med en dam (brønd). De fleste var ikke velsejlende, da de på grund af den lave vandstand i havnene ikke var dybtstikkende. Vore både byggedes dels på Gilleleje, dels på Hornbæk, Snekkersten, Lynæs, Fakse Ladeplads eller Vi-

»Emma«

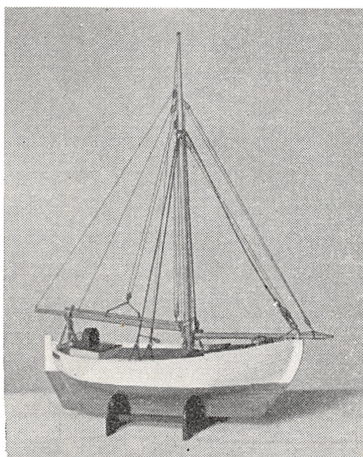
»Tordenskjold«

ken. Et eksempel på den type er billedet af »Tordenskjold«.

Omtrent samtidig med kvasen fik vi Isefjordtypen. De første af den slags blev bygget i Frederikssund af lods Ole Jensen og siden på Lynæs af P. Madsen, på Kikhavn af Andreas Olsen og på det kendte Hagemann'ske bådebyggeri på Viken. Man mener (efter beretninger fra Lynæs og Frederikssund), at denne type stammer fra Sydnorge eller Bohuslen. Bådene var meget brede (et fartøj på 32 fods længde var gerne 14 fod bredt); de var meget underskarpe i bunden og særdeles velsejlende. De brugtes især under sildefiskeriet ved Anholt og tunge-

fiskeriet samt om vinteren til transport af kartofler til København. Et eksempel på denne type er »Haabet«

Rigningen bestod for jagtens vedkommende af en stor mast med storsejl, lang bom og kort gaffel, en stagfok, en bredfok og en klyver på fast klyverbom med udhaler — — Fragtbådene var forsynet med en mast med kullet top, sprydsejl og fast sprydstage med udhaler forsynet med klapløber, stagfok, klyver med udhaler på klyverbommen og med topsejl på lang stage. — — Også sildebåden var rigget med en mast med sprydsejl og løs sprydstage; masten kunne lægges ned under fiskeriet; endvidere var der stagfok, klyver med løs klyverbom og et spidst topsejl på stage. — — Kvasen var gerne rigget med en mast med høj top, enkelte dog med en lille mast agter (den såkaldte »Papegøje«), gaffel og bomsejl, stagfok samt klyver med fast klyverbom og med topsejl med kort stage. — — Isefjordstypen var ligeledes rigget med en mast med høj top; masten stod i en mastekiste (mastegaffel) og kunne lægges ned under fiskeriet; endvidere var der gaffel og bomsejl, stagfok, klyver med løs klyverbom med udhaler og topsejl på kort stage.

»Haabet«

R. Fabricius: Hvem var St. Helene af Tisvilde?

Dette spørgsmål er blevet rejst mange gange, og der er blevet givet mange forslag, efterfølgende er et forsøg på at kaste friske belysninger ind over det, som måske kan føre til det afsluttende resultat.

De to ældste beretninger, som går nærmere ind på spørgsmålet, er skrevet af, dels magister Peder Lange ca. 1638 og Kristian den Fjerdes livlæge Ole Worm 1647. — Ingen af beretningerne er beregnet til offentliggørelse, Peder Langes synes nærmest at være opskriften til et foredrag eller måske en prædiken for rette vedkommende imod kildebesøgene, mens Ole Worms er dagbogsoptegnelser i anledning af to kongelige ordrer til undersøgelse af spørgsmålet »om mand sicher og uden nogen fare kand driche af det vand, som kommer af Helene kilde«. — — Man kan derfor sige, at Ole Worm i sin egenskab af læge har foretaget en åstedsforretning og medbragt sin syge svigerfader som prøveklud, mens Peder Lange i sin egenskab af sognepræst i Helsingør og provst i Lyngø-Kronborg Herred har foretaget sine optegnelser, han døde forøvrigt året før Ole Worms rejse. — — Mens lægen Ole Worm kun interesserer sig for, hvad han kan iagttage på stedet og få fortalt om forholdene omkring kilde- og gravbesøgene, prøver magisteren og provsten at søge ind til kernen ad den litterære vej! derfor kan der komme et smukt samspil ud af en sidestilling af disse to skildringer, men da Ole Worms er så fyldig, må der henvises til dens gengivelse af M. Mackeprang: »Ole Worms Beskrivelse af Helene Kilde og Grav i Tisvilde« i »Fra Arkiv og Museum«, 4. bind (årg. 1909-11). — — Magister Peder Langes behandling af spørgsmålet, som er offentliggjort i »Kirkehistoriske Samlinger«, fjerde række, tredje bind, 1893-

95, ved professor, dr. L. Daae: »Af mag. Peder Langes Optegnelsesbog«, gengives derimod i sin helhed, da den rummer så mange interessante enkeltheder, der både kan tjene til at bekræfte rigtigheden af hans oplysninger og til at kaste lys over spørgsmålet.

Helene vaar en Hertugis Datter i Sverrig, som hede Guttormus, leffuede lang Tid efter sit Ecteskab en Vidue (enke) i Gudeligheds Stand och drog saaledis til Jerusalem Pillegrims Viis, och efter hun vaar kommen igien, blev berømmnet att kunde giøre Jertegn och spaa. Hun bleff siden myrt aff nogle, som haffde hende mistenckt att haffue omkommert sin Datters Mand, for hand vaar haard imod hende. Och som de førde hendis Liig till Graffuen i Skedviigs Kircke, fandtes det gandske uden en Finger, som fattedis deraf, hvilken de søgte efter med Flid och fantis omsider i en Tornebusk, hvor det glimrede om Nattetide, saa att och nogle blinde, som bleffue førde der till i samme Skedviigs Kirke, finge deris Siun igien, hende till stor berømmelse och Affhold efter sin Død, hvilcket der dett bleff berettet och beviist for Paffue Alexander III, bleff hun efter hans Befaling canoniceret och hendis Legom kaldet for en Helligdom, Aar efter Christi Byrd 1164 (fodnote: vide Arnoldi Huitfeldii Chron. lib. I seu Epiton: in Saxon. pag. 229 (Folioudg. S. 108)).

Men henved 100 Aar dereffter, som siunis i Kong Abels Tid, der var Konge i Danmark, scheede det, at nogle Muncke aff Sverrig, hvor hun daa icke besøgtis diurtt mere, komme til Asserbo och Tibirk etc. i Hollboherrit, och haffue giortt saa, at saadan Helligdom er om Nattetide kommen fra Sverrig och ind till Landt imod Tiisveldt, huor der och skulle haffue udbrutt en Kilde icke langt fra den Sted, som hendis Legom siden bleff begraffuet, saa Vandett deraff bleff berømmmet att haffue Krafft for onde Øyne och siden for atskillige Sygdomme, besynderlig Flod, maaske af lapide calaminari eller andet sligt, som Øyenflod kunde stillis aff.

Dog dett er troligt, att den Vandspring haffuer været der tilforn och vaar kaldet Tiisvelde, hvoraff Landsbyen stakket derfra haffde och daa faaet sit Nafn. Dog Munkene vilde føre dette altsammen till deris Helene eller Helle Lene, hvor de lode sette Kors derfor, som Christo til Ære, for hvis Bekiennelse hun sculde menis att vere bliffuen en Martyr udi Sverrig. Saa de och hulte hendis Fest paa St. Hans Aften och Nat, for S. Hansis den Døberis Finger, med hvilcken han viisde Christum, som icke kunde opbrendis med Ild, bleff hulden i lige saadan Ære och Helligdom same Tid om Aaret.

Men i Sverrig hulte de hendis Høitid tillforn den sidste Dag i Julii Maaned, som var S. Germani Antisiodorensis, paa hvilcken Tid hun der sculde være omkommen etc.

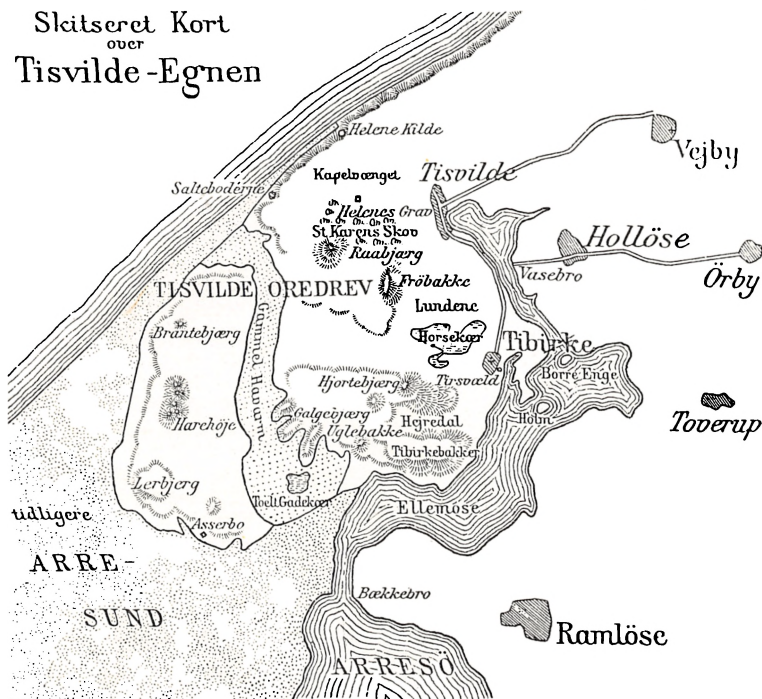
Saa er det endnu mueligt, at samme Vand kand haffue nogen Krafft till at stille Øyen Flod och andet saadant, hvilcket Munckene vel haffuer vidst tilforne och derfor misbrugt Helenæ Finger dertil, och ladett sætte et Kors hen derhos som (der) med den

Korsfeste at dyrcke, dennem til Skenck och Nytte der aff, och anden vrang Tro der med desydermere att stadfæste. Hvilcket icke bør att skeep, men Christum ellers at tilbede, ligesom hans himmelske Fader i Aanden och i Sandhed med Taksigelse for hvis Kraft saaledis findes i Vand eller andet, end och saa naturligviis, efter Leiligheden, efftersom och kand forfaris klarligen, att den ringeste Part, som bruge eller misbruge samme Vand endnu, faar godt och Hielp deraff. At mand ingenledis, imod Guds Ord klare Skin, som os alle bør mere at takke for, till Guds sande Dyrkelse, skulle ydermere aff nogen Forvildelse løbe thill saadan falsk Helligdom och giffue de unge Aarsage end ydermere att forvildis der med, men rett att bruge dett H. Christi Korsis Krafft med sand Gudelighed, enten noget naturligt kand (være) eller findis oss till Hielp paa Legomens Vegne, saa Sielen jo icke bedragis vrangeligen i nogen Maade.

Johannes Magnus skriffuer och nogit om S. Helene aff Skedvig. Hist. Goth. lib. 19. cap. 7, och Baronius effter sligt, tom. 12. pag. 516.

Bleff befalet i Visitatz Anno 1617 (fodnote: Af Biskop Hans

Skitseret Kort over Tisvilde-Eggen

Tisvildeeggen i gamle dage.
(Bering Liisberg: Domina Helena, 1919.)

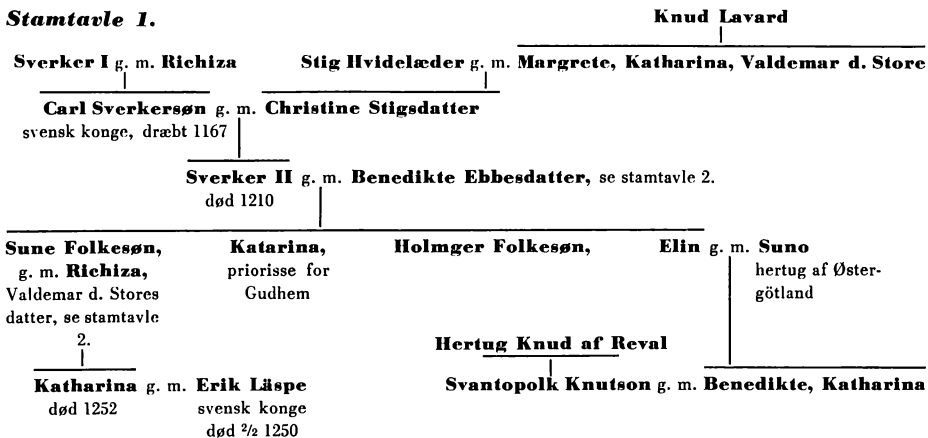
Poulsen Resen.), at ingen skulde lægge Helle Lene, som saa kaldis, nogen Dyrkelse till hos den Kilde, ey heller settis noget Kors over hende til Ære med Haar eller Klude paa etc., thi det vaar en Vederstyggelighed, som man burde at paaminde om. Men at all den Krafft, som findis der i Vandett, leggis Gud til, saa hand tackis alene derfor baade med Almisse till de fattige i Blokken i Tiisvelde och i alle andre Maader, saa der icke brugis nogen papistisk Affgudsdyrkelse St. Hans Nat eller Tide aff vrang Tro, men at hver raadis derfra paa det alvorligste; item at de Kors, som settis och findis der, tagis och leggis over Vaabenhuset for Tybirke Kirke.

Dog fantis for nogle Aar siden en Skalok, som (var) fra Kiøbenhaffn och skulle kaldis (Fodnote: Aabent Rum i Haandskriftet) lod sætte et stort Trækors hos Kilden med saadant paaskreffuet (Fodnote: Aabent Rum i Haandskriftet). Hvilcken vell finder sin Straf derfor som en Guds Bespotter, naar hans Tid kommer (Fodnote: Den her afskrevne Relation findes mellem to Dokumenter fra 1638 og er uden Tvivl nedskreven i dette Aar.).

Hvis man vil spørge efter troværdigheden af Peder Langes optegnelser, må man pege på forskellige indirekte svar. — — Først er der hans nøjagtige gengivelse af legenden og hans henvisninger til helgenkåringen af St. Helene af Sköfde (Schedevig), fulde fire litterære kilder henviser han til: Sakso, Arild Hvidtfeld, Johannes Magnus og Baronius, dette viser en omhu for nøjagtighed, der ganske svarer til Ole Worms, og som godt kan siges at være forbilledlig videnskabelig i sin grundighed. — — Derefter kommer hans forslag til forklaring af vandets undergørende kraft, »maaske af lapide calaminari«, her sigter han på brugen af en sten, som kaldes Galmej, der ved opvarmning bliver positiv elektrisk i den ene ende og negativ elektrisk i den anden. — — Man føler hans grundighed i sådanne småtræk, og den dukker op i et udtryk som »men henved 100 år derefter, som det synes i kong Abels tid, der var konge i Danmark«. Denne bemærkning får sin særlige vægt ved, at Abel kun var konge i to år, 1250-1252, det er en så snæver tidsbegrænsning, at man uvilkårligt får trang til at prøve at finde ud af, om der skulle være noget særligt at finde gennem den; noget helt andet havde det været, om der havde været tale om en som kong Niels, der regerede i ca. 30 år.

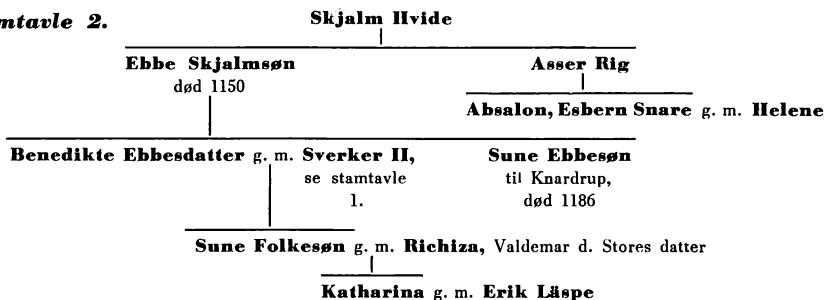
St. Helene helgenkåredes 1164, og »henved 100 år derefter« bliver ca. 1250, hvad skete der ved denne tid, som kunne tænkes at have betydning for os? — — Det må være noget med »nogle muncke aff Sverrig«, men hvor i Sverrig kom de fra? — — Først må vi gøre os klart, at denne optegnelse blev skrevet ca. 1638, altså før vi mistede Skåne, Halland og Bleking, vi må altså nord for disse landskaber. Derefter skal vi fæste os ved bemærkningen om, at de kom til »Asserbo och Tibirk etc.«, dette giver en anelse om, at vi skal søge dem i et svensk cistercienserkloster, da Asserbo stod under Sorø Kloster. — — Her finder vi, at Gudhem nonnekloster af cisterciensordenen 11. juni 1250 modtog en tēstamentarisk gave fra den svenske enkedronning Katarina, hvis mand, Erik Lāspe, døde 2. februar samme år.

Enkedronning Katarinas afstamning er meget interessant i denne forbindelse, men først er der at sige, at det ret nærliggende Varnhem cistercienserkloster var faderkloster for Gudhem nonnekloster og havde meget nær forbindelse med Skövde Kirke, der var viet til st. Helene, idet hun var skrinlagt her den 31. juli 1164. Der vil altså ikke være noget urimeligt i at antage, at de omtalte munke fra Sverrig er kommet fra Varnhem, de var jo af samme munkeorden som de Sorø munke, og Asserbo var en ladegård »grangie«, som hørte under Sorø kloster. — — Men hvis vi undersøger Dronning Katarinas afstamning, vil det vise sig, at man snarere må sige, at det er med en til vished grænsende sandsynlighed, at man må forudsætte denne forbindelse mellem de svenske munke og Helenekilden i Tisvilde. — — Hun er i den grad knyttet til både valdemarslægten og hvideslægten, at det er nødvendigt ligefrem at stille hendes stamtavler op for at få et overblik over hendes afstamning. — — Først er der hendes afstamning gennem hendes fædrene slægt:

Stamtavle 1.

Denne stamtavle viser rent umiddelbart en nær forbindelse med de danske Valdemar'er, og så er forbindelsen endda endnu nærmere, idet Richiza, Sverker I's dronning, var gift 3 gange og sidst med ham, i sit andet ægteskab var hun gift med Woldemar af Rusland og havde datteren Sophia, der blev gift med Valdemar d. Store af Damark, således at hun ad den vej blev Dronning Katarinas oldemor, men ved sit giftermål med Sverker I hendes tipoldemor.

Ser vi på hendes forbindelse med hvideslægten igennem farmoderen, Benedikte Ebbesdatter, får vi følgende stamtavle:

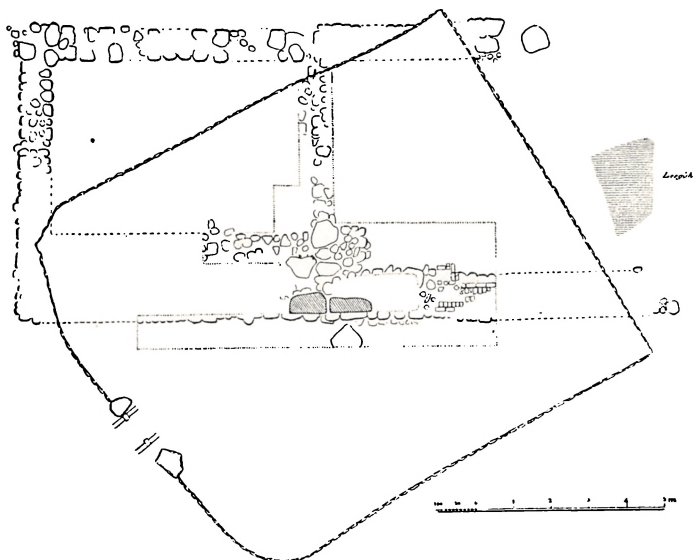
Stamtavle 2.

Til denne stamtavle er at føje, at Esbern Snares hustru, Helene, som grandtante havde st. Helena af Skövde, så det var meget naturligt, at Dronning Katarina havde stor interesse i denne helgeninde. Desuden må bemærkes, at da Esbern Snares hustru, Helene, blev enke, indlod hun sig i frilleforhold til Valdemar Sejr og fødte sønnen hertug Knud af Reval, fader til Svantopolk Knutson, se første stamtavle.

Gennem hvideslægten ejede hun store jordegodser, dels på Møn, og dels her på Sjælland, væsentlig med Vallø som kerne, men det må dog også antages, at hun har haft ejendomme her i Nordsjælland, idet ikke blot Absalon ejede Asserbo, men også hendes grandonkel, Sune Ebbesøn til Knardrup, ejede gårde og småbyer på Asserbo Fang. Man må her lægge mærke til, at navnet Sune her føres ind i den svenske Bonde-slægt.

I samlet sum af disse oplysninger kan man sikkert med rette sige, at de svenske munke er »kommet til deres eget«, da de gjorde landgang ved Tisvilde »som det synes i kong Abels tid«. Asserbo var jo oprindelig Absalons ejendom. — Hensigten med deres landgang får vi også noget at vide om hos Peder Lange, de førte »sådan helligdom«, der noget senere bliver antydnet som »S. Hansis den Døberis finger« og det noget svævende »icke langt fra den sted, som hendis Legom siden bleff begraffuet«. — — Vanskeligheden ved den sidste bemærkning ligger i, at st. Helene af Skövde var skrinlagt og altersat i Skövde Kirke, og man har bestemt oplysning om, at i 1595 lod den lutherske ærkebiskop Abraham Angermannus hendes jordiske rester nedgrave på kirkegården i Skövde. — — Der er derimod stor sandsynlighed for, at det er en relikvie af hende, som senere er bragt i land, og at det har været en af hendes fingre, idet hendes kendetegn som helgeninde er en afhugget finger, således som det fremgår af billedet. — — Der er imidlertid en besynderlighed ved Peder Langes oplys-

ninger, nemlig at han begrundet højtideligholdelsen af kildefesten st. Hansaften og -nat med tilstedeværelsen af Døberens finger, »men i Sverrig hulte de hendis høitid tillforn den sidste Dag i Julii Maaned«. — — Besynderligheden får vel sin bedste begrundelse i, at kildebesøgene med tilhørende fest stammer fra de hedenske tider (solhvervsfesterne) og har skullet »forvendes« til kristendom-

Kapellets grundmur, fremdraget ved udgravning 1923, atter tildækket.

men, men der skulle skrappe midler til at bryde den gamle tradition, og her har vi Døberen Johannes's finger, »med hvilken han viisde Christum«. — — Det er den såkaldte hodigitrea-tanke, vi står overfor her, hvilket betyder den vejvisende tanke, idet Døberen i ørkenen pegede på Kristus og sagde: »Se det Guds lam!«, og derfor var hans finger så hellig, at den ikke kunne brændes, og at den tilførte det vand, den dyppedes i, lægedoms-kraft ligesom st. Vilhelms tand i Æbelholt. — — Sammenhængen

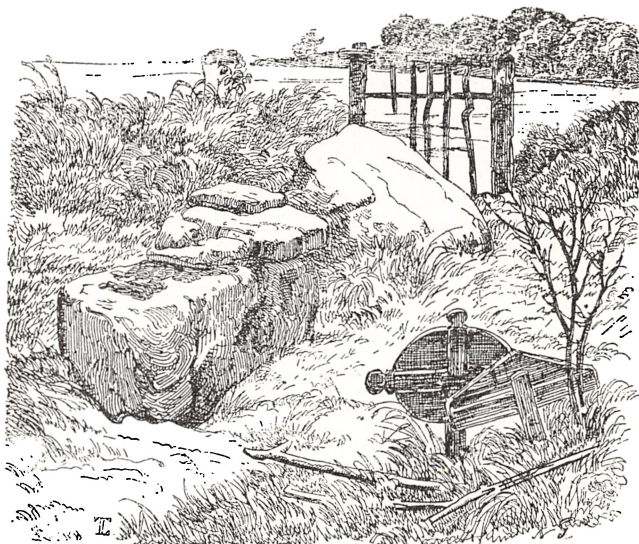
mellem Døberens finger og en relikvie af Helene af Skövde i Tisvilde finder vi i dette, at st. Helene havde sin særlige kilde i sin hjemegn, og Døberen havde alle hellige kilder som sit arbejdsområde.

St. Helene af Skövde, fra Norra Ny Kirke, Sverige.

Helenes grav, Døberens finger og en relikvie af Helene fra Skövde samlet sammen i Tisvilde, de kan ikke befinde sig ude i det fri, man må have »noget at have dem i«, og dette »noget« var et kapel. Mærkeligt nok har Ole Worm omhyggeligt noteret, »der vi komme til dend sted, som de sagde, at S. Helena var begrafven og hendes capel hafde standen, fant vi en firkantig platz, som i gammel dage hafde været omsat med grove kampesteene ligesom andre kempe-grafve, af hvilcke steene der fantes endnu hen-

ved 30. — — Ole Worm siger altså udtrykkeligt, at den lokale tradition udpeger stedet som pladsen for et nu forsvundet kapel, alligevel har man ikke villet fæste lid til denne tradition, men været tilbøjelig til at mene, at det har været en oprindelig oldtidshøj, man stod over for. Imidlertid har Chr. Axel Jensens arkæologiske undersøgelse af stedet i 1922-23 til fulde bekræftet, at traditionen havde ret, men pladsens navn »Kappelvangen« antydede det iøvrigt også meget kraftigt, jvfr. kortet over gamle dages Tisvilde og omegn. — — Der må have været et kapel for helenekulten ca. 1250, det vil da også være den naturlige baggrund for Suhms bemærkning (tom. VII, s. 180): »Vist er det, at hendes Dyrkelse var i denne Egn i Sieland alerede i fuld Flor 1251«. Desværre angiver Suhm ikke sin kilde til denne bemærkning, der jo i en forbavsende grad slutter sig til Peder Langes oplysninger.

Helene Grav i Tisvilde tegnet af *Ths. Lundby* 1843, reprod. i Dansk Folkekalender 1855.

For så vidt dette angår st. Helene af Skövde, så rimer det dårligt sammen med en udtalelse af Tryggve Lundén i Credo, dobr. 1944, s. 170: »S:ta Helene synes ännu under 1300-talet ha varit okänd i ärkestiftet och företrädesvis knuten till Skarastiftet.« Og s. 178 ytrer han: »Helena, som under äldre tid varit strängt lokalbunden och endast-vördats i Skarastiftet, har vid medeltidens slut sin givna plats bland rikets skyddshelgon«.

Tilsyneladende ser det endnu værre ud, at Gumløse Kirke ved sin indvielse 1191 fik en relikvie af hende, og at St. Clara gråbrødre-kloster i Roskilde, oprettet 1257, også havde det, men her som i Gumløse skimter vi slægtsfølelsen. Det var Absalon, der indviede Gumløse Kirke, og hans broder Esbern Snare var jo som lige omtalt gift med en meget nær slægtning af st. Helene; mens st. Clara-klostret blev oprettet af Ingerd, grevinde af Regenstein, som også var af Hvideslægten, og var en noget yngre samtidig af enkedronning Katarina. — — Det samme kan have været tilfældet i Tisvilde, således at vi her møder et resultat af en stormands-slægts honnøret ambitioner for at have en helgen i sin midte, og dog ikke »honnet ambition«, men en stræben efter at have en forbeder af slægten i himlen, det gav mere tryghed i dens saligheds sag. — —

På endnu et punkt mærker vi et pust af slægtsfølelse, eller vi må måske hellere kalde det for slægtsbundethed, det er navnet St. Karens Skov, der omtales i en præste-indberetning fra 1758: »Der har været en skov, som kaldtes Sct. Karens skov, hvilken de seylende bekom først at see fra Siædland, men denne skov er nu omhuggen og ingen træer er mere.« — — St. Karens Skov lå ved Råbjerg ind mod Tisvilde Hegns nordøsthjørne, og det er sikkert den, Ole Worm omtaler i sin »åstedsforretning« med ordene (han har lige været nede ved Helenekilden): »Droge vi tilbage til voris Losiment igien, mens tog en anden Vey lige hen til det Sted, som siges at Capellen er standen, som

er hart ad half Vey mellem Kilderne og Byen Tise Velde liedet afsieds paa dend høyre Hand. Før vi komme til Plätzen, saae vi en liden Skov strax derved, som en stoer Deel var ødelagt af Sand, saa en Deel af Træerne vare slet forraadnede, en Deel var endnu half skiult af Sand, saa den grønne Top siuntet alleene af dem, thi der hos er de store Sandbacher, som kaldes Asserboe Sand, — —.

St. Karen er det folkelige navn for st. Katharina, vi står altså her over for mindelsen om den bekendte helgeninde st. Katharina af Alexandria, der hyppigt stilles sammen med st. Margrete af Antiochia i Pisidien; første gang vi her i Norden møder navnet Katharina er netop sammen med Margrete, og de to er Knud Lavards døtre, og ser vi på de to stamtavler, vil vi se, at Enkedronning Katharinas navn hører med til slægtsbundetheden, og desuden at hendes faster Katharina er æbbedisse i Gudhem, mens hun selv er nonne der; desuden finder vi, at en kusine til enkedronningen også bærer navnet Katharina, st. Katharina må have spillet en stor rolle i slægten. — — Og da vi ved, at navnet i meget høj grad knyttede bæreren til helgenen, vil det sikkert ikke være helt galt også her at se en forbindelse med Hvideslægten, idet vi samtidig må erindre, at Katharinakulten først rigtig slog igennem fra ca. 1250. — — Ejendommeligt nok er der en Katharinalegende, der i en særlig grad knytter hende til både Helenekulten og til Døberen Johannes's. Også hun har en legende om en finger. — — En munk, som tjente st. Katharina, rejste ned til hendes hovedkloster på Sinai bjerg, hvor han opholdt sig i 50 år, og da han ville hjem, ville han inderlig gerne have noget af hendes helligdomme. St. Katharina viste sig for ham, mens han sov, og gav ham sin finger, som han senere gjorde mange jærtegn med. — — Vi står altså her over for tre helgenskikkelser, der hver for sig »har en finger med i spillet« i egentligste forstand. — — Igen må vi sige, at alt peger på, at det er Helene af Sköv-

de, der er tale om, men hidtil har vi kun bevæget os i årene fra ca. 1250 og opefter; hvordan var det forud for dem? — — Et kan vi hurtigt blive klar over, nemlig at Helene af Skövde har ikke kunnet have sin finger med i spillet mere end højt regnet 100 år forud for denne tid, eftersom hun myrdedes ca. 1140, og forud for denne tid var kilderne viet til Tyr eller Tir, så længe hedenskabet havde kraft her i landet. — — Hvem har fordrevet Tir fra hans kilde? St. Helene af Skövde kan umuligt have gjort det, det er hun for ung til, men hvem er det så? — — Her må vi sandsynligvis søge løsningen gennem strandvaskersagnet, der fortæller om st. Helene, der kom drivende ind til kysten på en sten, for så vidt det ikke er blevet til i den lutherske tid, hvad der ikke er megen grund til at tro. — — På begge bredder af sundet og på Hallandskysten har vi strandvaskersagn i forbindelse med en eller anden helgen, på svenskesiden har vi Arildsleje og Toreskov, og på danskesiden Gilleleje og Helenekilden. — —

Arildsleje og Gilleleje må straks udskydes i denne forbindelse, da deres oprindelse er alt for ung, fiskerlejer, der ender på »leje«, er nemlig tidligst opstået i middelalderens seneste århundreder, og med hensyn til Toreskov, så er der at bemærke, at »Thorae Jomfrue Capell« omtales første gang 18. maj 1344, og at sagnene om hende knytter hende sammen med Arild og Gille, dette tyder på en forholdsvis sen opdukken. — — Derfor kan der ikke være anden forbindelse mellem disse tre sagn og det fra Tisvilde, end at de alle sammen er udsprunget af en fælles vandresagnstype, spørgsmålet bliver blot først og fremmest, hvem af de fire er ældst? — — Og her vil Tisvildesagnet sikkert komme ind som en smuk nr. 1. — — Vi må nemlig her anse st. Helene af Skövde som udelukket. I den katolske tid efter 1250 -1300 kan der ikke være tale om det, da hun ca. 1288 blev særlig kraftig knyttet til Skara Stift, som Skövde ligger i, da biskop Brynjolf skrev

hendes messe, muligt med benyttelse af ældre materiale. — Og hvis vi betragter tiden forud for ca. 1250, må vi også der sige, at hendes tilknytning til et strandvaskersagn er i virkeligheden lig nul, dertil var hendes slægtsforbindelse med de førende kredse i Danmark for stærk. — Absalon ville sikkert ikke godkende historien om ikke af andre hensyn, så af hensyn til sin svigerinde, fru Esbern Snare, der havde st. Helene til grandtante, og Absalons efterfølger som ærkebisp var Andreas Sunesøn, der sammen med sin broder Peder Sunesøn, biskop af Roskilde, havde Sune Ebbesøn til Knardrup som fader. — — Hertil kommer, at hun var en typisk indlandshelgen, så det skulle falde svært at få hende ud til kysten. — — Vi må altså opgive Helene af Skövde, men derimod tænke på, om der skulle være en anden Helene, som muligt kunne overtage rollen som strandvasker, og det gør der jo, nemlig hendes navnehelgen, Kejser Konstantin den Stores moder. — — Hun var tidligt kommet til Norden, Svend Estridsens datter Gunhild hed også Helene, så her er der en mulighed for at finde den eftersøgte helgeninde, og hun er af så fjern en oprindelse, at hende kan man godt lade blive hovedpersonen i en strandvaskerlegende. — — Det er ikke nogen urimelig tanke at knytte hende til en sådan legende. Thiele har i sine danske folkesagn optegnet et »Munkesagn« fra Århus, at st. Clemens drev ind på kysten der og derfor blev skytshelgen for Århus Domkirke, og det må vi være klar over, at det at sætte en sådan strandvaskerlegende i gang, så den bliver knæsat af alle, kræver kirkelig godkendelse og medvirken.

Denne Helene genfandt ifølge legenden Kristi kors og nagler, så hun må siges at være en god helgeninde til at fordrive Tyr med. Og da hendes kendetegn som helgeninde var korset og naglerne, var det meget ligetil, at man plantede kors ved hendes kilde og grav, det mest virksomme middel mod alle onde ånder. Denne skik at sætte

kors på Helenes grav og ved kilderne i Tisvilde er jo noget, der er næsten særprægende for denne plads. — — Der er derfor intet urimeligt i at antage, at det her er gået som ved de fleste kirker, at man er begyndt med en helgen, og er i tidens løb skiftet over til en anden. I dette tilfælde begyndt med Kejser Konstantins moder og endt

Ruin af St. Helenes offerkapel ved Källegården, Skövde. Kapellet rejstes i begyndelsen af 14. århundrede, billedet er fra slutningen af 18. århundrede.

med st. Helene af Skövde, årsagen hertil er ubekendt, men man synes dog at skimte nogen familiebundethed. — —

Tilbage bliver spørgsmålet om »Helenes Grav«, hvilke tanker skal man gøre sig med den?

Ved Chr. Axel Jensens undersøgelse viste det sig, at den var en indarbejdet del af det forsvundne kapels mur, og dermed skulle man tro, at det sidste ord var sagt om den, men Ole Worm har en bemærkning om graven, som er af ikke ringe interesse, han skriver nemlig i forbin-

delse med beretningen om, hvorledes ligtoget gik i stå »ungefehr et Bysseskud mod Skoven«, »Hvorudover de maatte begrave hendes Legeme der og bygge en Tafle over hendes begravelse, hvor til var stoer Tilflugt af syge Folck og blev aarlig der holt Market og stoer Vaalfart, og til et Tegn findes 2 store Kampestene der paa Platzten, som siges at ligge paa hendes Grav, og findes endnu på denne Dag, som tager Jord under disse Stene og hænger om Halsen mod adskillige Siugdom.«

Det er ikke til at tage fejl af, at her står vi over for en ældgammel overlevering, nemlig at der har været en helgengrav under disse to sten, og derfor har de fået evnen til at sprede hellig, altså helbredende, kraft omkring sig. Denne hellige kraft har de beholdt efter deres flytning ind i muren i kapellet. — — Gravens hellighed strakte sig jo også til jorden omkring den, så de syge skulle lægge sig for at sove sig helbredelsen til takket være den hellige kraft, som var i jorden, og som stadig tilførtes den; man fjernede jo stadigvæk jord, men i stedet for blev der ført ny jord til, så de frembragte huller kunne lukkes. — Det er de samme tanker, som gjorde sig gældende med ærkebiskoppernes værdighedstegn, Palliet, som de fik tildelt af paven, efter at det havde ligget en nat på st. Peters grav i Rom og derved var blevet gennemsyret med hans hellighed, som strålede ud af graven som et radioaktivt stof.

»Helenes Grav« danner måske kernen i hele legende-kredsen om »Helle Lene fra Tisvilde«. Oprindeligt har de to sten måske været midtpunktet i et Tirs-vi, og for at standse det hedenske uvæsen har man »forvendt dem til Kristendommen« ved at gøre dem til en grav for en særlig kraftig helgen — Kejser Konstantins moder, der var udstyret med Kristi kors — og ført hende til landet ved anvendelse af de almindeligt anvendte strandvasker-legender. — Senere er den oprindelige st. Helene blevet

erstattet af st. Helene af Skövde på grund af dennes nære tilknytning til Hvideslægten.

Til sidst skal lige omtales, at i Enkedronning Katharinas testamente til Gudhem Nonnekloster af 11. juni 1250 står en lang række af hendes ejendomme i Danmark omtalt, hovedparten af dem lå som anført på Møn og delvis med Vallø som midtpunkt, men blandt dem var ikke de to, som kaldes Thulshamar og Vithem, deres plads i Danmark er ukendt, men det er meget fristende at tænke sig, at de har ligget ved Tisvilde, og at de har fået nye navne eller er helt forsvundet som følge af sandflugten. — Thulen var den hedenske ypperstepræst, Thulshamar kunne godt være et ældre navn for Råbjerg, der var vidt synligt ud over havet, — »hammer« møder vi i Hammeren på Bornholm, hvor den betegner denne vidt synlige knude, som er øens nordvesthjørne. — Vithem vil man straks kunne genkende i vi'et og hjemmet. Tager vi disse to navne sammen med andre navne fra Tisvildeegnen, vil vi kunne få en mærkelig sluttet hedensk navnekreds: Tisvilde, Vikær, Thulshamar, Vithem, Tibirke. — Men dette er kun løse formodninger, der dog måske alligevel kan bruges som arbejdsstof til at finde ud af, hvor Tirs Væld og Tirs Vi lå.

Anvendt litteratur bl. a.:

Chr. Axel Jensen: Helene Grav i Tisvilde (Aarbøger for nordisk Oldkyndighed, 1926).

Tryggve Lundén: Sankta Helena i Skövde (Credo, 1944).

Tryggve Lundén: Sydsvenska Lokalhelgon (Credo, 1944).

M. Mackeprang: Ole Worms beskrivelse af Helene Kilde og Grav i Tisvilde (Fra Arkiv og Museum, 4. bind, 1909-11).

Edw. Ortved: Cisterciereordenen og dens klostre i Norden, II.

Aug. F. Schmidt: Danmarks Helligkilder.

George Stephens: Ett fornsvenskt Legendarium.

Peter Frederik Suhm: Historie af Danmark.

Knud Poulsen: Erindringer fra Gilleleje

I august 1903 havde jeg overtaget Andersen & Schous boghandel i Hillerød, og dette medførte, at jeg i oktober samme år i anledning af en forretning fik ærinde til Søborg, hvorfor jeg en formiddag tog med toget til Pårup ved 9½-tiden. Mit besøg i Søborg tog ikke lang tid, og jeg havde derfor ca. 5 timer til min rådighed, før jeg kunne tage tilbage med »nattoget« fra Gilleleje; for den gang, altså for ca. 50 år siden, var der kun 3 tog i hver retning, og det sidste, »nattoget«, gik fra Gilleleje kl. ca. 16½. Onsdag og lørdag var der dog et senere tog hver vej, og om søndagen var der også noget mere toggang, men nu stod jeg i Søborg med god tid, hvorfor jeg bestemte mig til at gå til Gilleleje, hvor jeg kun havde været på et meget forjaget besøg en gang tidligere i 1900. Da jeg kom til Gilleleje, fandt jeg på Vesterbro en forretning med et skilt: Skotøj, Apotek og Boghandel, og naturligvis drev min nysgerrighed mig ind i en så alsidig forretning. De ældre Gillelejere er næppe i tvivl om, at jeg var kommet ind i nuværende cigarhandler Levinsens forretning, men den gang var indehaveren detailhandler C. Jensen, hvis sønndatter er gift med købmand, nuværende biografdirektør Evald Andersen. Jeg traf ikke gamle Jensen, men hans kone, der tog yderst venligt imod mig, men beklagede at C. Jensen imod sædvane ikke var hjemme, og da vi havde talt lidt frem og tilbage, gik jeg, idet jeg anbefalede min forretning, hvis der skulle være brug for noget i min branche, og så tog jeg hjem til Hillerød uden at skænke dette besøg nogen tanke, men det førte langt videre, end jeg nogensinde ville have drømt om.

En dag i november samme år kom en lille venlig mand

ind til mig i Hillerød og præsenterede sig som C. Jensen, Gilleleje, og han ville nu gerne indlede en forbindelse med mig, og dette resulterede i, at han bestilte varer for ca. 100 kr., og nu må man ikke glemme, at den gang var 100 kr. jo virkelig noget værd, så man fik et parti varer for dette beløb. Til sammenligning for de yngre skal jeg blot nævne, at man i de tider fik 3 gode cigarer for 20 øre, medens prisen idag er 2 kr. 25 øre.

Ikke alene bestilte Jensen varer for dette beløb, men han betalt pengene straks, inden modtagelsen skete. Fra denne begyndelse opstod nu en samhandel, som jeg må formode også har tilfredsstillet Jensen, da han jo ellers kunne have brudt af. Jeg tør vist godt sige, at han ikke var nogen stor forretningsmand uden derved at gøre ham ringere i om-dømmme, men i kraft af sin bundhæderlige natur sad han efter mit indtryk med en god forretning, og man kunne altid være sikker på god og reel betjening, hvis man handlede hos ham. Hvad jeg solgte ham, betalte han som regel forud for leveringen, og ved flere lejligheder sendte han 100 eller 200 kr. uden at skylde noget, og gjorde jeg ham opmærksom herpå, var svaret, at nu skulle han snart have flere varer, og så kom det nok til at passe. Det er ikke nogen almindelig fremgangsmåde, men sådan var han nu. Jeg har også flere gange hørt ham sige til en kunde: »Ja, den cigar koster 8 øre, men du skal ha den for 7,« uden at køberen har bedt om dette afslag, men Jensen har vel foretaget en vurdering af hans betalingsevne, og Jensen havde sin egen indstilling også på andre områder. Således kom jeg en sommersøndag op til Gilleleje og fandt Jensens butik med døren stående på vid gab, og da jeg gjorde en bemærkning, om jeg ikke skulle lukke døren, svarede Jensen meget forbavset: »Hvordan skal jeg så kunne sælge noget?« Men at det var søndag og langt op ad dagen og derfor helt ulovligt, tog han altså ikke hensyn til. Jensens havde begge mange interesser og bekendte

sig blandt andet til unitarismen, og vi fik i årenes løb mange gode samtaler ved en kaffetår i stuen bag ved forretningen, den stue som nu må være cigarhandler Levinssens kontor.

I 1912 kom daværende tømrermester Milner i Hillerød og ville absolut sælge mig en ejendom i Gilleleje, og det viste sig at være nuværende papirhandler Lauritz Larsens, men uden de senere foretagne forandringer. Ejendommen kunne købes for 9000 kr.; men jeg turde ikke binde an med et sådant foretagende. Derimod blev vi enige om et lejemål, og jeg tror, at lejen blev sat til 600 kr. omfattende butik, kontor, to gode stuer foruden og to ditto på 1. sal foruden rigtig godt køkken, og da Frederiksborg Amts Sparekasse havde ugentlig kontordag, betalte denne for nogle timers adgang til en stue 10 kr. månedlig, så min virkelige husleje blev 480 kr. årlig. Tanken med lejemålet var at oprette en boghandel, filial af min Hillerødforretning, men naturligvis gjorde jeg ikke dette uden først at have forhandlet med gamle Jensen, der stillede sig meget imødekommende, idet han sagde, at hvis jeg ikke begyndte, kom der bare en anden, og jeg åbnede så i foråret 1912 en boghandel i den butik, hvor tidligere boghandler Sjøtofte havde haft forretning, som han dog måtte opgive. Til hjælp i forretningen fik jeg frk. Lydia Hansen, nuværende fru købmand Christensen, Strandborg, og jeg kunne ikke have været heldigere i mit valg. Selv flyttede vi til Gilleleje og blev til ca. 15. september, således at min hustru kunne hjælpe med i selve sæsonen, medens jeg tog frem og tilbage hver dag og overlod Gillelejefilialen til de to damer; men naturligvis havde jeg meget arbejde, når jeg kom hjem, og da togangen som tidligere nævnt ikke var stor, fik jeg en meget lang arbejdsdag, idet jeg lettede kl. ca. 5½ for at kunne gå i vandet og for at nå første tog kl. 6½, da det næste tog først gik ved 11½ tiden og det sidste — »nattoget« — kl. 16. og så var der ikke mere tog-

gang. Jeg kom så tilbage ved 20½ tiden, men når jeg så skulle følge lidt med i forretningen, blev klokken som oftest 22, før jeg var færdig. Det skulle dog blive en endnu længere arbejdsdag i 1914. Forretningen gik rigtig godt, men så kom augustdagene 1914, hvor turisterne flygtede over hals og hoved, hvad for så vidt var meget forståeligt, idet man må erindre, at der ikke fandtes radio, således at de alvorlige begivenheder kun kunne følges gennem pressen og dennes ekstraudgaver; men disse sidste nåede ikke ud til provinsen eller kom i heldigt fald først sent ud. Denne masseflugt skete lørdag den 1. august, men i løbet af søndagen kom jeg til at tale med redaktør Carl Behrens, og vi blev enige om, at jeg skulle tage »Berlingske Tidende«s krigsreportage hver aften; det foregik på den måde, at man ved 22-tiden indstillede sig på bladets telefon, som derefter gav meddelelse om begivenhedernes gang. Jeg mente, at man skyldte et større publikum at få adgang til disse meddelelser og opslog derfor en plakat med underretning om, at de indløbne meddelelser ville blive oplæst foran forretningen samme aften, når jeg havde renskrevet dem, og denne tanke slog så stærkt an, at folk kom langt ude fra oplandet, så at tilhørernes antal kunne løbe op til ca. 1000 på en aften, og da der samtidig faldt mere ro over folk efter de første dages nervøsitæt, er det min opfattelse, at disse oplæsninger var medvirkende til, at mange slog sig til ro uden at afbryde ferien. For mig betød dette en endnu længere arbejdsdag, da jeg efter oplæsningen renskrev meddelelserne, så at de, der ikke havde været tilstede om aftenen, næste dag kunne vide, hvad der var indløbet; men dette arbejde medførte, at jeg ikke kunne gå til ro før ved 24-tiden, og når jeg så skulle op kl. 5½ senest, blev det en ret lang dag, men jeg var jo ung og havde et godt helbred.

I de fire år, jeg drev denne filial, havde jeg kun søndagen i Gilleleje og kom derfor ikke ret meget i berø-

ring med den bosiddende befolkning, men på grund af min ovenomtalte oplæsning var der mange, der kendte mig, og når jeg i de følgende år kom til Gilleleje, blev jeg altid mødt med megen venlighed, meget ofte af mig aldeles ukendte mennesker. Der er derfor ikke meget at meddele om disse år, men der er måske grund til lige at omtale, at cand. mag. Otto Jensen, der nu bor i Birkerød, på den tid drev en realskole i nuværende fabrikant E. K. Rasmussens ejendom, og at jeg på dette grundlag for første og eneste gang i mit liv optrådte som censor i historie ved en eksamen på denne skole. Jeg var vist den, der var mest nervøs ved denne lejlighed, og i hvert fald var jeg afgjort den mest uvidende, og jeg begik da også den bommert, at den første elev blev gennemhørt alt for længe, idet jeg glemte at udtale, at nu var det nok med overhøringen, og hvis ikke den ganske unge lærerinde havde grebet til, er det muligt, at den stakkels elev var blevet overhørt i timevis. Større evner som censor havde jeg derfor ikke. Hvor var Gilleleje hyggelig i de år, ikke at forstå at dette ikke gælder mere, men udviklingen kan jo ikke bremses, og den nyere bebyggelse er vel nok praktisk for de pågældende, men falder meget ofte ikke i tråd med omgivelserne, og jeg ville ønske, at man f. eks. ved ombygning af kroen havde haft mere øje for, at de gamle længer her sikkert kunne være blevet bevaret. På min væg hænger et billede af en sidelænge fra den gamle kro, og jeg glæder mig stadig over den hygge, som hvilede over den gamle bygning.

Menneske på jorden

* * *

*Man fandt tegninger
på væggene
i en klippehule.*

*Jeg tænker mig, at manden
en nat har forladt sin kvinde
for i drift mod stoffet
at binde sviende stærke syner
af hverdagens store dyr
til evigheden.*

*Ikke længere som blindt dyr,
men mærket af ånd og tanke,
menneske
anende lovene.*

*Gennem hunger og overtro,
pest og hærgende krige
har mennesket
som jordens mest fredløse dyr
overlevet eksistensen
af galger, landsknægte, træheste
og atombomber.*

*Langsomt, uendelig langsomt
er sandhederne vokset frem
for undrende øjne.*

*Har du da ret til
med tvivlens altfor lette forræderi
at svigte de menneskers kærlighed,
som fødte dig?*

*Sangen i din krop,
som dit blod har hentet hos slægten,
skal gribe dit hjerte
og gøre dig til mer end dit eget,*

*fortælle at du,
der kom ud fra det fjerne,
er led i en evig vandring,
hvis mål bestandig forsvinder
netop bag horisonten.*

*Din dag og drift,
dit liv,
er at være på vej.*

Gert Grøndahl.

Digtet findes i forfatterens bog »Menneske på jorden«, som udkom på Steen Hasselbalchs forlag i oktober 1950.

Fyrinspektør Chr. Fabers Grav paa Nakkehoved

Af Niels Friis

Der har ved flere Lejligheder, saaledes bl. a. ogsaa her i Aarbo-
gen (1946, S. 17), været rejst Tvivl om, hvorvidt Fyrinspektør
Christian Faber, som det almindeligt har været antaget i det Aar-
hundrede, der er forløbet siden hans Død, i det hele taget ligger
begravet i det Anlæg ved Nakkehoved Fyr, som han selv plantede,
og som nu oftest benævnes med hans Navn. Som Hovedargument
har især været fremført den Omstændighed, at den for den Tid
ret usædvanlige Begravelse ikke syntes at have efterladt sig skrift-
lige Spor, hverken i Kirkebogen eller andre Steder. Det er ikke
rimeligt, at denne Tvivl skal blive staaende, maaske endda for-
stærket, efterhaanden som Tiden gaar, og der skal derfor her frem-
lægges nogle Dokumenter, som viser, at Traditionen om Gravens Til-
stedeværelse paa Nakkehoved maa anses for at være fuldtud kor-
rekt.

Christian Faber døde 3. Juni 1845, formentlig ret tidligt paa
Dagen. Under alle Omstændigheder naaede Budskabet om hans
Død endnu samme Aften hans Venner og Paarørende i Køben-
havn, blandt dem hans Datter og Svigersøn, Storhandelsmanden,
Konsul, Grosserer Alfred Hage og Hustru. Det var Hage, der tog
Affære i Spørgsmaalet om Begravelsen og de særlige Former, hvor-
under den skulde foregaa. Straks den følgende Dag, 4. Juni, skrev
han til Danske Kancelli et Brev af følgende Indhold:

»Til Det høie Danske Kancelli! Igaar modtog jeg den sørgelige
Efterretning, at min Svigerfader, Krigsraad Faber, Fyrinspektør
paa Nakkehoved, har endt sine Lidelser. Jeg opfylder et længe
næret, oftere udtalt Ønske af den Afdøde, ved at ansøge det høie
Kollegium om Tilladelse til at han begraves i det Anlæg paa Nak-
kehoved, der skylder ham sin Tilværelse. Stedet, hvor han har yt-
ret, at han ønskede at hvile, er ved Foden af en Kjæmpehøj, som
han har ladet udgrave. Det er maaske det høie Kollegium be-
kjendt, at den Afdøde, med en utrættelig Iver og med en ikke
ringe Opofrelse, har arbejdet paa Forskjønnelsen af Nakkehoveds
Omgivelser, saa at jeg tør haabe, at hans Ønske ei vil anses som
ubeskedent. Tiden tillader ei, at jeg henvender mig til de lokale
Autoriteter i denne Sag, hvisaarsag jeg direkte ansøger det høie

Kollegium i det Haab saavidt muligt at erholde et Brev, da hver Dag paa denne Aarstid er vigtig.

Kjøbenhavn, 4. Juni 1845.

Underdanig *Alfred Hage*.*

Kancelliet — eller rettere 1. Departement, under hvilket kirkelige Anliggender sorterede — videresendte med det samme Konsul Hages Ansøgning til Sjællands Biskop, den myndige og værdige Dr. I. P. Mynster. Som administrativ Embedsmand var han berømt for sin Hurtighed og Smidighed, og han svarede ogsaa omgaaende i en Skrivelse tilbage til Kancelliet, hvori det bl. a. hed: »Skjøndt jeg i det hele ikke ynder Oprettelse af Begravelsespladse udenfor de almindelige Kirkegaarde, skulde jeg for mit Vedkommende dog ikke erklære mig imod, at en Tilladelse, som ellers i Almindelighed ikke nægtes, ogsaa i nærværende Tilfælde forundes; hvorved jeg dog forudsætter, at det Sted, der er bestemt til Begravelsesplads, er privat Mands Eiendom og ikke tilhører det Offentlige, da jeg i saa Fald under alle Omstændigheder maa holde for, at Tilladelsen ikke kan gives med mindre yderligere Oplysninger ere erhvervede.»

Biskoppens Krav om nærmere Undersøgelse blev efterkommet af Kancelliet, som, stadig den 5. Juni, skrev til Generaltoldkammer og Kommerce-Kollegiet for at faa at vide, om det paagældende Omraade tilhørte det offentlige eller var privat Ejendom. Svaret var saaledes affattet, at heller ikke det voldte Sagens Fremme Vanskeligheder. Kollegiet, nærmere betegnet Kanal-, Havne- og Fyrkontoret, meddelte, at Anlægget »er beliggende paa den det Offentlige tilhørende Jord, som var overladt Krigsraad Faber ved Nakkehoved Fyr, men at der fra Collegiets Side iøvrigt intet er at erindre mod Bevilgelsen af det ansøgte.»

Sagen fik en overraskende hurtig Gang overalt, hvor den passerede; Centraladministrationen af dengang fungerede, skønt Telefonen ikke kendtes, saa hurtigt, at det maa forbavse. Alle Formaliteter ordnedes paa en enkelt Dag, men Situationen, et uafklaret Forhold omkring en Begravelse, opfordrede jo ogsaa til det. Ud paa Eftermiddagen den 5. Juni udstedte Kancelliet det »Brev«, den Bevilling, Konsul Hage havde ansøgt om. Bevillingen (Danske Kancellis 1. Departements Registrant 1843-45, P. 282, Rigsark.) havde følgende Ordlyd:

»Vi Christian den Ottende, af Guds Naade etc., gjøre vitterligt: At vi efter derom allernaadigst givet Ansøgning og Begiæring allernaadigst have bevilget og tilladt, saa og herved bevilge og tillade, at Liget

efter afgangne Fyrinspecteur paa Nakkehoved Krigsraad Christian Faber maa begraves i det paa Nakkehoved under Frederiksborg Amt i Vort Land Siælland værende Anlæg ved Foden af en Kæmpehøj, dog at vedkommende Kirke og dens Betiente intet herved tabe i deres lovlige Rettigheder. Forbydende etc.* — Bevillingen var udfærdiget ad mandatum, det vil sige, at Kong Christian den Ottende ikke som Overleveringen hidtil er gaaet ud paa, har givet Tilladel- sen selv.

Gennem Københavns Magistrat meddeltes det derefter Hage, at Sagen var i Orden, og at Bevillingen kunde indløses hos Kanceliets Kasserer mod Erlæggelse af Gebyr paa godt og vel 16 Rdl. Ogsaa denne Del af Forretningerne gik saa hurtigt, at Hage naaede at faa udleveret Bevillingen endnu den 5. Juni. Man kan ikke frigøre sig for det Indtryk, at han enten selv har været med hele Vejen eller haft en paalidelig Mand til Dagen igennem at vandre fra den ene Instans til den anden for at sikre, at Sagen gik igennem saa hurtigt som muligt.

Til Gengæld naaede han vel ogsaa Resultatet, før han havde ventet det, og Begravelsen kunde finde Sted til ganske normal Tid, uden den Forsinkelse, Hage havde frygtet, og som — hvilket han ogsaa havde antydnet i sin første Ansøgning — under Hensyn til den varme Aarstid vilde have været meget skæbnsvanger.

Iøvrigt er det nok værd at lægge Mærke til, at der ikke fra Myndighedernes Side var knyttet ydre Betingelser af nogen Art til Bevillingen, saaledes heller ikke Foranstaltninger af hygiejnisk Karakter, skønt Begravelsen jo fandt sted ret tæt ved Menneskebolig. Det har man aabenbart ikke dengang anset for nødvendigt.

Paa Ugedagen for Fabers Død, den 10. Juni, fandt Jordfæstelsen Sted efter Bevillingens Ordlyd, altsaa ved Foden af den Oldtidshøj, han selv tidligere havde udgravet (jfr. Aarvog 1946, S. 12 f.). Om den kirkelige Handling er intet andet nedtegnet end Degnens Indførsel i Degne-Eksemplaret af Kirkebogen, der ikke adskiller sig fra nogen anden Indførsel og altsaa ikke oplyser, at Begravelsen fandt Sted udenfor Kirkegaarden. Hvad Pastor Raaschou, der forrettede Indvielsen af Jorden og selve Begravelsen, skrev i sit Eksemplar af Kirkebogen, ved vi ikke, fordi den gik tabt ved Søborg Præstegaards Brand i 1873. Raaschou synes iøvrigt ikke bag efter at have indberettet til Biskoppen, at han havde foretaget Begravelsen under de særlige Omstændigheder, men dette har han heller ikke behøvet, da Familien jo stod med den kongelige Bevilling i Haanden, og det formelle Grundlag saaledes var fuldt i Orden.

Tilbage er kun at undersøge, hvorledes den Antagelse kan være opstaaet, at Faber, som gamle Graver Rasmus Larsen i 1923 fortalte Provst Steenvinkel (Aarbog 1946, S. 17), skulde være begravet paa Søborg Kirkegaard »ret ud for det gamle Vaabenhus«. Det er ikke svært at paavise dette: Faber efterfulgtes jo som Fyrinspektør af sin Søn, W. A. Faber. Han og hans Hustru mistede den 11. Juni 1848, altsaa kun 3 Aar efter den gamle Krigsraads Død, en lille 7-aarig Datter, Wilhelmine Augusta, der den 16. Juni s. A. begravedes paa Søborg Kirkegaard. Det er naturligvis denne Faber'ske Grav, der vel oprindeligt er udlagt som Familiegravsted, men senere, da Familien flyttede bort, er hjemfalden, som den gamle Graver har anset for at være Krigsraad Fabers.

Helt afgørende for Rigtigheden af Traditionen om, at Faber er begravet paa Nakkehoved — om hvilken man, som det vil vides, har klare personlige Vidnesbyrd fra et Par gamle Fiskere, der var med ved Festlighederne derude i 1924 i Anledning af Hundredaaret for Fabers Overtagelse af Fyrinspektørstillingen, og som man endnu den Dag i Dag kan faa bestyrket gennem Samtaler med gamle Mennesker i Gilleleje, hvis Fædre overværede Jordefærdene — er dog Familiens Forhold til Graven; det maa synes ganske klart, at det ikke paa nogen Maade lader sig gøre indenfor en Slægt faa Aar efter en Begravelse at grundlægge og fæstne en Tradition om, at den er sket et helt andet Sted end det i Virkeligheden var Tilfældet.

Der kan ogsaa henvises til de kendte Inskriptioner paa Graven af Carl Ploug. De stammer, saa vidt det kan ses, fra 1884, da Alfred Hages Søn, og altsaa Fabers Dattersøn, Godsejer Johs. Hage, Nivaa-gaard, fik Ploug (der var gift med en Datter af Alfred Hages Hustru, Fabers Datter, i 1. Ægteskab) til at skrive de smukke Mindeord til Stenene. Kladden til Inskriptionerne, der fra regnet en enkelt Ændring er enslydende med disse, ligger (efter elskværdig Oplysning af Fabers Tipoldedatter, cand. mag. Elise Bockelund) endnu blandt Plougs utilgængelige Papirer i Det kgl. Bibliotek sammen med et Brev af 16. Aug. 1884 fra Admiralitetskontoret i Marineministeriet, hvori dette paa Forespørgsel meddeler Johs. Hage Fabers Tjenestedata. Naturligvis har hverken Ploug eller Hage, da de satte Inskriptionerne, handlet paa forkert eller blot usikkert Grundlag.

Fyrinspektør Christian Faber hviler paa Nakkehoved, og der skal han i kommende Tider have Lov til at hvile i Fred, uden at der rejses Tvivl af nogen Slags omkring hans storm- og havomsuste Grav.

Fiskeriet ved Gilleleje i 1771

I sin skildring af fiskeriet fra Gilleleje (1839) anfører Krøyer efter beboernes udsagn følgende hovedhindringer for deres velstand: den lange og kostbare transport til København, de lave fiskepriser, den besværlige landing og endelig de mange tab og uheld i den sidste tid¹).

Nogle af disse forhold var af lokal karakter, således ulykkerne på søen²). Men den besværlige landing, som Krøyer beskriver nærmere, delte Gillelejerne med hovedparten af de danske fiskere på denne tid. Landingsforholdene ved Jyllands vestkyst er velkendte. Til belysning af forholdene i Øst-Danmark skal her anføres nogle eksempler fra nordsjællandske fiskerlejer³).

Om Sletten hedder det, at den har »en af de værste landingspladser på denne kyststrækning, da bådene må slæbes både ud og ind over revlerne, hvilket om vinteren er meget byrdefuldt, efterdi fiskerne ofte derved skulle nødes til at vade i vand til midt på livet.« Om Snekkersten og Skotterup: »Bådhavn haves lige så lidet her som på de andre fiskerlejer i omegnen. Selv om sommeren må bådene derfor trækkes på land.« Hornbæk har en hindring at kæmpe imod, som ikke let kan tænkes hævet: »den yderlig slette landing over sandrevlerne.« Og endelig hedder det om Højby sogn i Ods herred: »Landingen ud for Klinte og Nyrup er meget besværlig; bådene må, hver gang de skulle bruges, slæbes i søen og af søen, hvorved koner og børn ere behjælpelige.«

For at komme ud over vanskelighederne forsøgte man flere steder at lave havne- eller broanlæg. Sletten havde således fået tilstået en del pæle fra de kongelige skove til faskiner for at modvirke havets ødelæggelser og til bygning af »et slags bro til vinterleje for bådene«. I Snekkersten og Skotterup mente man imidlertid, at en skibsbro ikke kunne modstå isgangen. For Gilleleje nævner Krøyer et havneanlæg omkring 1820 med kgl. støtte, et anlæg, der allerede efter et par års forløb ødelagdes. Man havde dog ikke tabt modet, men havde gennem pastor Lyngby tilskrevet amtet under 20. oktober 1834 om et nyt havneanlæg.

Planen om en havn i Gilleleje er dog betydelig ældre. I 1771 foranledigede Rentekammeret på initiativ af finansråd Oeder en forespørgsel til samtlige amter i den danske del af monarkiet om søfartens og fiskeriets tilstand, ligesom man udbad sig betænkninger om, hvad der kunne gøres for at fremme de to erhverv.

Besvarelserne, der nu opbevares i Rigsarkivet⁴), er af forskellig værdi alt efter den omhu, hvormed de er udarbejdet, men giver dog, taget som helhed, et fortrinligt bidrag til forståelse af fiskeriets vilkår på denne tid. For Gillelejes vedkommende er det så heldigt, at materialet er meget fyldigt. Dels findes lejet omtalt i en almindelig oversigt over amtets fiskeri, og dels foreligger der et særligt materiale for Gilleleje, bestående af forslag med vedføjede anmærkninger om fiskeriets ophjælpning. Disse forslag havde været indsendt til kommercekollegiet i 1763, og man benytter nu lejligheden til at fremsætte dem påny.

I den almindelige oversigt for Kronborg amt (12. aug. 1771) har regimentskriver Badstuber på Esrom gjort følgende bemærkninger til fiskeriets ophjælpning: »Til fiskeriernes opkomst her på amtet ville det være hel tjenlig, om der ved et hvert fiskeleje blev anlagt og indrettet en liden havn, hvor fiskerne kunne have deres både liggende, dem de ellers med stort arbejde og møje, hver gang de har været i søen, må slæbe på landet; og kunne sådan en havn for det første allermest behøves at anlægges ved Gilleleje, som både er et stort fiskeleje, samt ligger på den yderste pynt af landet, hvor der fra Nordsøen imellem stunder er så stærk søgang, at fiskerne med deres både ikke kan lande uden med stor livsfare. Denne havn ville endog være til stor fordel for omliggende fiskelejer, at de i påkommende hårdt vejr, derudi kunne indløbe, når de besynderlig i tunge- og sildefiskeriets tid der i nærværelsen er ude på fiskeri.«

Den 28. i samme måned sender amtmanden over Frederiksborg og Kronborg amter F. C. v. Gram⁵) sammen med amtoversigterne kopier af de »forslage og mine derved føjede bemærkninger til strandfiskeriets forbedring og opkomst på Kronborg amt, som forrige general landøkonomi og kommerce kollegio i året 1763 er bleven insinueret, som dog ikke blev til noget derefter . . . «.

Forslagene beløber sig til tre ialt, udarbejdet af sognepræsten i Søborg, Morten Lauritsen Smith⁶), regimentskriver Plum og fiskemester Danholm. Præstens forslag synes at være det primære, som de to andre forslagsstillere tager stilling til, regimentskriveren ved nøje at følge det punkt for punkt, fiskemesteren friere, ligesom han også går ud derover og kommer med selvstændige forslag. Grams betænkninger retter sig da også nærmest mod pastor Smiths (det hedder ligefrem i overskriften: Betænkninger til forslagene hos mag. Smith), selv om han indarbejder og tager stilling til de to andre forslagsstilleres synspunkter.

Pastor Smiths forslag falder i 5 punkter: Punkt 1 omhandler ind-

førselen af fremmed fisk, som hvis man ikke mener, den helt kan forbydes, dog bør indskrænkes ved, at der på al fremmed frisk sild og anden fisk bliver lagt så »tilstrækkelig consumption eller afgift, at vore egne fiskere kunne anse det ligeså fordelagtigt at fiske selv som købe den af fremmede fiskede sild og fisk«. Derfor måtte det forbydes, »at ingen fremmed frisk sild eller fisk måtte indføres andetsteds end til købstæderne og det alene til vands, da det derimod måtte være tilladt såvel til lands som til vands og som hidtil allevegne at henhøre den friske sild og fisk, som af landets folk var fisket og fanget. Hvad som kunne synes at gøre en sådan indretning mere fornøden er, at de svenske, der ikke vil tillade danske at fiske ved deres strandbredde, også synes at ville udelukke dem fra sildehandelen, og derimod med egne folk og både, som hidindtil er sket af mange svenske, indføre den svenske friske sild og fisk, hvilket, når sker ubehindret, ikke alene drager mange penge ud af landet, men så meget mere ruinerer egne fiskerier.«

Det kan imidlertid være svært for toldbetjentene at afgøre, hvilke fisk der er fanget af fremmede og hvilke af egne fiskere, ligesom det vil være til skade for egne fiskerier, om for mange »vanskeligheder og inquisitioner« skal sinke ilandbringelsen af fisken, så den eventuelt fordærves. For at løse disse vanskeligheder foreslår Smith, at fiskerne, der alle var indrulleret i søværnet, »når nu nogen både med friske sild og fisk ankom, skulle folkene på samme anvisning deres enrulleringssedler, som efter at deres navne vare afskrevne, straks og uden ophold måtte dem tilbageleveres.« Dermed mener pastoren, man vil være i stand til at afgøre, om fisken, de fører, er dansk eller fremmed. Straks i næste sætning er han dog kommet i tanker om, at selv om båden var dansk, kunne fisken godt være købt af fremmede. Derfor »skulle de tillige melde, når og på hvad sted den var fisket, hvilken anmeldelse skulle ved tid og stund antegnes«, så man havde mulighed for at kontrollere, om de talte sandhed.

Punkt 2 omhandler havneanlæg og anføres her i sin helhed. »Iblandt de store hindringer for fiskerierne ere hertil lands mangel på havne, hvor fiskerne dels i en påkommende storm kunne bjerge deres både, dels have dem liggende uden at de skulle altid opdrage dem på landet, som nu sker; denne mangel har ofte årsaget ulykker, så at folk ere straks ved landet omkomne, og den forårsager ofte, at fiskerne, idet de opdrage de store både, miste helbred og få brok. Det er muligt på mange steder at herpå kunne rådes bod ved at sætte stendæmninger for søen, på det at bådene inden for samme kunne lande. — Slige stendæmninger kunne fiskerne selv

sætte i stand, når bønderne måtte på visse årets tider tilføre dem sten til stedet, hvilke stene fiskerne selv ved lave vand efterhånden kunne udbringe, fik de hertil nogle pæle at nedramme, blev værket des bestandigere. Gillelejerne, som har indset både fornødenheden og muligheden af dette, har allerede begyndt på samme, men som al den sten, der i nærværelsen fandtes, er forbrugt, og de har ingen vogne at føre mere sten, har de måttet ophøre igen, til dem den fornødne hjælp bliver forundt.«

I 3. punkt går Smith ind på problemet med at fastholde de unge ved fiskerierhvervet. Han foreslår, at det tillades dem, at de »på de ødeliggende grunde, eller hvor bekvem lejlighed nær ved stranden var«, måtte opbygge huse, hvortil der skulle ydes dem »nogen fri bygningshjælp af stolper og støjler, samt skattefrihed i nogle år«. Disse begunstigelser skulle kun udstrækkes til dem, »som ville bygge på de fiskelejer, der ligge mod havet, og hvor det bedste, men tillige vanskeligste fiskeri falder«. Hertil regner han indenfor amtet Hornbæk, Villingbæk, Gilleleje, Rågeleje, Tisvildeleje og Kikhavn.

Intet fiskeleje af alle ligger dog bekvemmere end Gilleleje, som er den yderligste pynt af Sjælland, slår præsten fast. Desuden præciseres det, at begunstigelserne ikke skulle udstrækkes til andre end dem, »som ved fiskerierne vare opvante, enroulerede og sig ville af intet andet end søen ernære«.

Om vanskeligheden ved at skaffe sig bygningstømmer til bådene handler 4. punkt. Egetømmer, såvel indtømmer som planker, er besværligt at få. Smith foreslår derfor, at man, når der udvises egetræer til øde eller afbrændte gårde, er opmærksom på, hvad der deraf kan tjene til at skære planker af eller til »krogbånd i både«, og at man sørger for at få det skåret. Rådgivende ved udtagelsen af dette gavnt træ skulle kyndige fiskere og bådebyggere være, og det skulle derefter overlades til enroulerede danske fiskere, der udelukkende måtte anvende det til at bygge fiskerbåde af. Prisen for tømmeret skulle kunne dække savskærerlønner eller noget mere, og der skulle stilles kaution derfor af to skikkelige fiskere fra de respektive lejer.

I 5. og sidste punkt omhandles strandingsgods. Smith foreslår, at kronen overlader sin anpart af det strandingsgods, hvortil ingen ejer fandtes, til fiskerne, dels for at de ikke skulle lide »skibbrud på en god samvittighed«, nemlig ved at stjæle godset, dels for at »opmuntre til folkeformerelsen på samme fiskelejer«. Kronen — gør Smith opmærksom på — vil ikke lide noget tab af betydning, idet der i de 11 år, han har været i sit kald, »meget lidet eller

næsten intet vrag, hvortil ingen ejere er bleven fundet, er ind-dreven ved denne strandbred«. Af samme grund turde det vel være tvivlsomt, om opmuntringen til folkeformerelse kan have været betydelig.

Regimentskriver Plums indlæg slutter sig som ovenfor nævnt nøje til pastor Smiths. Første punkt er helt overensstemmende med præstens. I andet punkt går han noget nærmere ind på den praktiske side af havneanlæggene, idet han gør opmærksom på, at det bliver nødvendigt at nedramme pæle for at holde sammen på kampestenene i molerne. Ved disse pæle »kunne fiskerne tillige hægte deres både«. Disse pæle kunne for største delen være af bøg, »da de bestandig blive i vand og således mere uforgængelige end eg«. Plum fastslår derefter, at »ved Gilleleje fiskerleje haves en sådan havn allermest fornøden, thi kunne der anlægges først, hvis bekostning jeg nok skal tilse bliver tålelig, når jeg med bønderne må tillades at tilføre den behøvende sten«.

Også i 3. punkt er han helt på linie med Smiths forslag og anfører endnu en grund til ønskeligheden af at fremme byggeriet ved stranden, nemlig at det »ville hjælpe at hindre den sandflugt, som kommer fra stranden, hvilket her på amtet er nok af«.

I 4. punkts forslag om bådtømmer er han imidlertid dybt uenig med pastoren. For det første mener han, at det til skade for skovene vil beløbe sig til langt mere end af Smith anslået, og for det andet ved »de fiskere, som har stranden for sig, mange flere veje såvel her i riget som Skåne, hvor de kan skaffe sig såvel eg som fyr til behøvende bådebrug«. For det tredje frygter han, at der vil blive dem imellem, som »lagde sig mere efter bådenegotie end fiskeri«.

I 5. punkt endelig mødes de to forslagsstillere pány i fuld overensstemmelse.

Fiskemester Danholms forslag er i sin udformning og i visse af sine punkter et langt friere indlæg end regimentskriverens. Det er desuden langt det ordrigeste af de tre forslag. I sin gennemgang tager det stilling til punkterne 1, 2, 3 og 5 hos pastor Smith, medens det lader punkt 4 uomtalt. Forslaget er opdelt i 9 punkter. Heraf fastslår 1. punkt kort og godt, at alle, som er bosiddende ved fiskerlejerne og har hus og båd samt henhører under sømilitterne, burde befales at fiske.

For at kunne kontrollere, om dette påbud efterfulgtes, måtte der forfattes »en specifikation over alle de ved fiskerleiderne boende fiskere«. I punkt 2 opregnes de forhold, der bør antegnes: hvem der har fiskerbåde, om de fisker, eller når de har nedlagt fiske-

riet, hvad de i så fald ernærer sig af, om de har sønner, og om de opdrages ved strandfiskeriet eller ved prangeriet. Eftersom strandfiskeriet skifter med årstiden, måtte undersøgelsen finde sted både forår og efterår. Indberetningerne skulle indsendes til amtmanden.

Undersøgelsen foreslår Danholm foretaget af regimentskriveren med assistance af strandfogderne. Til deres hjælp skulle »i hver fiskerlejde udtages en af de vittigste og pålideligste fiskere til oldermand eller som foged«, der for sin ulejlighed skulle nyde en årlig ducør eller få sin husafgift godtgjort.

For at få folk til at afholde sig fra fiskeprangen foreslås i 3. punkt, at alle, hvad enten de driver en lille eller stor handel med fisk, hvert halvår skal betale 1 à 2 lod sølv. De penge, der kommer ind herved, burde »efter behørig og af sognepræsten attesteret specification lignes og deles imellem de fiskere, som alene ernærer sig af fiskeri«. Præmierne skulle gradueres efter fiskernes udviste flid og møje, og foregangsmænd — f. eks. sådanne som »vove sig yderlig ud på sildefiskeriet, og ellers kunne inventere nyttige indretninger til fiskeriets opkomst og forgang« — især foretrækkes. Dette er indholdet af 4. punkt.

I 5. punkt tager Danholm forslaget om enroulleringssedlerne som identitetspapirer op til kritik. Han mener, at fremgangsmåden ikke vil være heldig og regner iøvrigt med, at hans eget forslag i punkt 3 bringer løsningen på problemet.

For at øge fiskeriet går fiskemesteren i punkt 6 ind for, at bundgarnsstader, som af en eller anden grund ikke benyttes, tilbydes fiskerne uden indfæstning og avgifts svarelse på 10 à 12 år. »Men så snart som de drev fiskehandel på Skåne og ikke selv lagde vind på strandfiskeri, da at miste bundgarnsstadet«, som så skulle overlades til andre, der udelukkende ernærede sig af fiskeri.

I punkt 7 tiltrædes de 2 øvrige forslagsstilleres anskuelser om hjælp til fremme af bebyggelsen ved fiskelejerne. Foruden frihed for alle indenlandske til at nedsætte sig og bygge, hvor der kunne blive godt bådeleje, foreslås til yderlig opmuntring at skænke dem noget bygningstømmer, »såsom noget til underdelen væggehæle og tækkækæppe med videre,« frihed for huspenge omtrent 8 à 10 år så vel som alle personlige skatter af dem og deres familie. Desuden foreslår han forordningen af 28. jan. 1682, punkt 6, sat i kraft for både de nye og de gamle fiskelejer.

Om havneanlæg anføres i punkt 8, at hvis fiskerbefolkningen ville forlade sit fiskeprangeri og alvorligt beflitte sig på strandfiskeri, ville det være til hjælp og opmuntring for dem, om bådelejerne kom i bedre stand. Hertil måtte man nødvendigvis hjælpe

med tilførsel af sten og nogle pæle. Pælene burde være af fyr, selv om det bliver noget bekosteligere, til gengæld står det sig bedre i salt vand end bøg.

Hvad angår vrage så må det nøje fastsættes, hvorledes man skal forholde sig, for at følgerne af overdragelsen ikke skal blive skadelige.

Til disse forslag knytter amtmanden inden oversendelsen sine betænkninger, idet han følger pastor Smiths fremstilling punkt for punkt. Hvad angår afskaffelsen af handelen med fremmed fersk fisk, så er han betænkelig ved at foretage alt for drastiske skridt, førend man har forsøgt »på en eller anden måde« at opmuntre landets egne fiskere til mere stræbsomhed og flid, så meget mere, som »man og er uvis på, om fiskefangsten for dennem således ville slå ind, at landet ved egen fangst ligeså godt herefter som tilforn med fisk kunne blive forsynet«. Han tiltræder dog forslaget om en afgift på fiskeprangen og at provenuet heraf fordeles som præmier til erhvervsfiskerne. Afsætningen af den fremmede ferske fisk bør udelukkende ske i købstæderne. Hvad angår forslaget om kontrol ved »enrouleringssedlerne, så er amtmanden mest tilbøjelig til at følge Danholms forslag om indberetninger ved hjælp af strandfogder.

Med hensyn til havneanlæg tilslutter han sig den enstemmige udtalelse om deres nødvendighed, og det samme er tilfældet med ønskeligheden af yderligere bebyggelse ved fiskelejerne. Hvad enten det er danske, norske eller svenske, der vil nedsætte sig som fiskere, bør de opmuntres ved bygningshjælp, afgiftsfrihed i et åremål og ejendomsret til husene efter loven af 28. jan. 1682.

Om bygningshjælp til fiskerbåde nøjes han med at henvise til regimentskriver Plums udtalelser.

Hvad endelig vragretten angår, så er amtmanden lidet tilbøjelig til at overdrage den til fiskerne. I stedet vil han hellere foreslå en præmiering af de vindskibeligste fiskere, og kunne i den anledning tænke sig en præmie på 30 rdl., en på 20 rdl. og en på 10 rdl. For at disse præmier kunne komme de rette i hænde, »måtte enhver brug og fiskeri annoteres af 2 på lejdet eller næstliggende lejde boende troværdige mænd«, der hver uge lader deres efterretninger gå videre til lejets præst og regimentskriveren, der i tur hver måned tilsender amtmanden deres rapporter, sådan at han ved årets udgang er i stand til at bedømme, hvem præmierne tilkommer.

Denne betænkning er dateret 20. maj 1763 og indgår altså nu efter godt 8 års forløb for anden gang til regeringskontorerne i

København i håb om, at nogle af dens forslag denne gang måtte nyde fremme. En del af dem var papirkonstruktioner, sådan som denne projektglade tid havde så mange af, og fortjente blot hurtigst muligt at blive gemt og glemt. Tiden ville slet ikke administrativt have kunnet magte sådanne opgaver som kontrollen med enroulleringssedler eller indberetningerne ved strandfogder. I alt-fald ikke så fiskeriets udbytte vil forøges derved.

Andre forslag var ubetinget gavnlige, først og fremmest da anlæg af havne. Men her skete der længe ingenting fra statsmagtens side. Ganske vist havde den kommission, der i novbr. 1784 ned-sattes »til forbedring af bøndernes kår i Kronborg og Frederiks-borg amter«, sin opmærksomhed henvendt på spørgsmålet. Det hedder herom i Landhusholdningsselskabets amtsbeskrivelse⁷⁾: »Også Fiskerlejerne søgte man ved Understøttelser og andre nyt-tige Indretninger at ophjælpe. Nødvendigheden af en Bro erkjend-tes især ved Gilleleie, men overslaget var henved 10,000 Rdl., og overskred Kræfterne af Commissionens Fond«. Dette første syn-lige resultat bliver da nok den kgl. gave på 18-1900 rdl., som til-deltes havneanlægget ved Gilleleje o. 1820⁸⁾). Det hedder herom hos Sarauw: »For få År siden derimod har H. M. allernådigst bevilget Fiskerne her en betydelig Pengesum, samt endeel Træmaterialier af de kgl. Skove til en lille Bro . . . Desværre stadfæstede sig alt for snart, hvad man allerede i Forvejen havde frygtet, at deslige Anlæg her ere forgjeves. Inden et Års Forløb var Broen tilsandet«. Foruden Gilleleje fik også Sletten hjælp, idet der som nævnt til-deltes den pæle fra de kgl. skove til faskiner og brobygning. Den havn, som Gilleleje endelig fik i 1870, byggedes af fiskerne selv, og først i 1902, efter at havnen havde lidt voldsomt ved storm, trådte staten hjælpende til. Det er samtidig hermed, at fiskerihavne-anlæggene tager fart udover landet⁹⁾).

Foruden i de manglende havneanlæg finder forslagsstillerne en hovedanstødssten for udviklingen af et hjemligt fiskeri i det for-hold, at fiskerbefolkningen efter deres mening er mere tilbøjelig til at opkøbe fisk af svenske fiskere for at drive prangeri dermed end selv at fange dem. Det er dette synspunkt, der ligger bag de mere eller mindre drastiske forslag om at bringe denne trafik til ophør.

Ligger der nu nogen realitet bag det her gengivne synspunkt? Foruden det anførte giver indberetningerne fra 1771 en del supple-rende oplysninger. Om Københavns amt beretter regimentskriver Dahl (6. sept.) efter at have rost sig af at have et førstehånds kendskab til fiskeriet, »thi jeg er barnefødt og opdraget midt imel-

lem stranden og ferske søer, hvor jeg over 60 år har haft lejlighed til at øve mig udi al slags fiskeri: »Fiskeriet bruges ikke, som det kunne og burde, thi vel er her en del fiskere boende på den østre kant nemlig i Tårbek og Skovshoved, men de fleste og formuende køber fisken på de svenske kyster og udpranger den i København, hvorved de danske penge har en større afløbsrende, end man skulle vente, og fiskene desmere kostbar for hovedstadens indvånere«.

Desuden findes der under Nykøbing Sj. (14. aug.) en notits om svenske fiskeres optræden: »Eksempel på overflødig fiskeri her under Odsherreds land giver nogle få skåninger os, som undertiden indfinder sig her at fiske om efteråret og får i stor mængde fiske, mest sild, efter beretning dem de sælger til bønderne på landet«. Disse få eksempler angiver, at trafikken med at opkøbe fisk af svenske fiskere har været brugt på flere lejer. Hovedparten deraf var sikkert beregnet til hovedstadens forsyning. Omfanget af opkøbene er det derimod umuligt at afgøre, for, som pastor Smith siger, falder der »ved de svenske strandbredde samme fiskearter som her«, og ikke engang de sindrige kontrolforanstaltninger, som forslagsstillerne havde ført i marken, ville have kunnet løse spørgsmålet, om de var blevet gennemført.

Ved denne tid var det sikkert også uomgængeligt at sikre sig svensk fisk for at kunne dække Københavns behov. Først da kvasefarten fra o. 1800 kommer i gang for alvor, får man mulighed for at tilføre tilstrækkelige forsyninger af fersk, hjemligt fanget fisk. Og selv da vedbliver man med en vis tilførsel af svensk fisk. Hos Begtrup¹⁰⁾ hedder det, at de fleste og betydeligste fiskerlejer findes i den nordøstlige del af landet, som forsyner hovedstaden med fisk. »Disse Fiskere fange en Del selv, men meget købe de og af svenske Fiskere og forhandle«. Som grunde hertil anføres, at den svenske kyst anses for rigere på fisk, og at de svenske kystfiskere har mindre lejlighed til afsætning i Sverige. Det sidste argument er sandsynligvis det vigtigste. Hasslöf har i sin bog om de svenske vestkystfiskere¹¹⁾ gjort opmærksom på de manglende forbindelser ind i landet, som rådede til helt op i 1900-tallet. Forbindelsen over havet vestpå var lettere, både når det gjaldt at afsætte sine fangster og gøre sine indkøb. Og i den danske hovedstad havde man et købedygtigt marked, hvor man altid kunne komme af med sin fisk. Fra o. 1830 giver Krøyer nogle supplerende oplysninger, der viser, at forsyningerne fra Sverige stadig spiller en rolle. Om fiskere fra Sletten hedder det således: »De gøre endog indkøb fra Sverige og sejle til København dermed. Vel påstå de, at de nu kun sjældent kunne erholde fisk tilkøbs af svenske fiskere, fordi disse

selv løbe til København med deres fangst; men jeg har dog endnu i denne vinter (1835-36) flere gange truffet fiskere fra Sletten med hele bådladninger svensk hummer ved stranden i København«.

For de svenske sundfiskere vil det vel altid være en naturlig ting at søge afsætning for deres fisk i København enten direkte eller ved danske mellemænd. Den svenske fiskehandel på Danmark er da også blot et enkelt blandt mange eksempler på samvirken mellem fiskere på begge sider Øresund.

Holger Rasmussen.

NOTER:

1) »*Fra det gamle Gilleleje*«, 1948, s. 85. 2) Se f. eks. »*Fra det gamle Gilleleje*«, 1939, s. 34 ff. 3) Eksemplerne er hentet fra *H. N. Krøyer: De danske Fiskeriers Historie i Collinske Samling 294, 4to*, der findes på Kgl. Bibl. Her findes også beskrivelsen af Gillelejes fiskeri. 4) R.K. C.A.a.V. Indberetninger med besvarelser i henh. til kammerets memorial af juli 1771. 5) F. C. v. Gram var amtmænd fra 1741-1771. Han afskedigedes 10. sept. 1771. 6) M. L. Smith var præst i Søborg fra 1751. 1765 blev han præst ved Frederiksborg slot. 7) *G. Sarauw: Frederiksborg Amt, Kbhvn. 1831*, s. 44. 8) »*Fra det gamle Gilleleje*«, 1948, s. 85. 9) *Dansk Saltvandsfiskeri*, 1935, s. 138. Jvf. iøvrigt »*Fra det gamle Gilleleje*«, 1933, s. 59-62 og 1945, s. 83-87. 10) *Gr. Begtrup: Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Sjælland og Møen, Kbhvn. 1803*, s. 465. 11) *Olaf Hasslöf: Svenska Västkustfiskarna, Sthlm. 1949*, s. 29.

HUSK...

vi er altid til Kundernes Tjeneste

OLUF OLSEN's

Slagter- og Viktualieforretning

Tlf. Gilleleje 43

JACOB LARSEN

Bageri - Konditori

Vesterbrogade 6

Gilleleje

Telefon 68

Fører alt i groft og fint — i helt rigtige Ting

Brdr. C. og F. Petersens
MASKINFABRIK

Havnen . Gilleleje . Telefon 136

Specialitet:

Motorreparation

Alle Maskiner for Fiskeri

EVALD ANDERSEN

Manufaktur,

Trikotage

Telefon 103 og Skotøj
Gilleleje

Pensionærer modtages
hele Aaret.
Centralvarme

Gilleleje Missionshotel

ved Havnen - Telefon 29 og 129

Automobil udlejes

TELEFON 40 GILLELEJE

P. LAUR. NIELSEN

Vesterbrogade
(ved Blaabjergbakken)

Murermester

LAUR. ANDERSEN

Svend Henriksens Vej

Gilleleje . Telefon 121

Tilbud gives paa alt Murerarbejde.

Alt Murerarbejde udføres.

Gør Deres Indkøb i

P. Petersens

CYKLEFORRETNING

TELEFON GILLELEJE 36

Tømremester Aage Andersen

Gilleleje

Telefon 105

Alt Tømrer- og Snedkerarbejde udføres

Handelsgartner

OLAF MØLLER

Frugt . Grønt . Blomster

Stationsvej

Telefon Gilleleje 20

Gilleleje Sanitetsforretning

KAY SVENDSEN

Blikkenslagermester, aut. Vand- og Gasmester

Hovedgaden 19 . Telefon 99

K. E. Kristensen

Chr. Sørensen Eftf.

Isenkram - Udstyr - Støbegods

Glas og Porcelæn

TELF. GILLELEJE 111

Alle nye

Bøger føres paa Lager

Vesterbros Boghandel

Arne Jacobsen

Telefon Gilleleje 199

Kolonial
Delikatesser
Vin

**Gilleleje Skrædder- og
Herreekviperings-
forretning**

Martin Hansen

TELEFON 19 - GILLELEJE

H. P. SØRENSEN

Telefon 108, Stationsvej, Telefon 108

*Gilleleje
Skibsproviantering*

ved Havnen

Carl Olsen's Eftf. Tlf. Gilleleje 12

Knud Rasmussen

Køb Skoene i

Skotøjsforretningen

Hovedgaden 21, Gilleleje

Skomagermester Ditlev Idorn

Telf. Gilleleje 144

GILLELEJE RADIO

v/ N. P. OLSEN

Vesterbrogade 31, Telf. 381

H. E. MEYN

KOLONIAL

TLF. 5, GILLELEJE

Gilleleje Turistforenings bureau

anviser

lejligheder

og værelser

i tiden

1. maj - 1. september

telefon 174

**Kolonial-, Vin-
og Delikatesseforretning**

Altid 1 ste Klasses Varer til rimelige Priser

Chr. Christensen

C. Nees's Éttf.

Østergade - Telf. 57

Gilleleje

Gilleleje Foto-Atelier . VESTERBROGADE 30

Alt fotograferes. . En Festlighed bevares bedst med en Foto . Kommer overalt

ESPENHAIN . TELF. 18

Gilleleje Kro

Telefon

14 og 107

RØNNEALLÈ
TELEFON 195

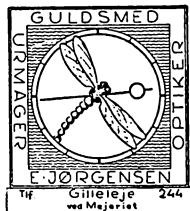
Gilleleje Vaskeri

LAUR. LARSEN

Papir- og Galanterihandel

Vesterbrogade 9
Telefon Gilleleje 154

POSTKORT * FILM * LEGETØJ

Vesterbros Møbelforretning

GUNNAR SVENDSEN

Møbelpolstrer

Vesterbrogade 19
Telefon 341

Leverer alt

i Møbler

til absolut

billigste Priser

A. ELTANG

Købmand

GILLELEJE

TLF. 2 og 212

Carl Jørgensen

Malermester

Gasværksvej Telefon 82 Gilleleje

Ejendomsmægler

HANS HANSEN

★

Gilleleje . Telf. 197

Bakkenæs

Gilleleje

Telefon 263

Ejnar Larsen

Tømrer- og Snedkermester

KØBMAND

Kolonial

Willy A. Christiansen

Isenkram

SMIDSTRUP STRAND - PR. GILLELEJE - TLF. HAAGENDRUP 41 & 81